

Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda

Any II -1909-

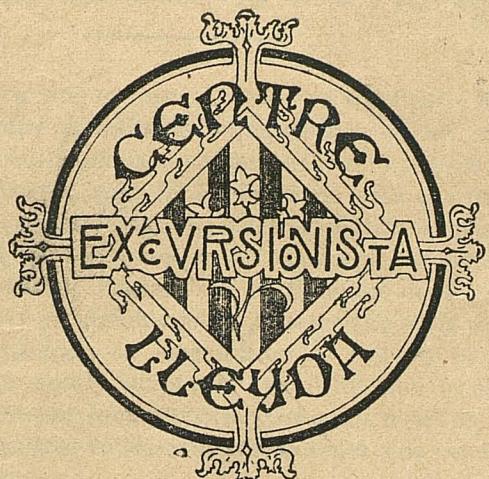
Redacció.--Major, 82-Lleyda (Lérida) Espanya
Administració.--Plaça de Sant Joan, 16. Botiga

INDEX

Text.—*M. H. y G.* 1.er Concurs fotogràfich del «Centre Excursionista de Lleyda».—*E. Arderiu*: L' excursió à Torrefarrera y Rosselló.—*Jaime Torres*: El pueblo de Rosselló.—*Frederich Godás*: L' excursió à Torreserona y Benavent.—*Enrich Arteriu*: L' excursió à Castelló de Farfanya.—*J. Estadella y Arnó*: L' excursió à Agramunt.—*P. y C*: El Museu arqueològich de Solsona.—*Enrich Arderiu*: La fonètica de Schädel: Quatre mots de resposta à Mossen Alcover.—*Joan Serra y Viliró*: Taula romànica de Sant Jaume de Frontinyá.—*E. A*: Bibliografia.—*E. A*: Noves.—*Jaume d' Agramont*: Regiment de preservació a epidèmia o pestilència e mortaldats—Epistola... als... pahers o conseyll de la ciutat de Leyda (1348).—Index.
Gravats.—Facsimil de la medalla del Concurs fotogràfich.—Vista general de Castelló de Farfanya.—Lo Castell y Santa Maria.—Interior de l' Iglesia d' Agramunt.—Cupó de l' Abadia d' Agramunt.—Facsimil del full 1.er r. del Manuscrit de Regiment de preservació.—Facsimil del full 10 r. del Manuscrit.

Butlletí del
CENTRE EXCURSIONISTA
de Lleyda

Butlletí del
Centre Excursionista
de Lleyda

Any II

-1909-

LLEYDA-Estampa de
JOSEPH A. PAGES

— 1909 - 10 —

Any II

Janer á Desembre

1909

BUTLLETI del Centre Excursionista de Lleyda

I.er Concurs fotogràfich — del — “Centre Excursionista de Lleyda”

Temps feya que la Junta Directiva del «Centre Excursionista de Lleyda» pensaba de quina manera se les arreglaría pera reunir y colleccionar quantes fotografies pugués d'aquesta província nostra, quan rebé l' invitació pera que fes alguna cosa per lo major lluhiment de les festes de Sant Anastasi; y, lo primer que se 'ns va ocorrre va ser inaugurar la serie de concursos fotogràfichs. Pensant que la Comissió de Fires y Festes ens ajudaria ab algunes de les pessetes que tenia per aques-tes coses destinades, se comensaren los treballs pera que 'l Concurs fos un èxit; y ho va ser, apesar de que 'ns el varem fer sols, pobrets que som; y, potser per això, no'ns en va arribar cap á nosaltres de les moltes pessetoncs que per festes hi havia arreplegades.

S' anunciá 'l Concurs, publicantse y repartintse abundant-ment les següents bases, en catalá, en castellá y en francés.

Concurs-Exposició de fotografies organisat pel CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEYDA que tindrà lloc la vinenta Festa Major durant els dies 10, 11, 12, 13, 14 y 15 de Maig de 1909.

Bases

El concurs serà solzament pera aficionats á la fotografia y 's compondrá de tres seccions.

I.—Assumptes d' interès històrich de les comarques de la província de Lleyda (Monuments, detalls arquitectònichs ó es- cultòrichs, inscripcions, lèpides, sagells, còdices, imatges, ar-

mes, ceràmica, ferros y cuadros antichs de valor artístich, mobles, robes, &. &.

II.—Tipos y costums de les comarques de la província de Lleyda.

III.—Paisatges y belleses naturals de les comarques de la província de Lleyda.

Condicions

I.—Solzament podrán prendre part en el concurs els aficionats á la fotografía.

II.—Se donarán els següents premis:

1er.—Premi d' Honor consistent en una medalla d' or que s' adjudicarà á la mellor fotografia ó colecció de fotografies, corresponent á cualsevulga de les seccions.

2ón.—Hi haurá per cada secció en que 's divideix el concurs, tres medalles: una d' argent daurat; una d' argent y una de bronzo.

3er.—El Jurat otorgará 'l nombre de mencions honorífiques que crea convenient.

III.—S' admetrán tota mena de fotografies, siga 'l que vulga 'l tamany y procediment ab que estigan fetas, inclòs les estereoscòpiques.

IV.—Les que sigan en paper deurán presentarse montades sobre tarjes; les que sigan sobre vidre, degudament acondicionades pera que no sufreixcan dany.

V.—Totes portarán un titol ó lema que també anirà al sobre de la plica tancada hont hi haurà 'l nom del autor.

VI.—Les fotografies deurán ésser originals y sense retocades cap mena.

VII.—S' admetrán á exposició, pero no á concurs, les fotografies que 's presentin en les condicions següents.

- Les que presentin els professionals.
- Les premiades en altres concursos.
- Les que hagen sigut publicades en llibres, revistes y periódichs.

d) Les fetes per individuus del Jurat.

e) Les que 's presentin iluminades ó pintades per altres procediments que no sigui 'l fotoquímich.

VIII.—Totes aquestes deurán portar la nota de *Fora de concurs*, á les cuales, á judici del Jurat, se 'ls otorgará diploma de Honor y Colaboració.

IX.—El plas d' admissió de treballs comensarà el dia 15 d'

Abril y acabará l'30 del mateix, habent de ser entregats lliures de tot gasto al domicili del Secretari—Estereria 10, 3.er — qui donarà el resguart corresponent.

X.—Les fotografies premiades quedarán de propietat del *Centre Excursionista de Lleyda*.

XI.—Les no premiades podrán recullirse á casa del mateix secretari, mitjansant la presentació del resguart, desde l' dia 20 al 30 de Maig.

XII.—El *Centre Excursionista de Lleyda* posarà tota la cura en exposar les fotografies de la manera mes propia y adecuada, cuidant de sa conservació com milor s'apaga; no obstant, declina tota responsabilitat per qualsevol accident degut á forsa major.

FACSIMIL DE LA MEDALLA

ANVERS.

REVERS

XIII.—Tots els cassos imprevistos els resoldrà la Comissió organisadora, á la que poden dirigirse, desde ara, tots cuants desitgin ó necessitin l' aclaració d' algun punt.

XIV.—Queda entès, desde l' moment que un concursant ó expositor envia els seus treballs, que ja ha examinat y accepta per complert aquestes condicions.

XV.—Pera major claretat de tots s' adverteix que pels efectes del concurs s' entendrà com a comarques de Lleyda lo territori inclòs en les següents: Garrigues, Segarra, Plá d' Urgell, Plá de Lleyda, Segriá, Conca de Meyá, Solsona, Ribera Salada y Fonts del Cardoner, Alt Urgell, Conca de Tremp, Pallars, Ribagorsana, Valls de Bohí, Vall d' Arán, Vall d' Aneu, Cerdanya, (part d' ella), y la part del Pirineu catalá que va del port de l' Escleta, passant pel port Negre, fins á la Portella Blanca de Maranges.— Lleyda 15 de Mars de 1909.— *La Comissió organisadora, JOSEPH M.ª VICENS, ALFRED PEREÑA, M. HERRERA Y GÉS.*

Jurat calificador

El Jurat del Concurs-Exposició del Centre Excursionista de Lleyda el forman els senyors següents:

D. Joseph M.ª Vicens, *metje, aficionat*; D. Hermini Fornes, *catedràtic del Institut*; D. Joseph Plana Castillo, *professor de dibuix*; D. Miquel Fontanals, *professor de dibuix*; D. Vicent Sorianó, *catedràtic de dibuix del Institut*; D. Isidre Lorenzo Gonzalez, *metje major de Sanitat militar, aficionat*; D. Lluis Izquierdo, *dibuixant*; y'l president del *Centre Excursionista de Lleyda*. Secretari: D. Manel Herrera Gés, *advocat, aficionat*.

Tan aviat com se comensá el plas d' admissió s' van rebre per aquest ordre los següents treballs:

Lápida del Obispo Morgades.—Tipo de un individuo del Somatén solsonense.—Fuente del Obispo.—Vallbona de las Monjas: Cobrellit molt apreciat per lo seu teixit y colors.—(Id). Font de la Pica, ex-sepultura del poble de Montesquius.—Fachada del Monastir de Vallbona de les Monjes. — Porta de l' Iglesia del Monastir de Vallbona de les Monjes.—Sepultura blanca en lo Monastir de Vallbona de les Monjes.—Campanar del Monastir de Vallbona de les Monjes.—Vista general del Colegio de San José de Lés.—Patio sobre el Garona.—Grupo de los alumnos.—Mapa del Valle de Arán.—Grupo de alumnos en traje de comedia --- Grupo de alumnos en traje dramático.—Grupo de alumnos en traje de «Foot-ball.»—Alumnos de la Equitación.—Orfeón y Charanga del Colegio en la procesión de Lés.—Puente del Rey al construirse.—Valle de Lés.—Feria en Bosost.—El Garona en Cledes, cerca de Lés.—Cascada de Fos, cerca del Puente del Rey.—Pesca á la trucha.—Cazadores de Cabras montesas.—Cabras Montesas y Gallos silvestres en la carnicería de Lés.—Sala de dibujo.—Alumnos en excursión.—Mastines, perros de defensa.—Finestral del antich Palau de la Marquesa de la Floresta, Tárrega.—Mapa hidrologich de la Vall d' Aneu.—Llaborsi. Confluencia dels Valls d' Aneu y Cardós.—Escaló. La Plassa.—Runes del Monastir de Sant Pere d' Escaló ó del Burgal, fundat pel comte Isarn, sigle IX.—Escaló. Runes del Claustre de Sant Pere.—Escaló. Conca del Noguera fins al Plá d' Esterri.—Entrada á la ribera d' Escart.—Poble y Vall de Escart.—Escar.—Escar. Al fons el pich que ocupaba l' castell.—El Sr. Rector d' Escart.—Conca de Berrós.—Pont de la Torrassa sobre l' Escrita ó riu d' Espot.—Espot. Altura 1320 metres.—Una casa de Espot... Ribera d' Espot. Les tres fonts.—Capella de Sant Maurici y con-

trafort natural del Estany per llevant.—Espot. Estany de Sant Maurici, 1900 metres. (Centre, Portarró y pich Colomés. Fons, Ratera).—Estany de Sant Maurici. Pich dels encantats. Altura 2750 metres.—Sant Maurici. Cohent les truites asalmonades acabades de pescar.—Sant Maurici. Camí de Bohí.—Sant Maurici. Salt de Ratera — Ribera d' Espot. Riu de Peguera.—El Mall ó massa de Rotland de Mossen Cinto (prop la Guingueta).—La Guingueta (entrada al Plá d' Esterri).—Plá d' Esterri. Pescant ab rossech.—El Noguera al Plá d' Esterri.—Son. Campanar romànic y torre del reloj (Altura 1390).—Son. Retaule de l' altar major.—Teso de Son. Altura, 2690 metres.—Pich ó Piu de la Bonaigua. Altura 2760 metres; vist del Coll d' Estaró, 1970 metres.—Port de la Bonaigua. Altura 2075 metres.—Santa Maria d' Aneu. Pintura mural del sige XII (Part superior).—(Part inferior).—Sta. Maria. Creu de pedra. (Anvers).—Sta. Maria. Creu de pedra. (Revers).—Escalarre.—Escalarre. La Plassa.—Escalarre. Retaule gotich.—Escalarre. Un altre retaule gotich.—Vall d' Unarre.—Iglesia d' Unarre.—Unarre. Altar del Roser à St. Juan. —Unarre. Retaule à St. Pere d' Aurós.—Vall d' Unarre. Gabás. Altura 1425 metres.—Vall d' Unarre. Servi. Altura 1460.—Conca superior de la Vall d' Unarre. (Esquerra; Pich quatre vents, altura 2620 metres. Dreta; Pich Boixet, altura 2340 metres).—Vall d' Unarre desembocant al Plá d' Esterri.—El Noguera al arrivá à Esterri.—Vila y Plá d' Esterri, altura 1000 metres.—Esterri. Carrer major.—Esterri. El Noguera.—Esterri. Cequia del Molí.—Esterri. Altar barroch.—Llibre de les ordinacions de la Vall d' Aneu.—Esterri. Llaurant.—Molí fariner.—Esterri, Ball plà.—Plá d' Esterri. Dallant.—Esterri. Carregant l' herba...—Esterri. Cap de la Vila y Castell de Pallars.—Castell de Pallars. Ultim recort que resta del memorable fort.—Valencia d' Aneu. Altura 1120 metros. Ultim terme, montanya del Bonaigua.—Estany de la Senyora, format per un desprendiment de la montanya, actual extingit.—Bonaigua. Coll de Baciero.—Salt del Gerbè al Bonaigua.—Bonaigua. Mare de Deu de les Ares.—Pich de la Bonaigua desde el Port. (Dreta. Conca del Gerbè)—Estany Rodó. Altura 2015 metres. Al fons Port de la Bonaigua.—L' Estanyol. Altura 2120 metros.—Riu Gerbè entre les roques despreses.—Un racó Gerbè (Pich de Baciero, Altura 2675 metres).—Estany Gerbè. Altura 2250 metres. (Esquerra, Pich de Baciero; Dreta, Pich Saboredo, altura 2860 metres).—Estany Gerbè. Puntes de Saboredo.—Desaguador del Gerbè.—Detall del

Port de la Bonaigua.—Cap del Port. (Fons dreta. Vall d' Arán).—
 —Desde l' cap del Port. Vall del Ruda y Cire de Saborédo.—
 Entrada del Noguera al Plà d' Esterri.—Torre de Porteran ó
 Port Arán.—Isabarre. Porta de l' Iglesia.—Boreu. Altura 1100
 metres.—Pont de Boreu sobre l' Noguera.—Riu d' Arreu.—
 Arreu, Altura 1640 metres.—Isil. Altura 1170 metres. Porta ro-
 mànica del exconvent de Sant Joan.—Isil. (Dreta, Port de Sa-
 lau).—Isil. Vista parcial.—Alós. Al fons el Port de Salau.—Alós.
 Porta Bizantina de l' Iglesia.—Bonabé. Al peu del Port de Sa-
 lau.—Bonabé. Explotació dels boscos pels francesos. La Mon-
 tanya del mitx es el port de Salau.—Ribera de Mongarre. (Riu
 Noguera).—Mongarre. Pastors francesos.—Aplech de Mongarre
 (15 d' Agost). La professó dirigintse á la Cova de la Verge.—La
 professó de retorn.—Subasta de les ovelles regalades á la Ver-
 ge!—Desde Beret. (Esquerra, Port d' Orla; Centre, Serra dels
 tres comtes; Dreta, Port de Salau).—Font Noguera. Nai-
 xement del Riu (1850 metres).—Pla de Beret. Al fons les
 Maleides.—Ribera de Tredós.—La Creu processional de l' Igles-
 ia de Tredós.—Iglesia de Salardú.—Capitell de l' iglesia
 de Salardú.—Interior de l' Iglesia de Salardú.—Un vell pas-
 tor.—Uñá.—Ribera de Bajerque.—Pich de Mauberme.= Es-
 tany de Bassibé.—El forat del Bó (Plà de Beret).—Iglesia
 d' Arties.—Id.—Casulla á l' iglesia d' Arties.—Pintures mu-
 rals de l' iglesia d' Arties.—Imatje á l' iglesia de Sant Joan
 d' Arties.—Pleta de Colomés.—Port d' Onellicrestada.—Estany
 Tort de Rius.—Pic y Coma del Estany Redò.—Estany del Port
 de Rius.—Betren y la Ribera del Alt Arán.—Riu Nere á Viella.—
 Imatje á l' iglesia de Mitj Arán.—El Puys y coll dels Ara-
 nesos.—Vilach.—Objectes existents á l' iglesia de Vilach.—
 Aubert y Vilà.—Estany Nere de Güerri.—Les Bordas.—
 Pla de l' Antiga de Lin (al hivern).—La canal de Pumero (al
 hivern).—Casilla de l' iglesia d' Arrò.—Ribera de Canejan.—
 Estany de Guairbés y pic de Montludo.—El Pontaut.—El Pra-
 det.—Salt dels Granés (riu Toran).—Montanya de la Bacane-
 ra (al hivern).—Panorama desde la montaña Bacanera (al
 hivern).—El Agua y sus reflejos. El pantano.—Reflejos.—
 Puesta de Sol.—Instantánea hecha á las cinco de la tarde.—Pes-
 cant.—Marina.—Vorás del Tor.—Estany de Caldes.—Riu Tor.
 —Salt de Senet.—Caldes de Bohí.—Congost d' Erinyá.—Ba-
 rranch d' Ertá.—Cascada del riu Tort.—Salt de Senet.—Pas-
 tors de Caldas.—Riberes del Tort.—Montanyas d' Ertá.—En-

trant de la *Vall Fosca*.—Portada románica, Bossost.—Gorch de Cledes, Bossost.—Viella.—La Seu. El Riu Segre.—Dolmen de Pinyana.—Lo pont de barques.—Id.—Exposició Samarra, n.º 1.—Exposició Samarra n.º 2.—Els «Eptánthrophos» à la font de Grenyana.—La barca del Tofol.—Una processó.—La Azucàrera, Menarguens.—Poblado de Alpicat y su balsa de agua potable.—Poblado de Almenar.—Artesa de Segre. Capilla de Ntra. Srà. de Salgá á orillas del río.—Capilla de Salgá. Regreso y despedida de las procesiones de Monsoní y Artesa de Segre.—Pontonas en el Segre para el tránsito público á raiz de la inundación.—Castillo principal, Lérida.—Antigua Catedral del Castillo.—Puerta de los Infantes.—Antigua Catedral, Castillo de Lérida. Parte exterior de la rotonda.—Sol ixent. Lleida.—Després de un temporal.—Tarde de Sol.—Posta de Sol.—Nòguerola névat.—De vora l' Segre.—Masia la Fontrella. Entre Torrefeta y San Ramón.—Gerri. Los ragès.—Collegats, Morrerers.—Collegats, Cascada de l' argentería.—Collegats, L' Argentería.—Collegats, Forat dels cornuts.—Collegats, Pont de Sant Pere.—Tremp.—Pont de Sant Jaume.

Sis estereoscòpiques ab el «Lema» *L' humor avans que tot*.—Altres trenta cinch ab el de *«Que rica sería Lleyda!!*—Trentados postals y 3 ampliacions de 18×24 d' en Ceferí Rocafort.

Ab tots aquests trevalls y l's que aportaren el Sr. Vicens y el que suscriu, individuos del Jurat, se va fer en lo Saló de sessions petit de casa la Ciutat una exposició modesta, pero, per tots elogiada, que va ser un número predilecte de les festes.

Hi havian trevalls fotogràfichs fets ab tots los procediments coneguts, desde el paper citrat hasta el pigmentari, desde el procediment al bromuro fins al de la goma bicromatada, dia-positivas pera projeccions, diapositives pera transparents, estereoscòpiques, postals, ampliacions, & &.

El Jurat alsá una acta, que diu aixís, al otorgar els premis.

«Reunidos los Señores que componen el Jurado del Concurso «Exposición de Fotografías del «Centre Excursionista de Lleyda» D. José M.ª Vicens, D. Herminio Fornes, D. José Plana y Castillo, D. Miguel Fontanals, D. Vicente Soriano, D. Isidro Lorenzo González, D. Luis Izquierdo, D. Rafael Gras y D. Manuel Herrera y Gés, y examinados los trabajos presentados, cuya relación numerada antecede á ésta, acuerdan otorgar los siguientes premios.

1.º El de Honor, consistente en una medalla de oro, á la colección de diapositivas para proyección (núms. 31 al 130 ambos inclusive) que se señalan con el *Lema «La Vall d'Aneu».*

2.º Primera medalla de la 1.ª Sección á la colección *Lema «Vall d' Arán.—La Suissa Catalana».*

3.º Primera medalla de la 3.ª Sección á la colección *Lema «Paysatges de la montanya».*

4.º Tercera medalla de la 3.ª Sección á la colección *Lema «Efectes de Sol».*

5.º Mención honorífica á la colección *Lema «Germanor».*

6.º Mención honorífica á las estereoscópicas, *Lema «L' humor avans que tot».*

Abiertas las plicas resultaron ser sus autores:

1.º Joaquim Morelló Nart, Apothecari, Barcelona.

2.º Juli Soler y Santaló, Enginyer, Soci del Centre Excursionista de Cataluña, Barcelona.

3.º Antonio J. Puig Ball, Lérida.

4.º Joan Rostes Bonet, Lérida.

5.º Joan Morell Sanuy, Apothecari, Vallbona de les Monjes.

6.º Ramón Borrás y Vilaplana, Lérida.

7.º Luis Botines Font, Lérida.

Además el Jurado acordó otorgar diplomas de Honor y Cooperación por sus colecciones presentadas á Exposición y fuerza de Concurso á los Señores Hermano Lindan, Profesor de Dibujo del Colegio de San José de Lés; D. Luis Lladó Fotógrafo, Tárrega; D. Eugenio Janer Pascual, Barcelona; D. Manuel Giménez Marin; D. José María Vicens, Lérida y D. Manuel Herrera y Gés, Lérida.

Y para que conste firman la presente acta en Lérida á los trece días del mes de Mayo del año mil nuevecientos nueve. — Siguen las firmas.

Lo «Centre Excursionista» ha fet entrega dels premis y diplomes respectius als concursants que resultaren guanyadors en lo Concurs-exposició.

Gracies á tots els que 'ns han honrat enviant treballs, L' enhorabona als premiats. Y 'ls uns y 'ls altres que 's preparin per lo 2.^{on} Concurs del «Centre Excursionista de Lleida».

M. H. y G.

L'excursió á Torrefarrera Y ROSELLÓ

Dia de festa ben aprofitat: d' aixó sí m' en recordo; pero ni sisquera l' mes podría dirvos en que visitarem Torrefarrera y Rosselló; y potser tampoch conseguiríau citarvos un á un als benemérits companys de glories y fadigues: me sembla que hi havia 'l Rafel Gras, y 'l Fermí Herrero, y 'ls tres germans Izquierdo y 'l Ramos y no sé qui més: pero sé del cert qu' eram una bona colla.

Pedibus andantibus, com diría qualsevol llatinisant castellá, ó si voleu, ab la tartrana del Tarragó, com dirien á la vila de Linyola, posarem cara al molí de Gualda: y heus aquí que entre l' embroll de recordanses d' aquella excursió, no puch arribar á esbrinar si 'ls de *pedibus andantibus* eram tots ó si 'l Rafel per mor del seu poagre necessitá anar á caball. Sia com vulga, als *Analys del Excursionisme lleydatá* no hi será de gran trascendència la consignació del medi locomotiu qu' adoptarem aquell dia. Y, deixant que aquest punt l' aclareixin los amichs del Centre de memoria mes afortunada y de temps menos escàs, vos diré que 'l camí 'ns el engoliam apesar d' haverhi un ó dos que debutaben: y si les terres en aquells aquells indrets no son tan conreuades com al rinyó de la nostra horta, ni l' arbrat porta l' ufana dels que beuen á tot-hora l' alé del riu, també hi trobem encant á l' esplanada que s' oviu desde 'l Nort de Gualda y perfums d' horta lleydatana al róssech segrianench que s' extén al front de la ciutat.

Allí dalt n' hi ha un poblet
que' n diuen Torrefarrera,
plegadors de caragols,
lladres de l' horta de Lleyda.

Y jo vos asseguro que no té rahó la copla: los pagesos malfeyners, que no troben terres al redós de Lleyda y que s' aconhorten ab les escurrualles de les que son lluny, han tret eixa cansò per explicar la miseria que' ls hi porta 'l seu abandono y gandulería: jo no juraría pas que 'ls xavals de Torrefarrera hagen fet vot de no cullir en lo nostre terme cap préssech, ra-

him, cirera ó pruna: si la set es molta, un rahim pot fer ganyotes; si l' desitj és gran, s' empassa com à bresques un préssech ó mitja dotzena. Y quan se tenen dotze ó catorze anys, qui se'n recorda de preguntar per l' amo!

Deixem la copla y 'ls coplers y entrem á Torrefarrera, que es casi com entrar á casa nostra: veurem que ha creixut d' uns anys-ensá y que, si serveix pera retir de monges que hi fan son niu, també hi penetren los avensos moderns y saben instalarhi una fàbrica d' electricitat. Als carrers hi ha amanta gent; la plasseta de l'Iglesia n' està plena; reunit en sessió l' Ajuntament y actuant lo Secretari. Despedimnos. dònchs, del Arxiu municipal; que tenen feyna y 'ls cal, avans que tot, arreglar lo poble.

Está vagant l' Iglesia y, fins á les dotze, n' estarà l' Senyor Rector. Aprofitem l' estona.

L' Iglesia parroquial es feta del any 1799, baix lo tipo y gust dominants en aquella època, en que l' neo classicisme tot ho invadíá: l' interior es de tres naus y d' elegant distribució y factura.

Dos altars atreuen l' atenció: lo que 's troba primer al entrar á l' Iglesia y l' segón de la esquerda. L' altar primer es d' estil renaixament y fou construit l' any 1675: forma tres cossos sobreposats. Al primer, que serveix de peu, hi ha unes tosques pintures sobre fusta, representant l'Anunciació, lo Nai-xement y la Visitació: á cada un dels altres dos cossos hi han tres hornacines ab los seus corresponets imatges.

Es millor l' altar segón de má esquerda: de forma plateresca, ostenta quatré columnes salomòniques amb entrellasscs de fullatje y d' animals. Al centre hi campeja una imatge moderna de la Mare de Deu; á les hornacines del seu costat hi han les estatues de San Francesch d' Asís, á má dreta, y de Sant Isidro llaurador, á má esquerda: dos àngels citaristes sostenen una hornacina, superior á la de la Mare de Deu, amb una escultura de principis del renaixement mal trassada y mitjanament executada: coronen altres dos àngels les columnes laterals.

Y res mes, podem apuntar de l' Iglesia de Torrefarrera: anem á l' Abadia, per si'l senyor Rector guarda algun paperot ó alguna llegenda ó alguna noticia y ns vol fer la caritat d' ensenyármosej ó de dírmosla. Y l' senyor Rector, jove y un poch aixut de paraules, ens reb amablement y ab tota generositat

posa á la nostra disposició los pochs papers que guarda l' Arxiu parroquial.

Prench nota y apunto:

«Liber diversorum instrumentorum receptorum per me Ludovicum Marti Pbrum. Rectoremque Parroquialis Ecclesiae Sanc-tarum Crucis Villæ de Torrefarrera.—Die prima mensis No-vembris à nativitate domini millesimi septingentessimi decimi septimi.»=Foliat: 202 fulls+l' index+15 fulls y algunes fulles descabalades.—Es un llibre d' escriptures de tota classe autorisades pe l' Rector com á notari.

«Libro de beneficios y fundaciones.» Sens filiar... Compren desde l' 21 de Juliol de 1736 fins al any 1833.

«Llibre dels confrares y confrareses de Nostra Senyora de Roser del lloch de Torrefarrera, comensant en lo any 1731»... Sens foliar.

Amb un «passeho be, senyor Rector» ens despedirém d' aquell bon home que havia facilitat noblement la nostra tasca y ns disposarem á marxarcap á Rosselló: mes avans de sortir de Torrefarrera, ens defurem una mica devant la creu d' la plasa, creu de pedra d' estil baix-renaixement, amb entrellassats de flor de lis pera unir los brassos, que rematen ab florons: creu octogonal ab cornisa de vuyt figures; una per cada cara. Es un bonich exemplar.

* * *

Dinam á Rosselló corrents y depressa: hem de veure encar lo que de notable hi hage al poble: ¿Qui 'ns en donará rahó? Y 'ns presentam á Mossén Jaume. Es Mossén Jaume un Rector á l' antiga, que ja va baixant per la costa del viure; instruit en Sagrada Teología y 'afficionat á les coses de l' Historia; amable y obsequiós. Ell ens va contar les vecissituds del poble y de l' Iglesia y 'ns va assenyalar les existencies del Arxiu dignes de recordarse. Ell va oferirse á donárnosen per escrit una ressenya, que avuy publiquem y que 'ns estalvia unes quantes ratlles. Sols direm, com ampliació, que á l' Iglesia hi ha una bonica pila d' aigua beneyta ab columna salomónica; que 'ls tres altars de la esquerre són barrochs y l' darrer de transfiguració; que al altar major, dels darrers temps del barroch, hi ha una imatje de Sant Pere Advíncula de verdader mérit; que al centre del altar de la dreta del creuer hi ha una esculp,

tura barroca de Sant Joseph, també d' algú valor. La Parroquia de Rosselló guarda així mateix una vera-creu de plata brunyida y cisellada.

L'amable sonyor Rector ens accompanya fins á les afores del poble: y, després d' haberli donat una encaixada, nosaltres ens en anem á visitar la fàbrica paperera de l'Alier. Rebuts per l'en-carregat, alt y ros y complascent, ens va accompanyar per totes les dependencies de la fàbrica, explicantnos la manera de funcionar la maquinaria, desde l' instant de fer la pasta y llimpiarla y aixugarla, fins al acte de sortir los rulls de paper.

Tot examinant la maquinaria de la paperera de l' Alier, se 'ns va fer tart; y tinguerem que deixar per una altra excursió dos coses importants: la fàbrica del Twose y 'ls descubriments de trossos de mosàich á la Tossa.

E. ARDERIU.

Lleyda, 1009.

El pueblo de Rosselló.

Apuntes para una pequeña memoria sobre el origen del pueblo de Roselló, su parroquia, iglesia, beneficios y archivo, escritos en Febrero de 1908, fundados algunos sobre la tradición y otros en los pocos datos que se han podido conservar después del incendio del archivo por las tropas beligerantes en la guerra de sucesión, según nos dice el Rdo. Sr. Rector Doctor D. Francisco Fuentes al principio del libro de «Fundaciones Piadosas».

Fundación del pueblo y parroquia

La parroquia de Rosselló instituida bajo el título de San Pedro Advíncula y que solo dista de la capital de la Diócesis 9 kilómetros, tiene envuelta su fundación entre la nebulosidad de los tiempos. Se puede creer con fundamento, que en los espantosos desastres de la invasión agarena, y en los festivos días de la reconquista, seguiría, como un satélite, la suerte ó desgracia de la Capital.

En aquellos luctuosos tiempos, este pueblo, conocido con el nombre árabe de «Al Kaniz» estaba situado á dos kilómetros Noreste del que hoy habitamos, como lo dice la genera-

ción presente, tomándolo de las pasadas, y lo confirman las pocas ruinas que quedan, de las que la fábrica, emplazada allí cerca, se aprovechó para su construcción en un principio.

Los primeros edificios del actual pueblo son debidos, como una buena parte de sus primeros habitantes, á una colonia del Rosellón francés que á mediados del siglo diez y siete fijó su residencia en este punto, huyendo de la dominación gálica y dando el nombre de su procedencia á la barriada, que hoy es ya pueblo, de Rosselló.

Dice, también, la tradición que una enfermedad mortífera diezmó horriblemente á los habitantes del primitivo pueblo de «Al-Kaniz»; y, considerando que las malas condiciones higiénicas del pueblo, rodeado de charcos pestilentes, podían haber sido causa del desarrollo de aquella calamidad, insensiblemente sus habitantes se vieron inclinados á trasladar sus domicilios á la barriada del Rosselló, que en aquella tribulación quedó indemne de tan terrible azote. Así es que hallamos despoblado «Al-Kaniz», y formado en su lugar el pueblo de Rosselló, antes anejo de aquél. No debe, pues, extrañarse que en este pueblo no haya edificio alguno antiguo que pueda llamar la atención del viajante ó cronista, pues todas sus construcciones, además de acusar una sencillez sumamente modesta, nos dicen que son de época relativamente reciente. Hasta la acequia que circunda la mitad del pueblo, dicen ser del siglo XVIII: y en aquel entonces sólo era un modesto brazal que los habitantes abrieron para abastecer la población y regar pequeñas áreas de hortaliza. El mismo Cura que esto escribe, natural de Almenar, en sus idas y vueltas del pueblo de su naturaleza á la Capital, cuando estudiante, puede dar testimonio de que el cauce y caudal de la corriente sólo eran las dos terceras partes de ahora, poco más ó menos.

Desarrollo de la población

El desarrollo de este pueblo ha sido tan rápido y progresivo en el espacio de dos siglos y pico, que en 1687 sólo contaba unos treinta vecinos; en 1772 había aumentado hasta 92, según testimonio del sabio y virtuoso Cura D. Agustín Graceillés; y hoy, dia 24 de Febrero de 1908, cuenta ciento noventa y uno, más las fábricas de hilados de la *Comandita Comas, Calvet y Crivillé*, y la «Leridana» de papel continuo del Ilustrísimo Sr. D. Pedro Alier.

Edificios públicos

De edificios públicos sólo hay la Iglesia parroquial y la casa de Ayuntamiento. De éste, no hay que decir sino que es un casuchó descuidadísimo, en donde están las escuelas públicas, muy pobres, con habitaciones reducidísimas y poco higiénicas para los Sres. Maestros. La Secretaría municipal y judicial está en los bajos. Su archivo nada tiene de particular.

La Iglesia parroquial

La Iglesia parroquial, de forma basílica, en su capacidad es muy acomodada al número de vecinos. La obra es de mampostería, y la fachada de sillería, no muy bien pulimentada. Tiene nueve altares, cuyos titulares son: San Pedro Ad-vincula (Mayor), Purísima Concepción, Virgen del Carmen y de Animas, Stmo. Rosario, San José Esposo de la Virgen, Santiago Apóstol, Sto. Tomás de Aquino, Sto. Cristo y San Antonio de Padua. Artísticamente considerados nada tienen que pueda llamar la atención. El dia 25 de Abril de 1757 se bendijo la 1.ª piedra por el Dr. Galindo, canónigo de Lérida.

Beneficios fundados.

En el año 1805 D. Jaime Blay y Barbansó fundó en esta Iglesia parroquial dos Beneficios denominados de Santiago y Santa María Magdalena. El cargo del obtentor del primero era enseñar elementos de lectura, escritura y cuentas á los niños; y el del segundo, ayudar al párroco en el ministerio parroquial, es decir, de coadjutor. Estos Beneficios, como sus rentas dependían de censos y las tendencias dē los tiempos han sido tan contrarias á estas fundaciones, acaban por desaparecer.

Archivo.

Como se lleva dicho, quemado el archivo de esta parroquia por las tropas beligerantes de la guerra de sucesión, los escritos en él conservados solo datan de la segunda decena del siglo décimo octavo. La primera partida de Bautismo es la que sigue (á la letra).=«En treinta y uno de Marzo del año mil sietecientos y veinte yo Antonio Farré, Rr. de Roselló, bauticé en las Fuentes bautismales de la Iglesia de Roselló á Phelip Joseph Agustín Sanperi hijo legitimo y natural de Francisco Sanperi y Antonia Sanperi Fueron padrinos Phelipe

Bach y Maria Rigo todos del presente lugar de Roselló.» Sin firma ni rúbrica.

Primera defunción. — «Dia treinta de Abril del año mil setecientos veinte. Yo Antonio Ferrer, Rr. de Roselló di sepultura eclesiástica á Josepha Quiteria Salat, hija legítima y natural de Francisco Salat y Josepha Salat del lugar de Roselló, se enterró en el cementerio». Sin firma.

De Matrimonios. — La primera partida de Matrimonio, que aparece en el libro primero de este título, es la de José Bañeres con Maria Moix, celebrado el día diecisiete de Septiembre de mil setecientos veintidós, ante el Rdo. Cura-párroco D. Antonio Farré y testigos Joseph Mirò y Joseph Rigó. No la copio literal porque me parece inútil.

Libro de «Actes y Testamens». — Este libro contiene escrituras de compra-venta. La que aparece más antigua es la otorgada por Francisco Peyrau y su esposa Josefa á Francisco Vila, de una pieza de tierra, camino de Benavent. En el mismo libro hay capítulos matrimoniales, testamentos y otras escrituras de menor importancia. La escritura aludida, escrita en mal latín, lleva la fecha del cinco de Octubre de mil setecientos dieciocho. — Despues de los testamentos contenidos en este libro, vienen los que están en legajos, muy bien ordenados; y continuan hasta la fecha del siete de Diciembre de 1907 en que fñé otorgado el de Teresa Biosca Vidal.

Libros sacramentales y de defunciones. — Hay ocho de cada clase con los corrientes, y contienen partidas ó inscripciones:

De Bautismo, cuatro mil nuevecientas sesenta y tres	4.963
» Matrimonio, seiscientas treinta y nueve	639
» Defunciones, tres mil setecientas treinta	3.730

Este ha sido el movimiento de población del pueblo desde el 31 de Marzo de 1720 hasta hoy dia 23 de Febrero de 1908.

Como documentos notables, pero que van de una mano á otra por todo el mundo amante de la historia, se hallan la Bula que condena ciertas proposiciones, como erróneas unas, y como heréticas otras, del conciliáculo de Pistoya, y el Breve de Clemente XIV suprimiendo en 31 de Julio de 1773 la Compañía de Jesús.

Cronología de los Curas-párrocos.

Este curato hasta el reciente arreglo parroquial, era de término; y con este arreglo, queda de ascenso. La cronología

de los párracos, tomada de su primera firma, aparece del modo siguiente:

Rdo. D. Antonio Farré en 1720:—Rdo. D. Juan José Lleida en 1725:—Rdo. D. Carlos Sangení en 1729:—Rdo. D. Francisco Plana en 1732:—Rdo. D. Mariano Mateu en 1742:—Rdo. D. Juan Francisco Aylon en 1754:—Doctor D. Francisco Fuentes en 1759—Rdo. D. Agustín Gracelles en 1802:—Rdo. D. Antonio Baynot en 1857:—Rdo. D. Jaime Torres, viviente, en 1884.

He aquí cuanto en minuta puede decirse del humilde archivo de la parroquia y pueblo de Rosselló hasta la fecha indicada.

JAIME TORRES, CURA-PÁRROCO.

Rosselló, 14 de Abril de 1908.

L' excursió à Torresserona y Benavent

¡Que 'n son d' hermoses y saludables les nostres excursions! Hi ha que venir-hi per sapiguer ho. Allí s' perfecciona l'esperit y 's fortifica 'l cos. L' aire pur del camp mos permet respirar á ple pulmó, portant d' aquesta manera nous elements á nostra vida material, y fentla, per lo tant, mes forta y ben disposada pera poder contribuir al nostre benestar.

La Naturalesa, ab les seves maravelles, mos dona ocasió d' extender nostra pensa envers la concepció de coses grans, de coses superiors y que sols pot concebir l' home en eixos moments d' èxtasis devant de les grans obres naturals.

Les coses de la velluria mos permeten fer estudis, mes ó menys complerts, d' arqueología, numismática etc.

Les maneres de parlar, los romansos y les cansons mos permeten anar formant lo folklore de cada regió, tan important per l' estudi de la vida y costums dels nostres avantpassats.

Ab tot aixó lo nostre esperit se va fent fort y d' aqueix equilibri y d' aquesta harmonia entre les dos parts de què 's compón lo nostre esser, ne surt una bona part de tranquilitat y felicitat pas-sament.

Jo vuy descriure 'n una de les nostres escursions. Fa ja molt temps que varem ferla. Mes, ab l' ajuda d' algunes notes que guardo, potser encara me 'n recordaré,

Eram al Mars de 1908. Quants hi anavem? Recordo al Alfred l' Herrera, l' Enrich Arderiu, lo Lluís Izquierdo, lo Ramos, lo Carmelo Izquierdo y alguns altres que no 'm venen à la memoria en aquest moment.

Varem sortir de matinet. Feya un hermos dia. El Sol, en el mes de Mars, no mortifica gaire; y al dematí, podem dir, que encara plau bona cosa.

El viatje se va fer à peu; per mes que à la tornada, per causes que ja esplicaré, va ferse en carro.

A uns tres kilòmetres curts de Lleyda y ja en ple secà de Sant Pere y à l' àngol que formen dos camins, s' hi troba una creu, ben conservada, apesar de que tots els seus detalls ens indiquen que degué ser construïda lo sige XV, època del gótic florit.

Tot caminant, discutint y rient, varem arriavar, sense dàrmosen compte, à Torresserona, poble d' unes 80 ó 90 cases, que s' troba à uns 4 kilòmetres de nostra capital. Deu notarse la creu que hi ha al dentrar al poble, que es d' estil barroch; à la columna s' hi veuen los atributs de la passió, regularment treballats. A mitx carrer, únic que té l' poble, s' hi troba l' Iglesia, d' interior elegant y artístich, de forma neo-clàssica, del sige XVIII ó darrers del XVII, sense campanar, pero ab lo peu del mateix fet després que à la capella, à la que desfavoix. L' Iglesia es d'una nau, ab quatre altars per banda; sols que al lloch del primer altar de la dreta, mirant al presbiteri, s' hi ha obert una porta lateral que dona al carrer. Se coneix que primitivament la porta d' accés debia ser central, dentrant'hi, ó be per la casa del costat, ó be per un pati ó plassa que hi hagués en lloch de dita casa.

L' altar major té en la hornacina central y única la Mare de Deu de la Sunta, quina imatge, que sembla del sige XVII, diuen que procedeix de la Catedral antiga de Lleyda. Lo Senyor Rector ens ensenyá un cap, d' estil gótic, prou ben fet y que no 's sab d' ahont procedeix.

Lo temps corría y 'ns faltaba encara un bon tros de camí; aixís es que reprenguerem la marxa y, à Benavent.

No tardarem en arriavar-hi y lo primer que varem fer fou preguntar per l' hostal de cala Agosila, ahont anavem dirigits. Encarregarem lo dinar (que per cert ens varen servir à satisfacció y sense vulguermos el cobrar, per lo que 'ls' hi estam encara molt agrahits); varem descansar un xich; y, à corre, es à dir, à cercar coses dignes de ser coneegudes y estudiades.

Alguns amichs se mos varen ajuntar y 's prestaren à accompan-

yarnos. Varem fer cap á cal Sr. Rector. Després de les salutacions de rúbrica mos va ensenyar una Biblia del any 1618 y'l llibre registre de la parroquia comensat lo 23 d' Agost de 1693.

D' allí passarem á l' Iglesia, que 's troba al costat. Aquesta es d' estil neo clàssich, ab tres naus, acabada l' any 1836; reformada fa poch ab 12.000 pessetes que varen fer venentse uns quadros, que segurament, per ser verdaderes obres artístiques; valien molt mes.

Al mitj de la plassa hi ha una creu gòtica del sige XIV, ben treballada.

Cap al O. del poble y á curta distancia, s' hi troban runes del antich poble de Canyís, avuy desaparescut. Se mos digué que s' hi habien trobat aprop d' ell fragments de mosaic. Aquest poble era l' antich Rosselló y 's troba entre Benavent y Rosselló.

Cap á l' E. se troben les ruines del antich poble y castell d' Alandí.

Benavent es un poble de 150 cases, els carrers estrets, pero plans. Vorejat de fértils camps, l' Agricultura contitueix sa única font de riquesa.

Arribada l' hora, varem dinar apetitosament y, mentres tant, aquell Sol, tant lluhent y brillant quan varem sortir de Lleyda, se va anant amagant y l' temps esdevingué núvol y plujós. Al acabar plovía ja ben bonich y acabá ployent á bota-canals.

¿Cóm puguer tornar á Lleyda? Aquella bona gent, que tan amables habien sigut ja per nosaltres; se disposaren á fer un nou sacrifici. Enganxaren un carret, varem pujar tots, menos l' Herrera, que va vulguer tornar á peu y ployent, y josquel josquel cap á Lleyda, atravessant cloths y tolls.

Ja ere fosch quan varem arribar: baixem del carro, remerciem al conductor y mos despedirem los uns dels altres satisfets y contents de la nostra excursió á Torresserona y Benavent.

Lleyda, Desembre 1909.

FREDERICH GODÀS.

L' excursió á Castelló de Farfanya

Dos vegades projectada y dos vegades aplassada, era ja compromís d' honor fer una excursió al històrich poble de Castelló de Farfanya.

A la matinada del dia de Reys, una hora ó dos avans de que 'ls nens de la nostra Ciutat se deixondissen y surtiguesen al balcó mitj despullats á recullir les joguines que 'ls de les testes coronades del orient los hi habien deixades, quan tot just comensá á traspuntar una débil claror, un petit raig de la llum del dia, ja 'ns teniau pe 'ls carrers silenciosos, los uns buscant als altres per reunirnos y empender junts la nostra marxa. Als Perxes de Baix encar n' hi manquen: son dolsos los llansols als dematins del fret hivern: no es d' extranyar que algú s' atrasse; potser que dels apuntats algú se quede. Veyam; passém llista: en Pereña, en Godás, l' Izquierdo (y gracies per la manta; que sense ella 'l Cronista no hauria vist, ni sentit, ni escrit, ni hauria sigut d'aquest món ni del altre), mon germà Benigne y 'l que tingué la sort de ser designat per sos companys pera ressenyar los detalls del viatje. Prou que n' hi han faltat d' excursionistes matiners de banda de vespre: adeussiau, los dormilegues: tombeus y feu un altre són. ¡Que 'n son de dolsos los llensols als matins del fret hivern!

La tartrana plena, nosaltres molt abrigats y ben aprets, les lones baixes y prou lligades y 'l bon humor en doyna, eram mes valents que 'l Cid y 'ns sentiam capassos de fer altra vegada la reconquesta de Castelló, sobre tot després d' aprovisionat l' Izquierdo als clàssichs Murmuradors. Per aquella carretera de Balaguer, amb una boyra densa que á dos passos no s' hi veya, anaba lliscant depressa la tartrana, repartint per aquells camps tristos y engebrats lo calor y l' alegría que dins no hi podia cabre. Alcoletje, guayta modest y antich de l' horta, vegueriu y carrer de Lleyda, que posa cara somniosa de nina encantada als pobles de la rodalía, ens veu passar, fita en nosaltres sa mirada esllanguehida y 'ns accompanya un bon tros ab sos ulls fosos. Oh pobre Alcolegeta, com carinyosament te deyan los lleydatans de la velluria, que t' ampare la Verge de Granyena, qu' á tos peus obra miracles.

Carretera enllá trobem lo poblet de Vilanova de la Barca, que 's bada per donar pas als vianants: no 'ns hi detenim. Un poch mes lluny se veu à mà esquerra la població de Termens, avans confiada al Senyoríu ó Comanda de Sant Joan de Jerusalem, y avuy engrandida pe 'l conreu de les terres y encaraada cap á son progrés gracies á la vía ferrea que atravessa 'l terme. Entrem al poble, baixem un costerut carrer que 'ns condueix cap al pont de la Sucrera: contemplen la fàbrica de tri-

turació de la remolatxa y elaboració de sucores, que tans positius beneficis ha portat á tota aquella comarca, admirem lo superb millorament que s' ha operat en lo cultiu de l' horta y seguim nostre camí fins á Menarguens, centre que ha esdevingut dels petits poblets del voltant desde que la industria hi va estampar la planta, fenthi brollar lo treball, la riquesa y la vida. Y n' hi ha de vida á Ménarguens: un d' aquells dies era 'l senyalat pera reunirshi 'ls representants dels pobles circumvehins y tractar d' obtenir la variació del trassat del ferrocarril Noguera Pallaresa fentlo passar per la vora dreta del Segre.

A Menarguens fem parada: devant de l' Iglesia s' atura la tartrana: y 'ls uns á veure 'l poble y 'ls altres á cercar al Prim y al Pallarés, la deixem sola.

Es l' Iglesia, encarada al occident, bastant antiga y ha sufert algunes reformes y afegits: sembla dels primers temps del gòtic y al interior hi ha poch de remarcable. Molt lleugera fou enpero la visita y en detestables condicions de claror: per aixó no 'ns extenem en detalls, que correrien lo perill de haber de ser esmenats.

Al Arxiu Parroquial s' hi conserva: una Butlla de Climent VIII aprobant la confraría de Sant Pere Martir.... Apud Sanctum Patrum, VI Kal. aprilis anno incarnationis 1604. Va robada ab lo sello de plom. Hi ha també una notificació-resolució d' assumptes d' aygües (semblant á una altra del Ajuntament), feta á Balaguer lo dia 5 d' Octubre de 1390. Los llibres parroquials de batejos, enterros, testaments etc. comensen al any 1714.

Al Arxiu del Ajuntament hi hem anotat: dos llibres d' actes de 1737 á 1791 y altres anys escadussers: un llibre de notes de la universalitat (universitatis) de Menarguens de 1710 á 1728, sens foliar: un llibre de cort ó d' administració de justicia de 1807, sens foliar: un llibre racional ó de contabilitat, mancat dels sexanta primers fulls, y comprenent desde l' any 1765 fins al 1778. Es segurament de lo mes important que s' hi conserva lo document «Sobre los privilegis del Aigua concedits á la Universitat y singulars personnes de Menarguens: porta altres instruments de entregas y sustitucions de las Anadillas»: aquest document es una copia certificada feta per Fr. Just Coll y de Perpinyá, Arxiver de Poblet, l' any 1744 d' un document, existent allavors al calaix 50 del Arxiu del indicat

Monastir, otorgat per Felip II á Madrit á 27 d' Abril de 1586, lo qual document es també confirmació d' un altre privilegi de Carles V datat á Barcelona á 20 de Novembre de 1542 sobre la mateixa concessió de les aygues, com aquest darrer es igualment confirmació del primitiu otorgat per Ferrán I á Lleyda lo dia 4 de Janer de 1413 á la vista d' una provisió feta per en Pere, fill de Jaume, Comte d' Urgell y Viscomte d' Ager, á Castelló de Farfanya ab data 15 de Maig de 1395.

* * *

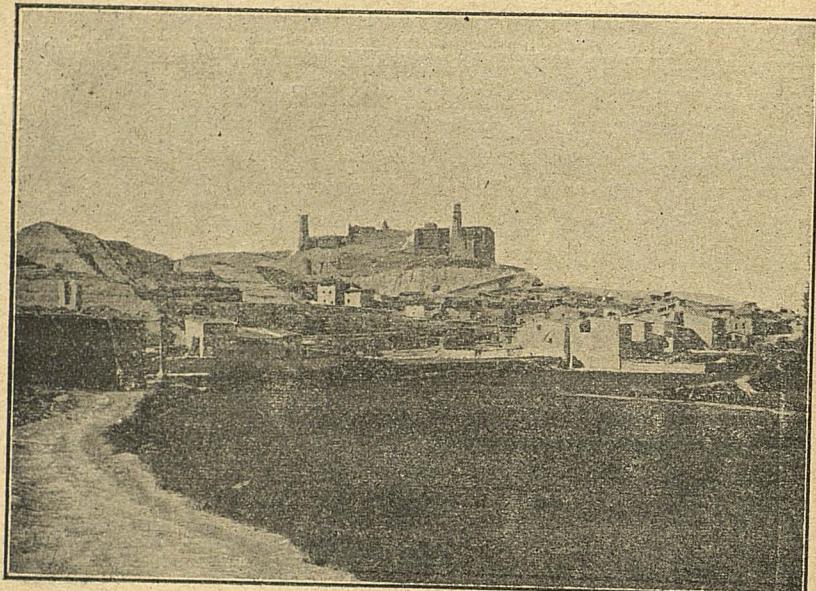
L'Amali Prim y'l Pallarés, tota la medicina major y menor de Menarguens, s'agrega á la excursió, que reprén la marxa després d'haver deixat esmorsar tranquilament al Sr. Metje; nosaltres haviam esmorsat pe'l camí, fent neteja de provisions.

En Pallarés porta'l seu inseparable caball, que sols ell sab menar; mon germá es qui proba de fer lo caballer y tantost no tenim un que sentir per ell y pe'l pobre y pacífich animaló que arrossegua la tartrana: per fi's decideix en Pallarés á montarlo y tot va com una seda; ell á caball, uns quants dintre del veícol y altres á peu, alló sembla una caravana de families trashumants, no diré procedents del desert de Sahara ó de les carabanes d'Hongría ni descendents del fèrtil Egipte, sino formada per la mateixa tranquilitat feta persona y vagant per aquests mons de Deu en busca d'ideals may atisbats.

De Castelló pots'e's compays ne saben alguna cosa: pero'l cronista no'n coneix mes que'l nom y no'n sab altra cosasino que Mossén Nart de Corbins y'l metje Nart de Bellcaire hi tenen la seu familia: y, pe'l camí, reflexiono que no es poch. Lo nom de Castelló de Farfanya, ja'ns dona dos afirmacions, històrica la una y topogràfica la segona; Castelló vol dir tant com castell gran, castell important ó de grans dimensions; y aixó sol demosta que'l poblat de Castelló va ser un puntal als temps de la reconquesta, ja que se consideraba com plassa forta y de gran calitat: no li donaren lo nom de Torre ó Torres (com á Torrefarrera, Torresserona, Torres de Segre), ni'l de Castell (com á Castellbó, Castelciutat, Castelldans, Castell de Menarguens ó Castellnou); anomenárenlo Castelló, gran castell. Y afegiren que aqueix gran castell era de Farfanya, es á dir, que tenia á sos peus lo riu Farfanya, qu'era lloc de vegetació y de conreu, que tenia totes les condicions que poden servir de basa-

menta á un poble de gran importancia en aquells temps de lluytes continuades. Y la circumstancia de ser á Castelló de Farfanya lo pare dels amichs Nart me feya creure que no'ns havia de mancar *cicerone* instruit en la historia de la localitat y coneixedor de sos monuments artístich-arqueològichs.

Y vet'aquí que, al arribar al extrem de la esplanada, avans de baixar á la vall que'ns separa de poblat, se'ns presenta de sopte Castelló, entremitj del Montyell y del Tossal de les Forques, arrambat á la vessant de la colina, á quin cim hi se nyorejava antigament la fortalesa, y guaytant á son riu d'aygua salada que sembla torcer expressament son curs per besar los peus del poble, y que joguiner serpeja fins á llençarsse amorosit á les entranyes del Segre.

Vista general de Castelló de Farfanya.

Com s'ovira Lleyda desde'ls alts de la Bordeta, així podríam nosaltres contemplar á Castelló, si la boyra tan espessa com tossuda d'aquell dia no'ns ho hagués privat: impossible probar de treuren una fotografia desde aquell lloc d'espléndit mirador; y forsós que'ns aconsolem ab reproduhir la que fa algún temps va recullirne l'amich Plubins.

Y comensam la devallada, arribant ben aviat á una capella

derruída, de la que sols se conserven les parets laterals; elles ens diuen clarament que la capella ni degué ser de construcció antigua ni debia contenir cap detall arquitectónich d'importancia. Devant de la capella hi ha una creu de terme d'estil gòtic florit de la darrera època, ben trevallada y de cayent artístich: los temps, per la má dels homes d'escassa cultura, l'han malmesa trencantli un dels brassos: en Godás, que fa de fotógraf de la excursió, encara la maquineta: pero tan lletj era'l dia y tan dolenta la llum, y potser també la máquina, que apesar de una perllongada exposició, la fotografía ha eixit fluixa, poch detallada, inservible pera esser grabada y estampada. Lo mateix negatiu resultat han obtingut los altres vuit clixés que hi vam empleyar y que anaben destinats, dos á la portada de la Iglesia de Sant Miquel, dos á la de Santa María, un al grupo d'excursionistes y accompanyants posats al peu del torreó del castell, un á la porta occidental, tapada, de Santa María, un altre á la trona y un al segón altar, á má dreta, de la mateixa iglesia.

Essent dia de Reys, la Plassa de Baix era plena del tot á l' hora qu'arribarem (cosa de dos quarts d'onze), produhint nostra presencia un moviment general de curiositat, que en altres pobles habem ja advertit; qui'ns prengué per músichs, qui per retratistes y qui per cobradors de contribucions (que era lo mes sensible y lo mes exposat á funestes consecuencies): cert ayre d'excitació entre la gent de la plassa demostraba que eren molts los que'ns habien pres per no gran cosa bona: pero quan s'adonaren de que la nostra visita era totalment artística y sense perill pera la butxaca del contribuyent, tot foren atencions y deferencies, qu'acceptarem agrahits.

La situació topogràfica del poble es costeruda, penjanta; los carrers estrets y tortuosos; alguns d'ells y no poques de les cases denoten antigüetat; archs hi ha que's recorden d'époques ben llunyanes; l'aficionat á la heràldia podrà recullir bon nombre d'escuts posats á la part superior de la porta d'entrada de les cases; lo qual, si va ser molt freqüent á les poblacions aragoneses vehines, no va serho tant de bon rotlle á les catalanes, quina circumstancia abona no sols la antigüetat sino la noblesa, la consideració y la importància conquerides per aquesta vila en lo transcurs dels temps.

A la plassa de la Font havem fet cap; y, després, passem á la de Sant Miquel.

L' Iglesia de Sant Miquel pertany á èpoques molt diferentes y entre sí molt allunyades. La primitiva iglesia, notabilíssima baix molts aspectes, es de construcció romànica, com evidentment ho demostren, mes que res, les parets del mitjdía amb obertures com sageteres. La porta principal degué estar al sol ponent, segons s' acostumaba en aquelles centurias; pero 'ls aixamples que se li donaren feren mes avinenta l' entrada pel mitjdía, poguentse aprofitar aixís pera l' instalació d' una capella la part occidental del temple antich. Probablement per comptes de la porta qu' ara resulta principal hi hauria sols una petita porta situada en lo mateix lloch, ó sia al costat de la epístola.

La portada avuy existent á la banda del mitjdía es romànica, d' arch rodó y capitells de bon gust amb entrellassats de cintes, plantes y animals: han desaparegut les curtes columnes en que 'ls capitells se sostenen. Per mes que la portada sia de gust y estils románichs, la dovela de la mateixa conté una inscripció ab caracters gòtichs de la que, per defecte de vista y falta de temps no puguerem llegirne mes que «Arnaldus..... operarius.....» y la cual per la classe de lletra que hi rumbeja y per les manifestacions del metje Sr. Terrés, que la té integralment transcrita, pertany ab tota seguritat al segle XIV.

Y se 'ns ocorre preguntar: ¿son del mateix temps la dovela y la portada? ¿es la dovela posterior á la portada y engalzada en ella per commemorar certes obres fetes á l' Iglesia?

A nosaltres ens sembla que la portada, al menos en alguns dels seus elements, es anterior á la dovela: pero creyem que lo mes probable es que aquella mateixa portada fos la que entenem que va haberhi per donar accés al poble per la part occidental y que, al desapareixer d'allí per les obres indicades, fou aprofitada pera la porta nova que s' obria; y que, precisament allavores, va ser quan s' hi va posar la dovela.

L' Iglesia antiga era d' una sola nau y de bóveda lleugerament apuntada en forma d' arch d' ametlla.

Al dia d' avuy s' hi conserva en son interior molt poch d' artístich, ni d' antich; com no sia una creu, que no vam veure, pero de la que 'ns digueren qu' es de molt valor y de gust.

De l' iglesia de Sant Miquel ens dirigirem á casa del Apotecari senyor Nart: saludarem á la seu distingida familia, estrenyerem á n' ell la mà y 'ns el enduguarem ab nosaltres pera portar bona companyia. En Nart se cuydá de cercar les claus

per entrar á la Parroquia de Santa María; en Nart mos guia per aquells carrers de calvari que hi condueixen; en Nart mos ensanya 'l camí de cabres que porta al enrunat castell.

Y nosaltres pujarem poch á poch, deturantnos de tant en tant per contemplar fins ahont la boyra 'ns ho permitia 'l caseriu ajassat al peu de la montanya, ahont s'alsà superba l' iglesia y desde quin cim degué alsarse en altres temps ferreny y dominador l' antich castell.

Llástima de boyra! ¡quín espectacle mes hermós deu presentar la naturalesa guaytada desde aquell cim!

Avans d' arribar á l' iglesia y tocant amb ella y ab les ruines del castell s'hi troba 'l cementiri; petit per una població com aquésta y mal situat á la vora de l' Iglesia Parroquial ahont habitualment hi ha de concorre 'l poble; si per lo ventilitat está bé, d' altres llochs ayrejats dispossa Castelló per puguer fer un cementiri que no estiga tan á la vista dels vehins. Pero deixem qu' ells s' ho arreglen, que per ells ha de servir, y seguim nosaltres la tasca empresa.

La Parroquial de Santa María es una bella iglesia que funciona baix l' advocació de la Mare de Deu de l' Assumpta y que ha rebut del poble lo nom de «Santa María».

Está orientada á sol ponent ahont hi ha una petita porta, avuy cegada, d' arch apuntat: la orientació y la forma d'aquesta porta demostren la influencia románica en sos darrers temps; per lo que creyem que aquest temple degué esser construit, ó al menos comensat, dintre del sigele XIII. De la seua existencia al any 1341, s' en troben probes documentals.

Al mateix frontis d' occident y devant de la porta esmentada hi destaca un floró d' estil gòtic, que es lo dominant á tota la fàbrica.

A la fatxada del mitjdía hi han á la vista, dos contraforts y la porta que avuy hi dona accés: al costat oriental de la porta hi ha un campanar modern, si fa ó no fa del any 1875, que ni es artístich, ni adequat á l' iglesia: fou verdaderament una desgracia pera'l conjunt arquitectònic la edificació del campanar, que 'l bon gust y 'l respecte als vells monuments reclamen que desaparegue. La estética y l' esbeltesa del temple hi han perdut notablement, encara que hi haja pogut guanyar una mica la conveniencia. D' haberhi necessitat de campanar podia haberse construit adossat á la paret de Tramontana.

La portada actual, única, es d' època posterior á l' iglesia;

donchs mentres aquesta sembla feta al sige XIII (tal vegada alguna part d' ella al XIV), á n' aquella, tot lo més, se li pot concedir l' antigüetat del sige XV: les mateixes juntures dels materials indiquen que hi ha sigut sobreposada. Es també d' archs apuntats y l' exterior voltat de frondes y rematat en xembrant ó en fulles de forma de vano y sostingut per dos angelets. Al tímpan hi ha l' imatge de la Mare de Deu entremitj de dos escuts.

Aquesta portada s' assembla á la septentrional de l' Iglesia de Sant Llorens de la nostra ciutat y d' ella n' inserta un grabat, un poch imperfecte, l' obra «Nocions d' Arqueología Sagrada Catalana» de Mossén Gudiol, á la plana 352.

Es temple d' una sola nau dividida per tres pilastres á cada banda hont descansen les tres bóvedes de que consta: aquestes bóvedes están en creuera d' ojives essent les tres claus policromades y forsa interessants.

L' altar major está format per un retaule gòtic de pedra, policromat, corresponent al sige XV: se troba dividit en quatre cossos de quadros que representen episodis de la vida de Jesús; los quadros del peu representen los profetes. Lo treball esculptòric d' aquest retaule es digne d' alabansa. En lo mateix altar es notable l' sacrari per esser fet d' una sola pedra vuydada.

Tocant al altar major, al costat del Evangelí, hi ha un sarcòfach que contingué l's ossos d' un fill de la casa comtal d' Urgell; quin fet ve en apoyo de la tradició que atribueix als comtes d' Urgell l' erecció de l' Iglesia de Santa María.

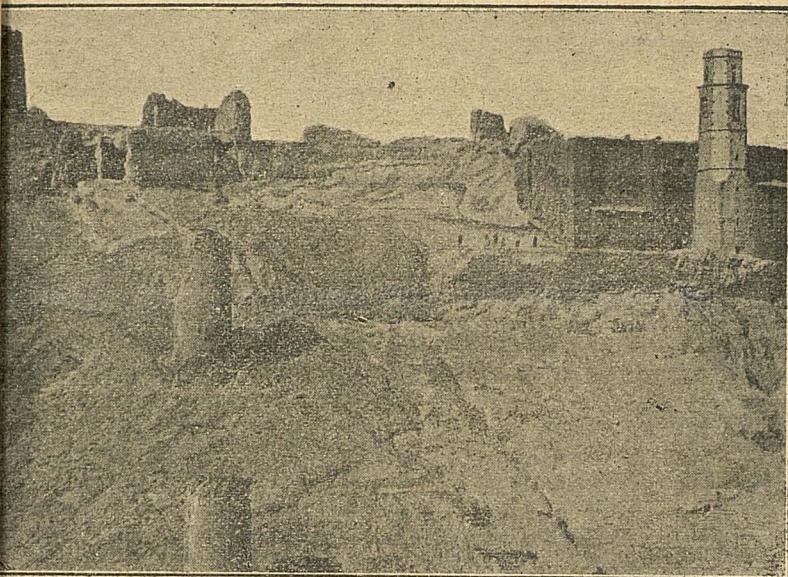
A la capella última de l' esquerra, la qu' está junt al presbiteri, s' hi veu un quadro modern representant á Sant Gregori, lo qual es de bona factura. Pero lo verdaderament notable d' aquesta capella es l' altar dit de Sant Andreu: es un retaule gòtic, també de pedra, que la ignorancia y l' poch gust han emblanquinat en època rescent: no conserva policromat mes que l' dosselet: sa factura es esmeradament artística y fins primorosa; lo vuydat es de lo millor que s' veu en retaules gòtics. Lo considerem un exemplar singularíssim y de gran valor.

La capella del altre costat de presbiteri (á la dreta) conté un retaule pintat sobre fusta, de regular execució. Consta de tres cossos y remat; en lo primer cos s' hi han dibuixat tres quadros, dos en lo segón cos y altres tres en lo tercer; lo qua-

dro que serveix de remat representa la Crucifixió. La pintura sembla pertanyer al segle XVII.

Es també digne d' esser mencionat lo primer altar á mà dreta; l' entrada forma archs lobulats am figures penjantes d' àngels y Mares de Deu. Al interior s' hi enclou un retaule d' estil gòtic-renaixeixement pintat sobre fusta, molt interessant.

La pila bautismal, ab rengles de palmetes, es un altre dels objectes que criden l' atenció del excursionista.

Lo Castell y Santa Maria.

Se diu que sota una llosa de l' iglesia s' guarden molts documents antichs; potser ells, si fos certa la vulgar creença y no s' haguessen fet malbé, podrien parlarnos de la época exacta de la fundació de l' iglesia, de les obres en ella realisades, dels comtes que la protegiren y flectaren los genolls sobre son paviment de pedra, de les confraries que s' hi establiren, dels richs funerals que s' hi celebraren, dels guerrers que rendiren les armes victorioses devant l' ostia consagrada, de les riqueses que havia atresorat pera l' culte, de mitja vida y de mitja mort del poble de Castelló.

Deixem ja aquest lloch que pera l' castellonench pot fer re-
viure l' recort de tantes coses esfonzades pera sempre en l' etern

curs del temps; y anemsen á preguntar pe 'l castell á les pedres del cim.

¿Hon es lo famós castell de Castelló? Y les pedres que 's veuen no tenen alé pera respondre; están en les angoixes de la mort.

L' amich Nart es qui 'ns ho diu ahont era 'l castell fort, lo defensor del poble, lo mantenedor dels drets de son senyor natural. Va caure 'l senyor y 'l castell ha mort de pena. Allí está mitj soterrat, sens esperansa de cap Redemptor que li diga «Llàtzer reüssit».

Ni l' ossamenta 's conserva: es dificil ferse càrrech de lo que fou la fortalesa. Al entrar, á má esquerra, ha subsistit una volta d' arch d' ametlla que reb llum per unes sageteres que miran cap al poble y per unes esquerdes y forats que acabarán, á no trigar, ab lo únic que ha restat en peu, ja que de les parets interiors no'n queda rastre y de les exteriors casi tampoch.

Son moltes les runes que s' han anat amuntegant dintre 'l recinte: tal vegada serien profitoses unes excavacions en aquell lloch, ahont cap suposarse que hi ha de romandre soterrat algú objecte digne de figurar als nostres museus, ja sia en armes, en utensilis domèstichs ó en obres d' ornamentació.

Adalt de tot se manté dreta la mitat oriental (es á dir, una part de la mitat oriental) d' una torre de guayta situada á la punta de sol ponent de la edificació. Aquesta torre era casi senzilla quan en Plubins va treuren la fotografia que acompaña al present article: lo temps va depressa á engrunar lo castell.

Fora del recinte amurallat y baixant cap á la població s' hi sostenen altres dos torres, escalonades, al mateix indret de la torre de guayta esmentada; resultant que la torre inferior està dominada per la del mitj y les dos per la mes alta: eren auxiliars del castell. Al indret del extrem oriental d' aquest hi havia una altra torre que va ser tirada á terra quan se feu lo campanar nou de Santa Maria: també 's conserva recordansa d' altres torres que no han deixat de sa existencia ni una sola senyal; com se 'n veu encara alguna més que contribuía á assegurar la defensa del castell. D' aquestes torres ne diuen los castellonenchs «torres deis moros»: y si be jo no asseguraré que siguen de la época de la reconquesta, res s' hi oposa á que en aquells temps n' hi hagués alguna de les existents ó de les derruides. Totes elles son per l' istil de la de Verdú; pero de

menys diàmetre y de pitjor construcció: la forma es de cono truncat, les parets de pedres desiguals y argamassa.

Les dos torres inferiors á la del castell son les que han resistit millor l' acció de tots los elements destructors; per aques- ta raho están habitades; hi ha qui no s' hi troba malament dins d' una torre de guayta, sobre tot si l' ha mitj acondicionada per la vida y no disposa de millor habitació.

Mentre som al castell se 'ns parla de la famosa torre dels quatre Batlles; es aquest un lloch ahont hi ha la divisoria de quatre termens (Os, Castelló, Gerp y Vilanova de les Avella- nes), y en ell, si s' hi parés una taula, podrien menjarhi los bat- lles de cada una d' eixes poblacions, cada un dintre del terre- no de la seua jurisdicció.

Y, amb aixó, ens resolem á empindre la retirada: mentres tant l' amich Nart ens parla de que l' Sr. Rector té recullides moltes notes y fet un treball seriós pera recopilar la historia del poble; de que l' Senyor Vila, Registrador de Sabadell, conserva en sa casa payral de Castelló una munió de documents de gran valor pera fixar los aconteixements locals d' un llarch període; de que al Ajuntament hi tenen un armari clavat, en lo qual diu que s' hi guarden pergamins y papers de l' antigor.

Ha arribat l' hora de despedirnos d' En Nart y l' deixem á casa seu després d' haverli ocasionat lo tort de ferlo dinar á deshora. Que Deu le hi pague la molestia d' aquell dia; no saltres no podem fer mes que remercirlahi.

Saludem al metje Sr. Terrés y... á la posada falta gent.

Lo dia no dona per mes: ni podem regirar l' Arxiu munici- pal, ni l' parroquial; ni podem interrogar al Sr. Rector ni al Sr. Batlle.

Cal fer constar que á la posada 'ns van tractar bé; y certamenf que l' èxit de la casa no' s degué á la gana que portabam (y aixó que ja comensabam á ballar los goigs de Sant Prim), sino á la bona preparació de les viandes, al cuidado y esmoro ab que foren servides, á la bondat, abundancia y varietat de les mateixes. Es precis dirho: serveixen bé á la posada de Castelló de Farfanya.

La conversa fou llarga, alegra y entretinguda; lo Vicari de la parroquia va ajudarnos; no recordo'l nom d'aquet aixerit ca- pellá, com no recordo lo de dos seglars que 'ns accompanyaren fins á la sortida: jo 'ls demano que m' ho dispensen y 'ls prego que 'ns tinguen per agrahits.

Avans de marxar, resolguerem pendre café y 'ns dirigirem al local d' una Societat obrera, ahont forem saludats amb aplausos; si la rebuda del matí havia sigut aixuta, la despedida de la tarda era carinyosa; evidentment hi habíam adquirit simpaties en la nostra curta estada.

Adeussiau, bona gent de Castelló. Adeu, cara bonica, que, avans de trasnuntar nosaltres lo portal, guaytaves batxillera la marxa dels excursionistes.

ENRICH ARDERIU.

Lleyda, 1909.

L' excursió á Agramunt

Segón dia de Carnestoltes. Nò, no mos esbroncaréu pas, mascres de Lleyda. Los vostres xiscles esboijarrats no mos ferirán les orelles, ni vos veurém tampoch saltar, folles d'estúpida alegría, per nostres plasses y carrers, lluhint en corrúa de discordantes coloraines los vostres disfrassos de mal gust, ab mocadors armats, suades llustrines, *be-bes* de lloguer; rancis dominós y profanats jipons de venerables padrines.....

Ya vos la doném la gatsara d'avuy. Goséula, si us plau; rabeijéushi!

—Amich Pereña, amunt! Estéu llestos Ramos, Neach, Herrera, Izquierdos? Que no baixa lo Sr. Arderiu?... Ola senyor Giménez!

Ja hi som tots?

—*Me parece que si.*

—En dansa, pues?

—Quan vulguin.

Camí de l' estació, àb la gorra fins à les orelles y embolicats ab les còmodes, democràtiques mantes, qui diu una broma, qui llença un acudit, eridabam l' atenció dels matiners viadants.

—Que retiran ó 's llevan?—va preguntarnos una verdulera grossa ab la qui va entrepussar un dels nostres, bon punt sortiam dels perxes de baix.

—De que va disfressat aquell senyor?—interpelaba, badallant, un aixerit bailet qui, amagantse ab una ma la *impúdica seba*, senyalaba ab l' altra á l' amich Manel, carregat com de costum ab

I' estereoscop, lo tripode, la bota, los *jemeles* de camp etc. etc.

Y... preniam bitllet.

Si al cotxe de tercera no hi havian coixins ni calorifers ni tottes aquestes *filigranes* del envejable *confort* modern, en canvi nosaltres hi haviam dut alegria y tranquilitat, forsa bonhumor y ganes de no aburrirnos. Aixó vol dir que la ridícula estada mos va saber á palau encantat y que, avants, molt avants de lo que creyam, vam sentir aquell crit—una ordre pera nosaltres—de *Tárrega, cinco minutos!*

Ja som á Targa. Alló de «Targa, París y Londres» no es veritat. De tots modos, consti que jo la trovo molt aixerida.

—Y la tartana ahont es?

—Aquí, senyors, aquí

Lo mosso fa cara de *plaga*. Passarém un bon rato.

—Pujém?

La carretera es bona. Pot ben anar. Lo Montsech á l'esquerra mos fa de company de camí y no tardém gaire á contemplar lo dit petrificat del monticul d' Almenara.

Be 'n veyém de coses que les podríam ressenyar; pero si 'l Ramos y 'l Neach diuen tantes plagades!

Si 'l tartaner mos fa riure tant!

—Arri! aril...:.....

Som á Agramunt.

Si, sí; en Pleyán de Porta tenia moltíssima rahó: «Pintoresch es lo poble d' Agramunt per aquells que cercan en los recorts de la etat mitja quel com qu' admirar ó estudiar. Pochs tal volta, com ell podrán, en nostra província, oferir al viatjer carrers mes típics que 'ls seus, ab estretes y ombrívoles perchades d'extravagants soports, exteses á grans fileres, com si 'l poble estés sotmés als efectes de un clima ardent com lo dels trópics, vulguentse 'ls habitants resguardarse del sol, ó si com, pel contrari allí tot fossen humitats seguides ó contínues plujes.»

Agramunt té en efecte un cayent melancólich. Se respira en ell una mena d' aire que sab á antigor, á patina del temps. Jo no sé si ho fa que vam estar bona part de les hores allí passades, encauats á les engolpes de l' abadia y del arxiu municipal, lóbregues, tristes, plenes de pols.

Lo cert es que 'l mot Agramunt me porta la reminiscencia de quelcom que fa arrupir, que aplana... aixó lo poble, les parets. Los seus habitants? Oh, ells simpàtichs, atractíus per demès! Seria una injustícia, y una injusticia gran, no remerciarlos les

atencions, les fineses y 'ls delicats obsequis que van tindre per nosaltres. Deixant apart que van oferirnos un explendit, soculent banquet, van materialment desferse accompanyantnos per tot, obrintnos totes les portes y fentnos la estada entre ells dolcíssima y agradable, à forsa de carinyoses amabilitats y d' ameníssimes converses.

—Aixó es la plassa gran, amich Viladot?

—Sí, senyors; la mateixa.

—Es ampla, es espayosa. Pero observo que ni una sola casa té vidres als balcons.

—Es raro!

—No, senyor; es... Carnaval.

—.....?

—Aquí per Carnaval fem un ball molt *sui generis*. Ja 'l veuran à la tarde. Entre la gent que s' está à la plassa y la gent que ocupa 'ls balcons se liuran verdaderes batalles...

—De flors ó caramelos?

—De taronjes y confits de ges.

—.....!

—Los vidres perillan, sab? Per aixó 'ls treuen avants de la *revolta*.

Quedarem muts un rato, comentant quiscun de nosaltres, *in mente*, la *originalissima* costum, y després preguntarem.

—Aquet edifici d' aquí?

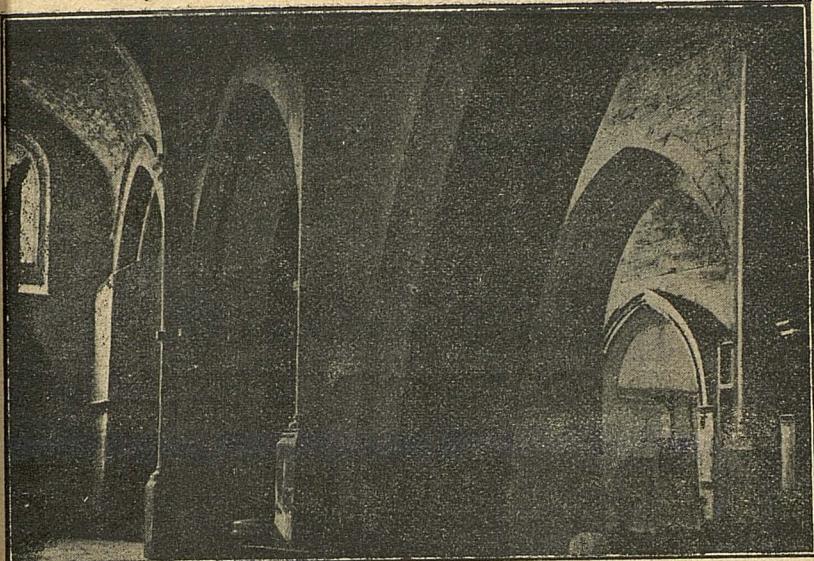
—Casa de la vila—se 'ns contestá.

Es un casal gran, desemmantelat, deterioradíssim, que no té res à estudiar; com no sia l' escut que 's veu en lo frontis ab les quatre barres y una flor de llis aldesobre de unes cuantes montanyetes.

Segons périts en la materia, fora aquet lo veritable escut de la població, quin origen no 's remontaría per lo demés, mes enllá de à mitjans del segle XIII.

Sortint de Casa de la vila entrárem à l' església parroquial. Es la església un monument notabilíssim d' arquitectura gótic-bíssantina. De fatxada sencilla, la seva porta està formada per una sèrie d' archs en disminució mantinguts per quinze columnes ab primorosos y artístichs capitells. Al centre y en lo fons de aquella porta s' hi veu un relleu que representa l' adoració dels Reys d' orient, y en una inscripció que hi ha al devall s' hi fa constar que alló ho feren esculpir los teulers del poble allá per l' any 1263.

Lo campanar es quadrat, ab una vessant de cuberta à cada cantó, góticxs finestrals y un sencill sarcófech, sense inscripcions, à la base ó prop de la base del mateix.

Clixé de M. Herrera

Interior de l' iglesia d' Agramunt

Lo temple en lo seu interior se presenta dividit en tres naus de proporcions expléndides ab los seus absis y overtures consíguents, descansant les bóvedes, que son ojivals sobre tres robustíssims pilans à cada cantó, y sobre un arch de dimensions gens vulgars que erida l' atenció de quants visiten aquell recinte.

Son digncs de mentarse un tríptich gótic que 's trova à l'altar de San Miquel, un hermós retaule, gótic també, que 's veu demunt mateix de la pila de l' aigua beneyta y una porta de chor elegant y delicada, d' estil francament bissantí.

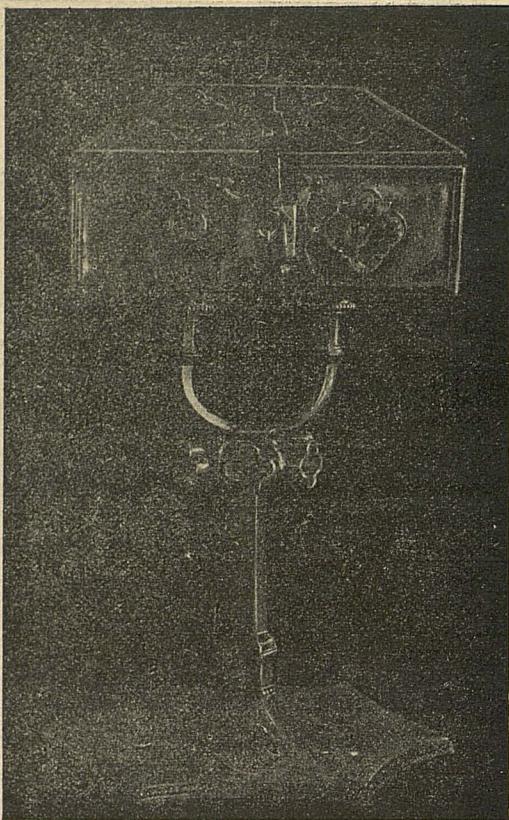
Aixó es lo que veijerem de mes relleu en la notable, per molts conceptes, iglesia parroquial de Agramunt.

A la abadía varen ensenyarnos un antiquissim cupó ab esmalts, de quin valor y de quina elegancia pot formarsen idea lo pacient llegidor, contemplant lo fotograbat del mateix que publicuem en lo present nombre.

De l' arxiu? Aixó de arxiu y de Arderiu son *consonants* y 'l

Sr. Arderiu mos tingué furoneijant en l' arxiu per espay de....
hores y mes hores.

Entre'ls documents mes importants que allí vam llègir hi havia los següents:

Clixé de M. Herrera

Cupò de l' iglesia d' Agramunt

Lletra d' Armengol Comte d' Urgell, datada á 5 kalendes de Maig 1298, per la cual s' obliga als deutors de la vila á no diferir lo pago més de un mes desde 'l dia que 'ls sia demanat lo deute.

—Trasllat d' una confirmació de privilegis (otorgats per Armengol y Dolsa Comtes d' Urgell, per Armengol, fill d' aquets y la seu dona Alurea y per Guerau pare del confirmant) feta pe'l comte Pons á 14 kalendes Juliol de 1238.

—Confirmació general de privilegis otorgada pe'l rey en Jaume als de Agramunt pridié nones Mars de 1291.

—Donació de la vila d' Agramunt feta per Alfons rey d' Aragó al infant Don Joan —Tortosa 30 Janer 1417.

—Concessió de seguritat, pera 'ls anants al mercat de Agramunt, otorgada per l' infant Alfons à 3 idus Maig de 1326.

—Privilegi d' Armengol Comte d' Urgell, 5 kalendes de Maig de 1298, pe'l qual fa lliures de questia als habitants d' Agramunt en los termes d' Oliola y Puigvert.

—Trasllat fet á 6 kalendes Desembre de 1277 del privilegi del Comte Alvar datat als idus de Novembre de 1253, pe'l qual concedeix els habitants d' Agramunt totes les franqueses y llibertats ó costums noves y antigues y totes les donacions y prescripcions y tots los drets. Concedeix també la paheria y la elecció de pahers y estableix que aquets puguen imposar bans y fer comú ó cosdevila.

—Franquesa de lleuda y peatge concedides pe'l Comte Gue rau á 11 kalendes Abril 1223.

Encara estariam en aquella engolfa-arxiu, regirant, amatents, papers de la velluria—atrets sens dupte per l' amore professional del nostre Arderiu—si no mos en venen á treurer, á la forsa los amichs del poble y no mos distreuen ab les estridencies de llurs instruments y ab lo pregó de la seva cridòria los músichs y 'ls dansaires congregats á la plassa.

Sortint de la penombra, quin espetech de llum! Y, quin contrast tan gran entre 'l silenci eloquient dels pergamins uni-colors y 'l soroll buit d' aquelles mascrestencolorainades!

Permanguerem parats una bella estona.

Estranya barreja! Alé fret d' iglesia vella, secular, tuf á arxiu, campanar y sarcófech, relleus y retaules, músichs que tocan, mascrestencolorainades que dansan y 's paran á reposar als grahons de l' iglesia..... Tot en un munt!

Filosofém? No tindrém mal filosafar! Los confits de ges queyan sobre 'ls nostres caps—y 'ls de tothom—com una pluja malahida. Que la floch la costum!

Y fugirem del *ball*.

Donárem uns quants toms per diferents carrers de la vila, rebent d' entant entant lo carinyós é ignocent esbronch d' algun qu' altre mascorot ó mascreta esgarriats de la plassa, y, després de haber dat comiat als amichs, montárem de nou á la tartana y

de la tartana al tren, retornant a mitja nit á les nostres llars contentissims de la diada qu'haviam passat, distrets entre coses molt series y coses molt còmiques y admirats de que haguesam hagut de *ratre* ab un carnaval de fora nosaltres que fugiam, precisament, del carnestoltes de casa.

J. ESTADELLA Y ARNÓ.

Museu arqueològich de Solsona

El senyor Bisbe de Solsona, encara que no sia català, com a bon patriota, estima força les coses de la terra, restaurant y fent conservar els seus monuments.

Amagat entre mitg de runes, partit per una teulada y servint d'amagatall a les ólibes, estava l'artístich finestral romànic del campanar de la Catedral de Solsona, una de les obres més belles, en son genre, gairebé ignorada. Ab molt gust y acert ha feta retirar la teulada, ha bastida una volta per demunt del finestral y, quedant a cobert de la influencia destructora del vent y les gelades, que tan fàcilment malmeten la fluixa pedra d'aquell país, pot, cómodament y a plena llum, ésser visitat.

Altra obra important está realisant ab là instalació del «Museum archeologicum diocesanum» en el palau episcopal. Tocant al referit finestral, com si aquest formés part del Museu, ja té habilitades a n'aquest objecte dos grans sales, que ab tot y ser tres ó quatre vegades mes grans que les del seminari, hont era instalat, son insuficients pera contenir els molts objectes que en ell se guarden. Segons referencies que tenim, porta 'l plan de restaurar, a no trigar, tota la galeria superior del claustre de la Catedral, posant al descobert les columnes, avuy aparedades y plens els intercolumnis de vidrieres, ab lo que podrán ferse folgadament totes les instalacions junt ab la del Museu de sal de mossen Riba, únic al món, que 'l Bisbe Riu salvá d'anar al extranger, camí de les obres millors de nostra terra.

No tan solament aquest senyor Bisbe treballa pera embellir les instalacions, algunes ja ben interessants, sinó també en

adquirir cada dia nous objectes, salvant els pochs que queden en aquella diócesis.

Recordém una bella estàtua d' alabastre, probablement del segle XIII, representant a Sant Cristòfol, un gran Crucifix, una testa del infant Jesús, fragment d'una antiga Santa Maria, tres capitells gòtichs, sis de romànichs bellament treballats, que, ab troços de columna y bases, han sigut trobats en un camp, al peu de la ciutat, en unes excavacions fetes fer expressament pel mateix senyor Bisbe.

Ara fá poch hi ha sigut trasladada una taula procedent de Sant Jaume de Frontinyá que ha sigut trobada enquadrada per una pintura mural, venint a augmentar la colecció de les conegudes. La Junta de Museus de Barcelona n' ha encarregat ja la copia.

A més, el senyor Bisbe ha fet altra bona obra: la de posar-hi, pera que 'l cuidi y ordeni a mossen Serra y Vilaró, l' arxiver de la Seu de Solsona, qui ve dedicant fá anys els seus treballs a escorcollar els interessants arxius de la montanya catalana hont tantes coses hi ha desconegudes.

Fora interessant que 'ls centres d'investigació anessen augmentant. El de Vich ve donant fa anys els seus fruits á la Ciencia; vindrá ara Solsona, y caldría que seguissin organitzantse en forma científica 'ls museus de Lleyda, ja richs en exemplars; els de la Seu de Urgell, el de Girona, Tarragona, y sobre tot el Museu episcopal de Barcelona, encara per començar, hont tantes coses, avuy desconegudes y invisibles, podrien aplegarshi.

P. y C.

(De *La Veu de Catalunya*).

La Fonética de Schädel

Quatre mots de resposta á Mossen Alcover

Deyam nosaltres en lo nombre 10 del Butlletí corresponent al any passat que era de doldre que l'observació pera l' obra fonètica d'en Schädel «fos feta en un catalá de Barcelona».

Aquesta nostra afirmació ha merescut que 'l docte capítular

de Mallorca, desde la plana 305 del tomo IV del «Bolleti del Diccionari de la Llengua catalana» ens rectifiquem, en lo cas de que nosaltres vulguessem dir que 'l Manual de fonètica «només se funda en observacions fetes á Barcelona demunt del català barceloní».

Sabem nosaltres ara, com sabíam ja allavars, que'l Dr. Schädel había recorregut gran part de Catalunya estudiant los diferents matisos fònichs de la llengua catalana: y sabem y sabíam que, sense aqueix estudi previ, es impossible fer un treball seriós de la fonètica d'una llengua. Per consegüent, la nostra afirmació no vol dir, com ha suposat Mossen Alcover, que 'l Manual *només* se funde en observacions fetes á Barcelona demunt del català barceloní,

Lo que voldíam dir allavars y, serveix 'l que manifestem d'ampliació á n' aquell judici nostre, que la base de la fonètica catalana d'en Schädel està en lo barceloní, que de la varietat de Barcelona pren los exemples, que 'l català d'aquesta població li serveix de tipo, fins á tal punt que sols per excepció transcriu fonemes encarnats en la pronuncia d'altres llochs de Cataluña. Y si, sense desconeixer lo nombre y classe de sous que hi ha en tot Catalunya y, fins citantlos y estudiantlos, anomena totes les paraules que pot a la usança especial dels barcelonins y si acomoda la descripció sistemática de la seu fonètica á la pronuncia barcelonina ¿vol dirme Mossen Alcover quina varietat fonètica catalana ha sigut la que li ha servit principalment á Schädel pera les seues observacions? Vull suposar que ha sigut aquella de que n'ha tret los exemples.

Vege's lo que diu lo mateix Schädel á n'aquest objecte (página 35 del Manual). «Els lectors catalans d' aquex Manual, particularment aquells que pronuncien el català segons la pronuncia de les comarques valenciana, pirenenca, rossellonesa, de les Balears o d'Alguer, els e fatx avinent *que'ls exemples que jo cit am transcripció fonètica, sempre que no 's fa notar expressament lo contrari, pertenexen a la pronuncia d'un català barceloni ilustrat*. El qui posseeix aquixa pronuncia metixa, per estar segur a n'equin só o matís de só me referesch, lo mes avengut es que lo primer pronuncié fort, en veu alta, l'exemple de que 's tracti, per entendre am tota exactitud demunt el fonament de la seuia propia pronuncia les meues explicacions teòrétiques. Un mallorquí, un valencià, un rossellonés al contrari, si procedia axí respecte de molts de sons o d'exemples, cauria en error

per motiu de la seuva pronuncia de tals exemples, que 's decanta de la barcelonina».

De lo qual se dedueix que per a compendre be'l Manual té un gran ventatje aquell qui parla en barceloní; y que li ha de ser deficitíssim á n'aquell que no estigue enterat exactament de la pronuncia de Barcelona; donchs resulta casi obra de romans l'estudiar, per medi dels llibres, sons desconeguts; l'estudi dels fonemes necessita la viva veu; d'altre modo 's fa molt difícil y exposat á error.

Dirá segurament Mossen Alcover que un catalá ó altre havia d'aprontar los exemples y, potser afegirà, que es preferible 'l barceloní perque es, de totes les varietats, la parlada per major nombre d'individuos.

A lo qual objectaré jo, y aquí está el fonament dc la qualitat que á mi no'm va agradar entre les molt bones y excelents que regonech al Manual d' en Schädel, que no debia haber servit de base la varietat parlada pe 'l major número, sino aquella que intrínsecament reunís condicions de major puresa y de mes cadencia y sonoritat.

¿Es aqueixa la barcelonina? —Jo entench que no.

Y veliaquí explicat á Mossen Alcover lo que voliam dir nosaltres amb aquella afirmació del nostre esmentat article: respecte de la qual, així explicada, ens plaurá molt y molt que sia Mossen Alcover del nostre modo de pensar: dich malament, me plauria haver coincidit ab lo modo de pensar de Mossen Alcover.

ENRICH ARDERIU.

Taula románica de Sant Jaume de Frontanyà

En el número del 16 del corrent de *La Veu de Catalunya*, el senyor Puig y Cadafalch fá esment de la taula que 'l nostre senyor Bisbe acaba d' adquirir pera 'l Museu diocesà, lo que sembla obligarnos, a dirne alguns mots.

Tenía aquesta taula, si constava sols de dos rengles de compartiments, com sembla, 2'45 m. d'amplaria, per 0'92 d' alsaria. Constaava cada rengle de sis compartiments de 0'39 m. per 0'40, dividits per una cinta d'or gemmada, d' uns 0'03 m., que es el mateix motiu que orna 'l march de la taula. L' en-

creuament de les cintes es cobert per una gran gemma quatrilobada, ab una punta als angles, y una petxina al centre. Els compartiments estan com adoserats per dos archs trilobats, sostinguts al mitg per una fulla de trébol. No fá molts anys, fou bárbarament mutilada pera obrir una porta y poder passar la Custodia al sagrari. Els dos trossos que ha pogut recullir el senyor Bisbe son encara no la meitat, puix falta un troç a dos compartiments y un de sencer.

El primer representa a quatre deixeples de l'apóstol titular d' aquella iglesia caminant sobre les aigües y carregant les reliquies de Sant Jaume, que estan dintre una caixa negra, en una nau, de la qual se veuen quatre remes y les veles plegades. Els quatre deixeples vesteixen túnica ab mánigues, curta fins als genolls y a mitg cos cenyida. Porten mitjes, puix l' un té peus y cames pintades de vermell fins a genoll y l' altre de negre. Van tots nimbats. Al costat hi há, sostingut de quatre columnes, un sarcófach –d' hont treurien les reliques—y una llantia penjada de l' arch.

Al segòn compartiment hi há, tirat per lleons, un carro, en el qual hi há la mateixa caixa de les reliquies. En el troç que queda sols hi há dos deixeples nimbats, en actitud com si estessin discutint quin camí faríen. L' un vesteix hábit monacal.

Els altres tres compartiments deuen representar la protecció que Sant Jaume dispensa als pelegrins que van a visitar el seu sepulcre. El primer ha d'ésser molt estimat dels folkloristes. En ell hi veyem representada la bella tradició que únicament, que jo sàpiga, ens havia conservada la mussa popular ab la canço de «Sant Jaume de Galicia», segons la qual un jove pelegrí, qui no volgué accedir als lascius requeriments de la hostalera, es penjat, per haverlo aquesta acusat de robo, amagantli una tassa d'or a la butxaca, y al cap de tres dies es trobat viu á la forca, mercés a la protecció de Sant Jaume, qui escoltà les eracions de la mare del penjat. Representa la pintura una forca; de la qual penja l' suposat reu, nú, solament cobert de cintura a genolls, tapats els ulls y lligades les mans a la esquena. El Sant està sostenintlo ab la mà dreta als pues y l' altra a la esquena, fent restar ben fluixa la corda al coll del penjat. El Sant va nimbat ab dues ratlles negres y el camper d'or. Les altres figures tenen el nimbe ab una sola ratlla negra.

En l'altra pintura hi há un pelegrí dormint agegut sota un arbre y, un ángel, segons sembla, li baixa dos pans. Als peus del

adormit hi há dret un altre pelegrí, que porta un pá a la mà dreta, y ab l' esquerra beu ab un carretellonet de fusta cerclada, al mitg del qual hi há un broch, qual moble està avuy encara en ús en alguns països.

L' últim compartiment no sé que vol representar. Hi há cinch figures com formant dos grups. L' una dorm mitg ageguda en una roca; l' altra asentada, tenint la mà a la galta, mira de reull a l' altre grupu; dos van montats en un sol cavall y l' altre a peu al costat del cavall. Les quatre figures van vestides de pelegrí y la que cavalca al devant va nimbada. Els pelegrins vesteixen sobre la túnica un llarch mantell, sabates negres punxagudes, y un sombrero molt semblant als panamás d' avuy, deixant caiguda l' ala de davant per visera y alsada la posterior. Porten a la mà dreta la «virga viatoria».

Totes les figures son imberbes, menys la del Sant que sosté a n' el penyat.

El fons de la pintura és vermell fosch ab flors caprichoses burilades.

Judico aquesta obra del segle XIII, en la qual s' li veu ben marcada la influencia del nou art que anaba invadint la terra.

Té aquesta taula altra importància pel lloch que ocupava. L' absis estava separat per un embá, al mitg del qual, a un metre y mitg d' alçada, estava la taula voltada de pintures murals. Un metre cap al mitg del presbiteri era construit, ab pedra ben acarreuada, l' altar o ara, de lo que podem deduir la forma que tindrien els retaules en aquella època. A la iglesia vella de Madrona resten també alguns caps de pintures murals en la paret que separa l' absis en la mateixa disposició que les de Frontinyá. ¿Qui sab si molts antipendis havien primàriament ocupat un lloch semblant al d' aquesta taula, devallant a ocupar el lloch dels frontals al ferse 'ls grans retaules?

JOAN SERRA Y VILARÓ, PIRE.

Solsona, 18 de desembre de 1909.

(De *La Veu deatalunya*).

Bibliografía

LLIBRES:

Crónica del moviment arqueològich, històrich, jurídich y literari durant l' any 1907 (Extret del Anuari).—S. ll., s. i., s. a.—foli.

Es un recull de tot lo que durant l' any 1907 s' ha investigat en les materies enunciades y demostra que l' Institut d' Estudis Universitaris Catalans es una entitat que va al cap devant en aquest moviment de general cultura. Porta gran nombre de gravats que augmenta lo valor del text, ja prou interessant per si sol.

Diccionari encyclopédich de la llengua catalana. Salvat y C.ª-Barcelona.—Prou mancada está la llengua catalana d'obres d' eixa naturalesa pera que deixessem d' elogiarla, encara que no fos mes que per sa finalitat. Avuy per avuy, no teniem altre Diccionari que 'l d' en Joseph Aladern, á qui cal agrahir l' esfors que va realisar; donchs los diccionaris anteriors al sige actual son ja inservibles.

Y mentres arriba l' obra magna de Mossen Alcover, que per sa importancia y amplitut y per son detall y comprensió es forsós que tarde molt temps á apareixer, bo es que vagen publicantse aqueixes obres que per ara han de servir de guía.

Lo *Diccionari encyclopédich* de la casa Salvat, que porta publicats 37 quaderns comprenent fins á la lletra *Ll*, s' ha fet mereixedor á l' estima del públich, no solzament pe 'l gran nombre d' articles que conté, sino per la competencia ab que la major part de les materies son tractades. Avaloren lo text una multitud de lámunes y gravats, que, si no son de luxo, estan de ordinari molt ben fets y donen idea gràfica dels objectes. Los mapes, vistes de poblacions y monuments, retratos y paisatges, tot hi ha tingut cabuda, responent bellament á son titol de *encyclopédich*; pero la part que resulta mes completa es indubtablement la geogràfica, seguintse després la biogràfica y no descuidant tampoch usos, ofícis, antigüetats ni altres rams que hi son representats per una munió d' articles.

Felicitem coralment á la casa Salvat y desitjem que acabe am profit y honra la tasca comensada.

Geografia general de Catalunya, dirigida per Francesch Carreras y Candi.—Quaderns 47 á 110. Acaba la descripció de la província de Barcelona per Cels Gomis: segueixen la Etnología

y Antropología catalanes por Salvador Sumpere y Miguel. Comensa y está molt avansada la descripció de la província de Lleyda per en Ceferí Rocafort, de qui debem fer constar que ha tret profit del seu comés apesar de les grans dificultats ab que lluitaba: en la major part dels cassos ha conseguit fer interessant la ressenya, que va il·luminada per una profusió de gravats. Comensa l' estudi de la província de Gerona per en Joaquim Botet y Sisò, qui descriu en aquets quaderns la part general, que encara no queda terminada del tot. Comensa també la descripció de la província de Tarragona per Emili Morera y Llauradó, qui, després de relatada la part general, s' endinsa en un meritissim estudi històrich de la ciutat de Tarragona.

Publica l' estudi sobre 'l Comers, e Industria de Catalunya per Frederich Rahola y Tremols; y comensa sa Agricultura En Jaume Maspons y Camarasa, ab la competència que li es reconeguda.

La Manía Nobiliaria. Honesta aplicació d' una novelà del Sacchetti. — Barceloua, Badia, 1909, 4.^t = Fueteja valent, amb estil grotesch, la manía d' obtenir titols de noblesa: y després de parlar en termens generals, ho circunscriptiu á Catalunya y als temps actuals.

No està mancat d' humorisme y erudició; y literariament parlant es obra ben acceptable.

Memoria presentada als Excelentíssims senyors President de la Diputació y Alcalde de Barcelona, per l' Institut d' estudis catalans, donant compte dels treballs fets desde la seu fundació fins al 31 de Desembre de 1908.—Barcelona, Neotipia, s. a., 4.^{at}.

De sa lectura 's despren la honrosa y interessantíssima tasca realisada per l' Institut en benefici de la cultura catalana.

Memorias del Observatorio del Ebro: La Sección eléctrica por el P. Juan Gareia Mollá—Barcelona, Guinart, 1909, 4.^{at}=Comensa la obra ab una introducció sobre la necessitat d' una instalació elèctrica, l' amplitut del estudi de la electricitat terrestre, la secció elèctrica de Tortosa, la situació dels aparells y plan de la Memoria. Divideix l' obra en dos parts: Electricitat atmosférica y Electricitat telúrica: á la Electricitat atmosférica 's tracta de la ionisació, del potencial atmosférich y de les ondes hertzianes: á la Electricitat telúrica s' estudien les corrents telúriques. Hi ha al acabament un appendix sobre 'ls ions gaseosos.

Reservam als tècnichs lo parlar d' aquesta notabilíssima Memoria que vé ilustrada amb lámines y gravats intercalats.

De tots modos farem constar que aquest tractat es eminentment pràctic y exposa ab preferència lo que pot contribuir á fer coneixer los mètodes de observació y 'ls aparells.

Études de morphologie paléolithique.—La transició del musteriá al aurignaciá, à l' Abri Audi (Dordonya) y al Moustier, per Enrich Breuil.

L' Aurignacien présolutréen.—Epílech d' una controversia, per Enrich Breuil. Conclou l' autor, en aquest treball, que la situació estratigràfica del aurignaciá entre l' solutriá y l' musteriá es un dels fets cronològichs mes certs del paleolítich superior.

Ossements de Renne en Espagne per Eduart Harlé.—Estudia 'ls ossos de reno de les coves de Serinyá (Gerona), Aitz-Bitarte (Guipúzcoa), Ojebar y Valle (Santander).

Faune de la grotte das Fontainhas (Portugal) per Eduart Harlé.—Hi ha trobat restos de ursus arctos canis lupus, hyœna spelea Gold, felis pardus sus scropha cervus elaphus capra ibex lepus cuniculus y aucells.

Une nouvelle faune de Mammitères des Phosphorites dn Quercy per Eduart Harlé y H. G. Stélin.—Los autors estudien la fauna de Cajarc elephas cf. meridionalis Nesti, gran bovidi, cervus sp., cervus cf. elaphus Linn, machairodus sp., melest axis Schreb, canis sp. y època de la fauna de Cajarch) y la mostra de Crégols (hyœna) y acaben amb unes consideracions generals sobre la fauna y la vall del Garona.

Traces laissées par l' ours des cavernes en algunes coves de pintures y gravats, per Enrich Breuil.—Les ha trobat l' autor a les coves d' Altamira, Font de Gaume, Castillo y Hornos de la Peña y Gargas..

Le passage de la Figure à l' Ornement dans la céramique peinte des couches archaïques de Moussian y de Suse, per Enrich Breuil.—Comprén figures humanes, caps de bovidis, ausells voladores y no voladores.

Le Gisement quaternaire d' Ofnet (Bavière) et sa sépulture méolithique, per Enrich Breuil.

Les plus anciennes Races humaines connues, per Enrich Breuil.
Extret de la «Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques».

Le Bison et le Taureau céleste chaldéen, per Enrich Breuli.

Extret de la «Revue Arquéologique».

Les peintures et gravures murales des cavernes pyrénéennes, per E. Cartailhac y Enrich Breuil.—Es un bell estudi de la cova de Niaux.

Les pintures rúpestres du bassin inférieur de l'Ebre, per Enrich Breuil y Joan Cabré Aguilà.—Comprén :I. Les roques pintades de Calapata á Cretas (Baix Aragó); II. Los freschs al aire lliure de Cogul, província de Lleyda (Catalunya).

Observations sur un bâton de commandement orné de figures animales et de personnages semi-humains, per L. Capitan, Enrich Breuil, P. Bourrinet y D. Peyrony.

REVISTES ESPANYOLES:

La Academia Calasancia.—El Museo prehistórico Bosoms (acabament), per Joseph Bosoms Managal.—Excursió á Besalú, per Carles Badia Malagrida.

La Alhambra—Bizancio y la civilización occidental.—Recuerdos de la invasión francesa per Francisco de P. Valladar.—Un pleito de alcabalas.—La arquitectura del ladrillo por Francisco de P. Valladar.—Rafael Contreras y las pinturas de la Alhambra, per Francisco de P. Valladar.

Boletín oficial de la Asociación de Locomoción Aérea.—Organización de los adelantos de la aviación per Paul Painlevé.—Impresiones de un viaje de Mr. Paul Painlevé en el aereoplano Wright.

Boletín de historia y geografía del Bajo-Aragón.—Los anales de Caspe per Vaimaña.—Calanda y Foz-Calanda, per Santiago Vidiella.—Más del escultor Forment y su familia, per Gabriel Llabrés.—Estatutos municipales de Torre del Comte, per Santiago Vidiella.

Boletín de la Real Academia Gallega.—Iglesias gallegas, per Angel del Castillo.—Una estación romana desconocida, per Celesti García Romero.—Las lápidas romanas de Ciudadela per Celesti García Romero.

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales.—Antigüedades ibéricas en Aragón, per Juli Furgus.—Une vingtaine de «plantes nouvelles» pour la Catalogne... per Sennen.—Quatre jours d'herborisation aux environs de Tarragona, per Sennen.

Boletín de la Sociedad castellana de Excusiones.—Las antiguas ferias de Medina del Campo, per Cristófol *Espejo* é *Hinojosa*.—Los Calderones y el monasterio de Nuestra Señora de Portaceli, per Joseph *Marti Monsó*.—Santiago de Peñalba, iglesia mozárabe del siglo X, per M. *Gómez Moreno*.—Otra iglesia visigoda. San Pedro de Balsemao, per Vicens *Lampérez Romea*.

Boletín Oficial de la Unión Velocípedica Española.—Excursión terrestre en Cataluña, por J. *Sala*.—De Barcelona á Puigcerdá, por J. *Elias Juncosa*.—Una excursión á Montserrat per Juli *Leclercq*.

Bol'etí del Diccionari da la llengua catalana.—Seria llarga la filera si haguessem de publicar lo nom dels articles interessants. Val la pena de que l'llingüista lo llegeixque de cap á peus.

Bulletí de la Societat Arqueològica Luliana.—Reclamacions de les filles den Sanxo de Mallorques..., per E. K. *Aguiló*.—Enterramientos prehistóricos en Son Sunyer per Francisco *Ramis y Fluxench*.

Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya.—Una excursió á la regió lacustre y cim de Carlit, per E. *Vidal y Riba*.—Senyoriu de la vescómatal familia Miró, per Joan *Serra y Vilaró*.—Aplech de balls populars del Pallars, per Enrich *Vigo*.—Osca. Excursió artística per la ciutat, per Francesch *Carreras y Candi*.—Les valls d' Ansó y Hecho, per Juli *Soler y Santalò*.

Bulletí de la Institució Catalana d' Història Natural.—Ensaig d' una Flora Liquénica de Catalunya, per Manel *Llanes y Fernández*.—Contribució á la Ornitològia de Catalunya, per Emili *Tarré*.—L' *Elephas antiquus*, á les Corts de Sarrià, per E. *Harlé*.—Notes neuropterològicas, per Longinos *Navás*.

Los Deportes.—Desarrollo del Excursionismo en Cataluña, per Pau *Roca*.

Estudis Universitaris Catalans.—Els Cavallers de Malta en la guerra de separació de Catalunya, per Joaquim *Miret y Sans*.—Joan I compositor de música, per F. *Pedrell*.

Revista de la Asociación artístico-árqueologica de Barcelona.—Herrerías y Villaricos. Estudios históricos... per M. *Rodríguez de Berlanga*.—La Junta de Gerona en sus relaciones con la de Catalunya. 1808 y 1809, per Emili *Grahit*.—Descubriment de pintures romàniques en el Bisbat de Vich, per Joseph *Gudiol*.

REVISTES EXTRANJERES

O Archeologo Português.—Cidades mortas, per Albano *Bellino*.

—Thesouro funerario da Lameira Larga, per Santos *Rocha*.—Ruinas de ruinas ou Estudos Igeditanos, J. L. de V.

Bulletino della Società degli Alpinisti Tridentini.—Fra i monti del Trentino orientale, per Mario *Seotonis*.—Per la nostra Toponomástica, per L. *Cesarini Sforza*

Butlletin trimestriel de la Section du Canigou du Club Alpin Français.—Au Canigou, per A. *Barenne*.—De Puigcerdá à Ripoll et Vich, per F. *Albar*.—Quelques mots sur la Cartographie des Pyrénées orientales, per E. *Vergés de Ricaudy*.—Légende de tous les cols, ports et passages qui vont de France en Espagne, per De La Blottièrre.

Bulletin de Dialectologiè romane.—Primer Congrés International de la Llengua Catalana (1906), per B. *Schädel*.

Bulletin Pyrénéen.—Les officiers topographes aux Pyrénées, per Emili *Beraldí*.—Six jours dans le Haut-Aragon, Mont Perdu à la Munia, per F. *Faurens*.—Etudes glaciaires dans les Pyrénées Fauçaises et Espanyoles, per Ludovic *Gaurier*.—Le bassin supérieur du Rio Vero, per Llucia *Briet*.—Le Montarto d' Arán per Joan *Bepmale*.—Les Forteresses des Pyrénées, per Ardouin *Dumazet*.

Bulletin de la Société d' Etudes Scientifiques d' Angers.—Une sépulture préhistorique à Noyant, per C. *Fraysse*.—Un gisement de silex taillés à Fontevrault, per L. *Domin*.—Le Miocène en Aujou, per O. *Couffon*.

Bulletin de la Société Neuchateloise de Géographie.—Etude sur l'anthropologie de la Suisse, per Alexandre *Sehenk*.—La glaciation quaternaire et actuelle en fonction du socle dans la Savoie massive, per Pau *Girardin*.

La Montagne.—La Montagne en Hivér, Concurs international de photographie, per A. L. *Meurice*.—Souvenirs d' un Skieur Pyrénéen, per Lluis *Gaurier*.

Revue Catalane.—L' Art Catalan.—Figures d' évèques Roussillonais, per J. *Capeille*.—Le Catalan du Capcir per Lluis *Salvat*.—Historique du Diocèse d' Elne... per J. *Capeille*.—Les prétérits catalans, per Ll. *Pastre*.

Il Tourista.—Cronaca delle exursioni.—Speleologia.—Litteratura e Bibliografia.

NOVES

—La Junta directiva del Centre Excursionista, pera l' any present de 1909 va quedar constituida en la següent forma:

President, En Rafel Gras d' Esteua.—Vispresident, N' Alfred Pereña.—Secretari, En Manel Herrera y Gés.—Tresorer, Miquel Roig y Morera.—Vocals: N' Enrich Arderiu, En Frederich Godás y En Lluis Izquierdo.

—Les Juntes de secció s'organisaren segons s'expressa tot seguit:

Arqueològica.—President, Manel Giménez Catalán.—Vispresident, Francisco de P. Morera.—Secretari, Lluis Izquierdo.

Folklòrica.—President, Joseph Estadella.—Vispresident, Alfred Pereña.—Secretari, Miquel Roig y Morera.

Fotogràfica.—President, Joseph M.ª Vicens.—Vispresident, Manel Herrera y Ges.—Secretari, Joseph Artigues.

Científica.—President, Eduart Gras.—Vispresident, Ramón Sans.—Secretari, Benigne Arderiu.

—Pera 'l Consell de redacció del BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEIDA foren unanimement designats:

President, Rafel Gras.—Vispresident, Enrich Arderiu.—Secretari, Manel Herrera.—Vocals: Alfred Pereña Reixachs, Manel Giménez Catalán, Joseph M.ª Vicens, Lluis Izquierdo, Magí Morera Galicia, Manel Gaya y Tomás, Romá Sol Mestre, J. Estadella y Arnó, Francesch Morera y Joseph Reig Palau.

—Formen la Comissió administrativa del mateix BUTLLETÍ en Miquel Roig, com á President, y en Frederich Godás y Lluis Postius com á Vocals.

—Lo dia 14 del mes de Febrer va reunirse la Junta directiva al objecte de tractar de la pretenguda declaració de monument nacional á favor de la Catedral del Castell, y d'apoyar la campanya, que s'havia iniciat pe 'ls periódichs en l'expressat sentit, y les manifestacions fetes pe 'l diputat á Corts En Joan Moles no feya gayres dies al Congrés.

Desitjós lo Centre de cooperar activament als esforços de altres entitats y de particulars, va acordar fer gestions pera enterarre minuciosament del estat del expedient que fa anys va

instruirse y enviarse á Madrid y que, segons sembla, després d'informat favorablement per les Reals Academies de Belles Ars y de la Historia, se troba detingut al Ministeri de la Guerra. Al efecte se va escriure al representant en Corts per aquest districte y al President del CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEYDA, que circumstancialment se troava á Madrid, recomanántloshi l'averiguació dels antecedents y pregántloshi la práctica de les gestions que creguessen mes oportunes y d'eficacia pera conseguir que 'is soldats deixessen d'utilisar la catedral antiga ó, al menys, que s'accedís á una intervenció de la Comissió provincial de Monuments pera evitar possibles futurs detrioros.

De les averiguacions y gestions portades á terme pe 'ls senyors Moles y Gras se'n dedueix que 'l Ministeri de la Guerra no consentirà la intervenció de cap entitat que, baix pretexte de vetlladora del art, pugués destorbarli obres y modificacions, que pera 'ls seus fins pugue creure convenientis, á la Catedral; y que tampoch abandonará l'edifici, mentres no se li fasse entrega per part de la ciutat de quartels capassos y ben acondicionats pera allotjarhi les tropes que avuy tenen estada al castell.

En vista d'aqueix resultat lo Centre ha desistit per ara de fer á Madrid gestions pera que la Catedral sia declarada monument nacional.

A la mateixa sessió va acordar la Junta cooperar al lluhiment de la festa major de Sant Anastasi organisant un concurs exposició de fotografies de monuments, paissatges, tipos y usos y costums de la província, lo qual va realisarse en la forma que en altre lloc del present BUTLLETÍ ampliament se descriu.

—Lo dia 30 de Maig va ferse una excursió á Cerviá, passant per Vinaixa y per l'Albi.

Se fotografiaren: la portada de l' Iglesia de Vinaixa; l' entrada d' una cova á 2 kilòmetres de Cerviá, camí del Albagès, á l' esquerra del riu; lo poble arruinat de les Besses; Albi desde 'l castell; pati interior del castell del Albi; archs del pati interior del castell del Albi; y vista exterior del castell del Albi.

Al Ajuntament de Cerviá prenguerem nota d' un llibre de albarans, en 8.^{au} y cubertes de pergamí, de fetxes compreses totes dins del sige XV. Se refereixen á censals que feya Cerviá á la candela de Prades, que crema devant lo cos de Jesucrist,

y á altres llochs, com son, als capellans de Sant Pere y Santa Creu de Vilosell.

Del Arxiu parroquial del Albi s' ha de citar una importàntissima col·lecció de contractes y actes de última voluntat, quina primera data correspon al 13 de les kalendes de Agost de 1298. Aquesta col·lecció l'està estudiant Mossen Bergadá.

—Lo dia 27 de Novembre y baix la presidència del Sr. Gobernador civil va reunir-se la Comissió provincial de monuments històrichs y artístichs de la Província.

Se va donar possessió del càrrec de vocal al Iltrm. Senyor D. Antoni Ruano, digníssim Bisbe de la Diòcesis; se va acordar designar al Sr. N° Enrich Arderiu pera que interinament desempenye la Secretaria de la Comissió, vagant desde la marxa d' En Rafel Gras; se va donar compte pe'l Sr. Arderiu del estat de la memoria y planos referents á l' iglesia de Sant Climent de Tahull, quin informe s' ha sollicitat de la Comissió de Monuments; se va autorisar lo cobro de la consignació que li té assignada la Diputació provincial, á la qual se li demana que tingue á be aumentarla fins á la cantitat de mil pesetes; y 's tractá de fer algunes excavacions dintre del terme de Lleyda en busca d' objectes històrichs ó artístichs.

—Ab motiu d' haver obtingut en renyida oposició la càtedra de Geografia á Història del Institut de Zamora, lo President del «Centre Excursionista», en Rafel Gras de Esteua, va ser obsequiat pe'ls socis del Centre amb un sopar á la Fonda d' Espanya lo dia 18 del mes de Abril.

L' acte resultà verdaderamente fraternal y l' animació y alegria pe'l triomf conseguit pe'l amich Gras foren les notes dominats de la festa; per mes que la perspectiva de la pròxima marxa del nostre President no va deixar fruir á pler als co-mensals.

—Lo dia 16 de Septembre va sortir cap á Zamora lo que fou digníssim President del Centre Excursionista de Lleyda y del Consell de redacció del Butlletí, en Rafel Gras d' Esteua.

Los seus companys habem sentit fondament la separació y li desitjem moltes prosperitats en la seu Carrera.

Regiment de preservacio a epidimia o pestilencia e mor- taldats

Epistola de Maestre Jac-
me d' Agramont als hon-
rats e discret sennors
pahers e conseyll de la
Ciutat de leyda

1348

Manuscrit existent al Arxiu par-
roquial de Verdú

*Ecriptada de o. Jacint. Acabo dagramonre als
Lloctorni e d'altres fons més palens e conservat de
la Ciutat de Lleida. en 20 any
1348.*

experiencia mostre gaſtaron juntig ent
forbiſſe en aſſez altor, q̄ eora los
mudjones non remor / el q̄ no pueſſo non ſon ma-
ior deueni en palbor. Aſte que con ſu obje-
to, q̄ pofſone dignes de fe q̄ traſmitia lo pe-
nigma e mortalidad de gentis regnen e han
regnar en algunes pides e regnios a nos ve-
lameſſi ne dypre en palbor no ſe mar uerilla.
Eſi ſe aco que vñſimilador cora mort ſic
mole terrible compa mort ſubrina es molt pe-
nible, fozalmenz quan, ala mia. Eſi encara
mole terrible en ayunt com la xompañia molt
moltos academias. Y con ſo ſia natural da
q̄ ſia crueſſe e na redime effet / en aquella
entida conſiderante redon / e q̄ia recibeſſe honores
mifte e gremio q̄ ſuena la Cuerda e p̄ ſu
dignidad q̄ ſuena de mi pueſſa ſtrana fer
preceſſar alſoſ effet e ſequiuſtate de dñeñage
la Cuerda domenich e ale ſinglar e danyola /
Dignidad e entienda deſſimilador ho ma-
no e con ſu q̄ntidat he volteo meba
mucho por lo de acá ſegunſo / o qual mi
humor e al reuocar dequida. Yo aq̄ſtate fac
deſcanso pleno a voladura bonaria ſe
me palber e confitſſe dela Cuerda de ley
q̄ ſe con Aq̄to q̄ ſu reſpetorato con la da
dom Cuerda. E ſe place a voluntad de uenir
problo lo benignoſtate e graciosoſtate gran
en la ualor et uifit / mas guaſtan la
entida e la affection min / en ſu lo fa
cias del. Pueſſan mundo ſu dactel

pamp amers. Acquires plantea plenes lau-
dare incremento. *C*as nos invocauem.
degn ear en astre traerat salmón lo pofor lo
regimèr de plauces e dà curauo d'los malaues
e que en aotal temps fefdeueron no he vol-
guda fer magna. *T*ar A no en mi mogne 261
Denegua n' desiguar. *A*nd deuader amors e ba-
vular ear lo traerat astre es feur principalmèn
a gfit del poble e no a instruicio dlo morges.
com lo sia dela mugnor. *S*t mon e sua an com a
ome en comparacio de moltes altreys. *E* de re-
gimèr de plauces por rat hom usar d'astre
deus prouerat fons de morge fons por periyll.
e aqz lo regimèr de curauo es appris al tier-
ge en lo qual castre fons dta aut de moduina
porre longanier eraua. *P*aque a qmazos ast
polls el regimèr salmordir no le volgar au-
tore. *E* com la Samordir mazat regimèr q
si le dir si feut a volunt comuna e pthien
plenes sonores se donarne inflescatur
bon qu'uyillo copia. *D*onauans plantea lau-
darencomat en ures brases e en ova FALSA.

*lunatamque est etiam l. xii. capitulo. In papa
puncto es dico aprioretatē dī aer remipiat m
arcus paulusque e enī fuit annua.*

en l'acer en alçada regia he comunit
es ben m'apar en sa compleixida
he en ses edificacions e ha clarat
e n'elegancia e puritat en sa sustancia avend
que ha pietat maravuyosa/ que en piemar
fa molt alegria/ la qual iada fa alegria e con
fue sanitar/ fa tenor lenorenquier en emper q
veu e contempla direr en cases molt altres
e molt pobles/ lenorenquier mos lenorenquier mos

Facsimil del full 1.er r. del Manuscrit

Epistola de Maestre Jacme dagramont.

Als honrats e discrets seynnors pahers e conseyll de la Ciutat de leyda

Experiencia mostre quascun jorn que can foch se pren en aleun alberch que tots los vehins nan temor, els qui pus prop li son maior dehuen hauer pahor. Per que com aja ohit dir a persones dignes de fe que epidimia o pestilencia e mortaldats de gents regnen e han regnat en algunes partides e regions a nos vehines si ne dupte ni páhor; no ses maraveylla. E ja sie aço que uniuersalment tota mort sie molt terrible, empero mort sobtana es molt periylosa, especialment quant a la anima. Es encara molt terrible, en aytant com la accompaynen molt terribles accidents. Hon com jo sia natural daquesta Ciutat e aja reebut esser en aquella, e encara continuament reeba, e aia reebuts honors diverses e grans profits per tota la Ciutat, e per singulars daquella volen de ma pocha sciencia fer e procurar alcun profit, e esquivar tot dampnatge a la Ciutat damont dita e als singulars daquella, hi preservar caseu e cascuna désser malaut ho malauta per temps pestilencial he volgut trabayllar de fer lo tractat seguent. Lo qual humilment e ab reverencia deguda, jo Maestre Jacme dagramont present a vosaltres honrats seynnors pahers e conseyll de la Ciutat de leyda axi com a aquells qui representats tota la damont dita Ciutat. E placia a vosaltres seynnors de reebre lo benignament e graciosa, no guardan lo valor del present, mas guardant la volentat e la affeccio mia, car diu lo savi Cato aixi. *Exiguum munus cum dat tibi | pauper amicus, Accipito placide pleneque laudare memento.*

E nos maraveyill degu car en aquest tractat solament he posat lo regiment de preservacio, e de la curacio de les malauies que en aytal temps sesdevenen no he volguda fer mencio. Car a aço no ma mogut zel denvega ni deniquitat, ans verdadera amor e karitat car lo tractat aquest es feyt principàlment a profit del poble, e no a instruccio dels metges, com jo sia dels menors del mon e sia aixi com a verme en compara-

cio de molts altres. E de regiment de preservacio pot tot hom usar ab aquest present tractat sens de metge sens tot periyll. Mas lo regiment de curacio es apropiat al metge, en lo qual cascu sens de la art de medicina porie leugerament errar. Perque a esquivar aquest periyll del regiment damont dit no he volgut fer mencio. E com lo damont dit tractat, segons que ja he dit sie feyt a utilitat comuna e publica: placieu seynors de donarne treslat a tot hom quin vuylle copia. Encaraus placie daver recomanat en vostres braces e en vostra falda lactor daquell.

Lentrament del tractat ha II capitols. Lo primer capitol es de les proprietats de laer temprat en ses qualitats e en sa sustancia.

[C] an laer en alcuna regio ho ciutat es ben temprat en sa complexio ho en ses calitats, e ha clardat e nedesa, e puritat en sa sustancia, aytal aer ha proprietats maraveyloses, car primerament fa molt alongar la nostra vida, fa alegria e conserve sanitat, fa levar lenteniment, en tant que veu e conteemple veritat en coses molt altes e molt sobtils, encara mou lenteniment nostre || a contemplar e a veure verdaderament alcunes coses esdevenidores, ha encara tyria qualitat ço es a dir proprietat de triaga contra tot veri e contra tota bestia verinosa. Per que es cosa certa que en alcunes iylles de Ybernia no pot viure neguna bestia verinosa, nils homes aqui habitants no poden morir per veri ni per toxech. Encara es probada cosa e certa quels cossors morts qui estan al aer e no son soterrats que per nuylls temps se podrixen nis corrompen. Perque apar manifestament que en aytal regio laer ha maraveylosa tyria calitat ço es a dir proprietat de triaga.

Lo segon capitol de les maneres en les quals pot haver mudament e alteracio o destemprament en laer.

[Mas] en laer pot venir mudament en dues maneres ço es a saber en ses qualitats, lo qual mudament es dit alteracio. Encara pot haver mudament en sa sustancia, lo qual mudament es dit putrefaccio. E a quascu daquests mudaments sen segueix proprietat certa e diversa en laer, car veem manifestament que a diversitat de complexions sen seguexen diverses proprietats,

e axi meseix a diverses putreffaccions sen sequexen diverses proprietats

E que a diversitat de complecxio sen segueix diversitat de proprietat podem ho probar, car veem que homens de diverses complexions, han diverses condicions e diverses propietats e maneres, perque los uns salegren dohir cants e esturments, axi com aquells qui han lur complexio ben proporcionada. Any daltres a qui es gran pena ohir e escoltar aquells, axi com aquells || qui han lur complecxio corrompuda e disproporcionada, per que veem quels qui son malauts a qui en sanitat ere gran placer ohir melodies de cants e desturments, desplau e agreuge molt ohir aquells. Encara veem quels uns sadeliten en mengar ho beure coses dolces, axi com fleumatichs, los altres salegren en mengar e beure coses agres axi com colerichs. Encara los uns veem estar tot dia alegres e rients axi com sanguinis, e altres estan continuament trists, axi que nuylls temps no rien de cor, e aquests son malencolichs. Encara los uns son ardis e barayllosos axi com colerichs, los altres son temerosos e suaus axi com fleumatichs e malencolichs. Encaras pot aço eleix probar, car veem que medicines de diverses complexions han diverses propietats e virtuts, car altra propietat e virtut ha leytuga e altra propietat ha lo pebre e axi de les altres.

Mas que a diversitat de putrefaccions sen segueixen propietats diverses podem ho probar, car per putrefacció de fleuma fora les venes se fa una febre que ha nom cotidiana, que ha propietat de fer accessio quascun jorn, e per putrefacció de colera se fa altra febre que ha nom terçana, la qual ha propietat de fer accessio I. dia part altre. E per putrefacció de malencolia se fa quartana, que ha propietat de fer accessio de quatre en quatre jorns. E dich be *fora les venes* car quascuna deles humors desusdites can se podrix dins les venes fa e engendre febre continua.

Encaras po' aço meseix probar en altra manera car per putrefacció de la terra ||| sengendre una manera de coses animades quiscu de diversa manera e de diversa propietat axi com serps e luerts, rates e sangartaylles. E per putrefacció de laer sengenren moscarts e mosques e langosts quascu de diverses maneres e de diverses propietats. E per putrefacció de la aygua sengenren granotes e serps e anguiles. Mas en lelament del foch nos pot fer ni engenrar neguna putrefacció per la ca-

lor e la sequetat que ha, car tota cosa ques podrix ha a aver alguna humiditat. Contrast hi encara la sua gran simplicitat e puretat car acostament ha sens tot miga ab lo primer cel qui es dit la espera de la luna.

Empero no entench que degun element servant sa simplicitat se pusque podrir, ans la terra ho la aygua ho laer quis podrix es un cors compost de quatre elements en lo qual seynnorege I. daquells.

Vist e declarat com a diversitat de complecxio e de putrefaccio en laer sensegueix diversitat de propietats, es a saber primerament que lo mudament de laer en ses qualitats pot esser en dues maneres hani I que es dit natural, altre qui es dit contra natura. Mudament natural es dit aquell ques fa per luynnament ho per acostament del sol a nos quascun an, car veem en laer gran fredor en lo temps diven, can lo sol es en lo signe daquari, e veem axi meseix gran calor en laer en lo temps destiu, can lo sol es en lo signe del leho. E veem que en la primavera can lo sol es en lo signe daries ho en lo signe del taur que laer es temprat en calor e en fredor.

Mas mudament contra natura se fa en dues maneres. En una manera || que enlestiu face grans frets ho en livern gran calor e aytal mudament es de gran dampnatge a les gents e a tota altra cosa vivent. Encaras pot fer aquest mudament contra natura en altra manera, ço es a saber que en les terres temprades e be habitables lestiu sie tan rabios e tan calt que per la sua gran calor corrompa e tolga la generacio de les erbes e dels arbres, e de les fruytes e dels blats. Ho que livern sie tan fret que per la sua gran fredor mortiffich la calor natural dels homens e de les besties, e mortifich los arbres e altres coses vivents. Ho axi meseix que la primavera que deu esser naturalment temprada age la calor ho la fredor damont dita.

E pus havem parlat del mudament de laer en ses qualitats, parlem del mudament en sa substancia, lo qual se pot fer axi meteix en dues maneres car la sua putrefaccio avegades se termene a engenrament dalguna cosa que ha vida per que veem en estiu a les vegades caure de laer ab la pluga granotes e galapets e altres coses que han vida. E avegades la sua putrefacciò nos atermene a engenrament dalguna cosa vivent.

E si hom me demane qual daquests mudaments es pigor, dich quel segon car signifique gran repugnacia e disproporcio en laer, per la qual no pot reebre espirit de vida. Perque en

aytant aytal aer ha a esser pus contrari a la nostra vida. E per aquesta raho en lo nostre cors qui es dit menor mon de fleuma podrit se fan cuchs e vermens qui han spirit de vida, e de collera podrida ||| ho de malencolia podrida, no sen poden engenrar per grar enemiztat e orribilitat que han ab la nostra natura, perque no poden reebre negun spirit de vida.

Donchs si en laer per tants e tan diverses mudaments, axi en ses qualitats com en sa substancia se poden seguir diverses propietats, e a diverses propietats sen seguexen diverses obres, nos deu negun hom maraveyollar si laer avegades es raho que les gents muyren sobtanament ho que diverses febres pestilencials regnen, ho eixidores ho apostemacions se facen sots la exella ho en langonal ho en altres lochs ho que regne pigota ho cuchs, ho altres males malautes fort periyloses e mortals. E aytal temps pot esser dit temps de epidimia ho de pestilencia.

Segueix se lo tractat lo qual comprehen VI articles. En lo primer dels quals se declare que vol dir pestilencia, e ha II capitols, lo primer es de la diffinicio de pestilencia.

[D]ich que pestilencia es mudament contra natura de laer en ses qualitats ho en sa substancia, per lo qual en les coeses vients venen corrupcions e morts soptanes, e malautes diverses en alcunes determinades regions, oltra cos acostumat en aquelles.

Dich primerament *que pestilencia es mudament*. Car mudament es cosa general a alteracio de qualitats e a putrefaccio de substancia.

Dich apres *de laer*. Car mudament de qualitats ni de substancia en la terra ni en la aigua no es pestilencia de la qual aci parlam sino en quant a aquell sen segueix mudament en laer. E dich be de la qual aci par||lam, car pestilencia quan a peixos se pot fer per mudament de la aigua en ses qualitats ho en sa substancia. Perque veem moltes de vegades mortalitat de peixs e gens per aço no es mortalitat domens ni docells ni daltres besties. Mas la pestilencia de la qual aci parlam es comuna a totes besties e a tota cosa vivent perque veem en aytal temps que serpents e altres reptiliies fugen de les cavernes e ixen forçadament deffora, els ocells leixen sos nius e fugen segons que dire davall en lo terç article de les seynnals. Veem encara quels blats e altra fruya que leven en terra hon aytal

pestilencia es ho ha regnat que porte ab si gran infecció en tant que es axi com a veri a tots cells quin mengen.

Per que en los lochs qui son prop de mar hon les gens han a viure de blat portat de luny, deuen fer son poder de saber ab veritat de qual regio es lo blat aqui aportat. E axi meseix se deuen certififar de la especieria aqui aportada, si per aventura saben que aytal pestilencia age regnat en les portides don ha acustumat de venir la especieria. Car mes valrie menjar salsa de bon ayll, que salsa de girofle ho de canella, e de nou muscada qui fossen corromputs e enverinats.

Dich apres *contra natura*. Car mndament de laer lo qual es natural axi com divern a estiu del qual damont havem ja feyta mencio, no es pestilencia.

Dich apres *en les coses vivents*, hon es a saber que en les coses qui son sotsmeses a cors de natura son atrobats tres graus de vida. En lo primer grau son les coses que prenen nodriment e |||| creiximent les quals no han raho ni sentiment, axi com erbes e tota manera de plantes. En lo segon grau son les coses que prenen nodriment e creiximent, e part aço han sentiment, axi com peixs e ocells e altres besties. En lo terç grau es solament lo hom qui pren nodriment e creiximent, e ha sentiment e part aço ha raho e enteniment. E en tots aquets graus de vivents pot caure pestilencia segons que ja havem dit dessus.

Dich apres: *en ses qualitats ho en sa substancia*. Car a aquests dos mudaments es sotsmesa la natura de laer segons que havem ja declarat dessus.

Dich encara *venen corruplicions*, contra lo primer el segon grau dels vivents ço es saber erbes blats arbres, fruyta, e besties. Car segons que solien aver propietat de aprofitar al nostre cors, ara han propietat denverinar e de matar.

Dich encara, e *morts sobtanes*. Car huy auras vist algun ton amich sans e alegre e dema ohiras dir que es mort. Per que en aytal temps deu tot feel crestia estar apareyllat de retre bon comte e leal a son seynnor can a ell plaura dapellar lo e de demanar de comte.

Dich apres. *E malauties diverses*, car los uns moren de febre la qual defora nos par nis demostre, e dintre creme e art lo cor. Los altres moren per apostemacio ques fa en la exella ho en langonal ho en lo cor, els infants moren per pigota ho per sarampion, e alcuns moren per euchs, altres perden la memo-

ria. Per que recite Galien que ell vee una pestilencia en una regio en la qual los malauts perdien la memoria, axi quels propis noms nols membraven.

Dich || apres: en *alcunes determinades regions*. Car tota pestilencia comence en alguna regio. Mas avegades se mude en altra per una de tres rasons. La primera per vicinitat, car I. aer corromput leugerament corromp altre aer a ell acostat e aço veem manifestament per experientia en exemple semblant, car una malgrana ho poma podrida ne fa podrir altra a ella acostada. Veem encara que si una malgrana ho poma se podrix en una part que ha poch de temps sexten la putrefaccio a tota la malgrana ho a tota la poma. La segona raho es portament de forment o de viandes daquella regio pestilencial en altra, car en aquells quen mengaran sengenraran malautes semblants e pegar san duns a altres. La terça raho es vent que porte e mude laer corromput e pestilencial duna regio en altra segons que direm daval en lo segon article.

Dich encara: *oltra cors acostumat en aquelles*, car quascuna regio ha acostumades certes malautes axi com Regne de valencia antrachs que vol dir mala buaynna ho buba negra, segons vulgar de Cathaluyyna. E en sabartes sengenre molt una malaute que es appellada bocium ço es a dir gotirlons. E en lombardia les dones algunes vegades en loch dinfant han I. bufo. En Cathaluyyna regnen molt febres. En alamaynna apenes saben ques vol dir febre, mas regnen hi molt apostemacions. En França naxen moltes fembres ranques ho çancaylloses. Mas en temps de pestilencia se fan malautes en la regio hon es la pestilencia molt estraynes, les quals no hi foren hanc vistes |||. Han encara fort estrayns cors, car ab los seynnals que en altre temps tot metge los pronosticarie, els tendrie per guarits ells se moren.

Lo segon capitol es de la enterpretacio de pestilencia.

[E] pus avem posada e declarada la diffinicio de pestilencia, raho es que posem la enterpretacio del seu nom. Hon dich que pestilencia segons verdadera enterpretacio vol dir aytant com temps de tempesta que ve de clardat, ço es a saber de les esteles. Per la primera sillaba sua que es *pes* entench temps. E per la segona sillaba sua que es *te* entench temps.

la terça sillaba sua que es *lencia* entenç claredat, car lencos en grec vol aytant dir com clardat, o lum en lati.

En lo segon article se declare en qual manera se fa ho sengenre ni per quals rahons la pestilencia damont dita. E aquest article ha dues partides principals. La primera es de les coses que engeneren ho fan en laer pestilencia universal a tota una regio ho a moltes. E ha dos capitols: lo primer es de les coses que fan en laer pestilencia universal en ses qualitats.

[A] nant al segon article principal dich que lestiu es de calor rabiosa ho livern de fredor molt excellent e mortal per obra de Deu e per merits nostres, de la qual cosa havem exemple en la veylla litx. Exodi. X.^o capitulo de Faraho lo qual maltractave lo poble disrael perque deus entre les altres plagues e maledicçions que li trames si fo vent cremant e || langostes. E no dupte negu que no li pogues aver trames vent sobiranament fret e mortificant.

Altra raho perque lestiu es de calor rabiosa e livern es de fredor mortal es aquesta, ço es a saber can en lestiu saiusten moltes planetes caldes ab lo sol e ab la canicula, car per aytal coniunctio la virtut del sol se duble es fortifffque. E lyvern per lo contrari es de fredor excellent can en livern sajusten moltes planetes fredes ab lo sol, car lo sol en lo seu luynnament avie fort poch poder descalfar, e ara per aytal coniunctio la sua virtut descalfar ses fort mirvada. E la virtut de refredar de les planetes ses fortifffquada.

Mas avegades sesdeve de tot lo contrari. Car lestiu es fort fret, e livern es fort calt, e es la raho aquesta. Car can ab lo sol sajusten moltes planetes fredes en lestiu la sua virtut descalfar fortment se mirve. E can en livern sajusten moltes planetes caldes ab lo sol, la sua virtut descalfar sesforce. Perque estan aytals coniuncions es laer en estiu fret e en yvern calt.

Mas no es ma entencio a dir que laer en yvern sie calt de semblant calor com en estiu ni en estiu sie fret de semblant fredor com es en yvern, ans entenç que sie cosa impossible per cors de natura. Per que propriament parlan diria que laer en aytal yvern age fredor fort remissa e fort flaca, e lestiu axi meseix calor fort remissa e fort flaca.

Altra raho encara pot esser de las impressions damont dites, ço es a saber flac de diverses bens |||| per cors de natura

feyts e engenrats. Car avegades regne enlestiu molt ben austral ho de migjorn lo qual vulgarment es dit mari. E la donchs fa grans calors enlestiu e can regne molt vent septentrional ho de trasmontana, es tot lo contrari. E can en livern regne molt vent septentrional ho de trasmontana, aytal ivern es de grans fredors. E can hi regne molt vent austral ho de migjorn es tot lo contrari.

Empero esdeves avegades quel vent de migjorn ans que sie en aquestes regions passe per deserts ho per boscatges grans hon ses pres foch per qual se vuylle raho si que sesdevé de vegades ques cremen IV ho V jornades de terra, lo qual vent ve a les nostres regions fortment calt he cremant. E la donchs laer nostre es molt calt oltra tota natura. Esdeves encara quel vent de trasmontana ans que sie en aquestes regions passe per ports ho per montaynnes que son carregades de neu, lo qual vent ve a les nostres regions fortment fret e segant, e la donchs laer nostre es molt fret oltra tota natura.

Lo segon capitol es de les coses que fan pestilencia universal en laer, quant a sa substancia.

[M] as la pestilencia del aer que es mudament contra natura, ho putrefaccio en sa substancia, pot venir axi meseix per moltes de rahons. Car avegades ve per obra de deu procurant ho nostres pecats. Car lig se en la sancta scripture del veyll testament. Deuteronomii XXVIIIº capitulo que deus tot poderos prometie molt grans e molt maraveylloses benediccions al seu poble si observave e guardave los seus manaments. || E axi eleix li menaçave e li prometie moltes sobiranies malediccionis en cas que no observas les ceremonies els manaments seus, ubi sic dicitur. *Quod si audire nolueris vocem domini dei tui ut custodias et facias omnia mandata eius et ceremonias quas ego precipio tibi hodie, venient super te universe maledictiones iste et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, et maledicte reliquie tue. Maledictus fructus uteri tui et fructus terre tue. Armenta boum tuorum et greges ovium tuarum etc.* E segueix se mes faen a nostre proposit. *Percruciat te dominus egestate, febre et frigore ardore, et estu, et aere corrupto ac rubigine et persequatur donec pereas.* Encaras segueix mes en aquell meseix capitol a maior confermacio de nostre proposit aixi. *Percruciat te dominus ulcere egypti et partem corporis*

per quam stercora egeuntur, scabie quoque et purrigine. Ita ut curari nequeas. Percruciat te dominus amentia et cecitate ac furore mentis et palpes in meridie sicut palpare solet cecus in tenebris et non dirigas vias tuas etc.

Encaras lig en lo veyll testament en lo segon llibre dels reys XXIVº capitulo, que per pecat de vanagloria e derguyll deus ocehie gran moltitut de gents per pestilencia. Car david feu contar tot lo seu poble e troba que disrael avie DCCCº milia homens darmes e de juda L. milia, de la qual cosa ell se gloria, per que deus li trames pestilencia e li mata del seu poble LXX. milia homens, e lin aguere morts molt mes si no que david se penedi tantost e regonegue son pecat.

E a probar aço, ço es a saber que deus per los nostres merits ||| tramete pestilencia e mortaldats e altres persecucions sobre nos, les probacions damont dites hi cumplen de present. Ja sie ço que en la sancta scriptura nage molts daltres exemples, axi com de les plagues de Ffaraho. Exodi VIIº et VIIIº, IXº, Xº et XIº capitulis. E axi com de la mortaldat del poble disrael, la qual deus los dona per lo murmurament que feren contra deus e contra Moysen e Aaron. Numeri XIVº capitulo. E axi semblantment de les altres.

Per altra raho pot venir mortaldat e pestilencia en les gents ço es a saber per malvats homens fiy়ls del diable, qui ab metzines e verins diversos corrompen les viandes ab molt fals engiynn e malvada maestria, ja sie ço que propiament parlant aytal mortaldat de gents no es pestilencia de la qual aci parlam, mas heu volguda fer mencio per ço car ara tenim temps en lo qual sa seguides moltes morts en alcunes regions prop daci axi com en Cobliure, en Carcasses, en Narbones, en la baronia de Montpesler, e a Aviynno, e en tota proensa.

Altra raho per que pot venir la pestilencia de qui parlam en aquest capitol es coniunctio de planetes ho esguardament daquelles. E per amor daço diu albert en lo libre de propietat dells e laments que can saturn e jupiter fan coniuncio en I meseix signe e en un meseix grau, ve mortaldat e despoblament, e buydament de regnes. E es molt gran maraveylla que aytal coniuncio age a fer aytal influencia car certa cosa es que jupiter a contraries qualitats a saturn per que deurie corregir la sua malicia. Per que || sots tenin albert cove a dir que aquesta influencia vingue per propietat amagada la qual no ha nom propri, axi com la propietat per la qual reubarp purgue co-

Iera e turbit fleuma. Ai la propietat per que aymant tire ferre no ha nom propi. E es certa cosa que tota influencia desteles que ve per virtut especifica es pus forts que neguna altra. E semblant pestilencia e per semblant raho pot venir en laygua e lavors es gran mortaldat de peixs.

E avegades pot venir aquesta meseixa pestilencia per flat de vents en una manera, car vents calts e humits crexen e fan gran humiditat en laer. E humiditat es mare de putrefaccio. Encara mes en altra manera car avegades per bataylla ho en gran setge moren gran multitut de gents e de cavalls los quals nos sotarren, perque segueix de la putrefaccio de les cosses morts gran infeccio e corrompiment en laer. Encara dels cosses podrits sengenren mosques e tavans molt verinoses, la qual cosa fo de feyt en Cataluynna can lo Rey de França e ses gents tenien assetjada la Ciutat de Girona. Ja sie ço que sie fama comuna que per miracle aquelles mosques sengenraren. A la qual cosa no contrast. Car ço que natura obre ho fa, tot ho fa en vertut de deu. Donchs deus en vertut propia ho poch fer e ho dech fer, esguardan la injusticia e la iniquitat daquells, els greus pecats e eretgies que fahien, la qual cosa serie longa de contar.

Empero esdeuese auegades que sobreue alcun vent e regne fortment per alcuns dies, e porte tota aquella pestilencia e putre |||| faccio en altra regio. E en la primera porte daltra regio, aer pur e net perque recite galie que per los cosses morts en Ethiopia vench pestilencia e mortaldat en Grecia, Per que en temps que ha pestilencia en Cicilia ho en Cerdelynnna lo vent de mig jorn es molt periylls a Cathaluyyna. El vent septentrional ho de trasmontana es molt bo e molt profitos. E per contrari si la pestilencia ere en Guascuynna ho en Tolsa ho en França lo vent de trasmontana serie a nos molt de gran dampnatge. El vent de mig jorn nos serie fort proffitos.

Encara pot venir aquesta mesexa pestilencia de part de la terra. Car dintre en la terra se fan moltes euaporacions dumiditats per la qual cosa naxen e ixen grans fonts e rius dals putxs e daltes montaynnes. Encaras fa dintre la terra exalacions de fums per los quals se fa auegades terra tremol, les quals vapors e fumositats mesclades ab laer han a corrompre e a espessir e a gitar de sa natura la sua substancia.

E si hom me demane perque en leyda sengenre la broma en yvern, dich que per aquesta raho, car tots los lochs en torn de

leyda a totes parts son en gran humiditat, axi que tota la terra ho gran partida se pot regar. E la calor que es dins la terra es major liuern quel estiu, Per que les fonts naturals son caldes diuern e molt fredes destiu. Donchs la calor gran que es dins la terra fa bugar e euaporar la terra que es fort humida e aquella vapor espesseix laer. E semblant obra daquesta fa lo foch qui esta davall la olla qui || es plena daygua.

E si hom me demane encara si aquella broma fa pestilencia ni males impressions notablament en les gents ni en les altres coses axi com blats ho fruya dich que no. E la raho es aquesta, car la broma comunament no si fa sino en yvern, e en yuern laer es fret, perque aytal broma no fa putrefaccio en laer, car a putrefaccio se requiren dues coses, ço es a saber calor e humiditat. Mas dich que si en estiu si fahie aytal broma que farie pestilencia e malautes en les gents e corromprie los arbres e la fruya segons vulgar cathala serie entechada. E aço es cosa prouada per experiencia. Empero aytal broma segons veritat fa estar trists aquells qui no la han usada, car los spirits del nostre cors son clars e luminosos e resplendent perque la anima que es fundada e assetiada en los spirits, salegre en lum e clardat, e esta trista en tenebres.

E si hom encara me demane, si lo spirits del nostre cors son luminosos e resplendent, perque nols pot veure vyll corporal. Dich que a aço contraste lur raritat e subtilitat de substancia, car certa cosa es que sobre laer e dauall lo cel de la luna es la espera del foch. E de natura de foch es que sie clar e luminos. Empero la sua luminositat los nostres vylls corporals no poden veure per la raritat e subtilitat de substancia daquell tot axi meseix es en nostre proposit. E per aquesta mesexa raho los nostres huylls corporals, poden veure les esteles, e no poden veure la substancia del cel ja sie ço quel ||| cel eles esteles sien duna mesexa natura. Mas empero les esteles son de substancia pus compacta, el cel de substancia molt rara e molt soptil, perque la. I. pot termenar la nostra vista e laltre no.

Altra raho perque pot venir aquesta mesexa pestilencia es de part de la aygua, car can en laygua ha putrefaccio per les rahons dessus dites, e per la calor del sol seleuen de la aygua moltes vapors, les quals son molt pus maliciose e dampnoses que la aygua en tota sa substancia, en aytant com son pus sobtis e pus penetrants les quals vapors se mesclen ab laer, corrompen lo el podrixen en sa substancia. E per totes aquestes rahons damont

dites pot venir pestilencia en laer e mortaldat de gens uniuersal a tota una regio ho a moltes.

La segona partida principal daquest article, es de les coses que fan ho engenren pestilencia particular e ha III capitols. Lo primer es de les coses que fan pestilencia particular e apropiada a una Ciutat solament.

p estilencia particular a una Ciutat pot venir, primerament per ço car ha entorn si e deprop molts estaynns e molts braçals ho cequies plenes daygua no movable. Axi com Tortosa e Oristaynn.

Altra raho es per ço car esta cuberta a part dorient axi com Tortosa. Car lo sol ha gran efficacia de purifficar laer. E per lo contrari quant es per aquesta raho leyda deu esser preseruada de pestilencia.

E si hom me demane perque leyda es ciutat diffamada de moltes malauties, specialment en temps destiu, com sie || alta e ben euentable, specialment de vents orientals, com sie descuberta a sol ixent. Dich que aço es no per mal aer mas per mal regiment de la fruya e de les viandes per la abundancia daquelles. E pos una regla general aytal, que tot loch hon ha carestia de viandes e de fruya es pus sans en estiu que tot altre hon es lo contrari. Car molt usar fruya e entendre a encarcerar moltitud e diuersitat de viandes es una raho molt forts dengenrar malauties, e de no venir a veyllesa.

Altra raho perque pestilencia particular asseynnaladament en una Ciutat, es per ço car esta en loch pregon, e ha montaynnes altes a totes parts, els vulgar dien a aytal Ciutat, Ciutat o loch offegat, e aytal es la Seu durgell, car aytal loch nos pot be euentar, e euentament es una cosa que tol al aer putrefaccio, perque los vulgars posen los draps a euentar e a orejar per ço que nos podrisquen nis tiynnen.

Altra raho hi ha. Ço es a saber multitut d'arbres, tot entorn daquella, specialment que sien alts, axi com albers, car contrasten a la euentacio del aer de la Ciutat, specialment noguers que han propietat special de corrompre laer, e semblant propietat ha la figuera. Per que los vulgars dien e es veritat que dormir a ombrá de noguer ho de figuera, es cosa greu e dampnosa. E em per amor daço la ciutat de leyda es estada pus sana destiu depus quen talaren los albers de fontanet.

Altra raho hi pot hauer sutzea de Ciutat, perque a esquiuar pestilencia en alcuna Ciutat se deu fort esquiuar que budells ni ventres de besties, ni besties mortes ||| no sien gitats prop de la Ciutat. Ni femers deuen esser posats costa la Ciutat. Ni deu esser sostengut que dintre la Ciutat en carrera publica de nit ni de dia sie feyta ni gitada neguna legera, ni dintre Ciutat no deuen esser posats curys a remuyllar, nis deuen matar bouis ni altres besties, car de totes aquestes coses be gran infeccio en laer. E aquesta raho ha loch en Paris e a Aviynno e en leyda.

Altra raho pot esser, viandes corrompudes engenrades en regio pestilencial, aportades a aquell loch ho Ciutat, especialment forment e vi, en aytant com son viandes ques prenen en maior quantitat que degunes altres.

Altra raho es participacio ab malalt de malaltia pestilencial, car du se pega en altre axi com a foch saluatge, e daquell en altre. E axi sesten als altres si deus misericordios noy tramet la sua sancta gracia.

E si algu me demane quals son les malalties ques peguen du en altre, dich que aquelles son, axi com lebrositat ho meseleria e roynna, e tisiquea e lagaynna, febre pestilencial, pigota e sassarimpio e tiynnna. E universalment tota malaltia ques fa per pestilencia del aer.

Mas Aristotil en lo seten libre qui es dit de probleumatibus, fa una questio aytal. Per que axi com lo malalt fa alteracio en lo sans mudan lo de sanitat a malaltia, perque lo sans no fa alteracio en lo malalt mudan lo de malaltia a sanitat. A la qual questio ho demanda respon ell meseix, que la raho es aquesta. Car malaltia es mudament, e sanitat es reposament. Perque aquesta ço es a saber sanitat no mou e l'altra ço es a saber malaltia mou ||.

E ja sia ço que la resposta sie verdadera empero no serie clara dentredre a tuyt. Perque dich que sanitat es temperament, e malaltia es destemprament, e la cosa destemprada es en pus alt grau de qualitat que la temprada perque fa pus forta accio e pus fort mudament.

Empero que una malaltia se pech a altre requir si principalment disposicio en lo cors daquell a quis pegue. Car obra e impressio, tots temps se fa en materia disposita, perque diu hom vulgarment que mal acostar fa lo foch a la estopa.

E si hom encara me demane qui son aquells qui son disposits e apareyllats a malalties pestilencials. Dich que aquells prin-

cipalment que han lo cors plen dumors, especialment si son humors corrompudes e podrides. E aquells axi meseix que seran gloriejats dintre lan en molt menjar e en molt beure. E aquells qui molt usen de participar carnalment ab fembra. E aquells qui han les porositats del cors amples ho artiffcialment, axi com per molt usar banys ho naturalment axi com aquells qui leugera-ment senten calor ho fredor. E qui per poca raho suen. E qui son pelosos per lo cors. Car moltitud de pels demostre raritat e ampresa de les porositats del cors.

Lo segon capitol es de les coses que fan pestilencia particular e apropiada a un carrer.

Per estilencia particular a un carrer se pot fer per la primera raho dita desus parlan de la pestilencia apropiada a una Ciutat, la qual raho ha loch en lo cap del pont de leyda, lo qual seyn-aladament es carrer pus malsans que quans na en leyda. Encara la III segona raho a loch en lo monestir dels frares menors, e dels prehiciadors de leyda. La quarta raho a loch al cap del pont. La cinquena a loch quant a la triperia de leyda, e quant al cap pont. E don me gran maraveylla com en tan asseynnalat e tan notable loch de la Ciutat se soste tan notable infeccio.

Encara hi pot auer altra raho en especial, si per auentura lo carrer es prop plaça hon se ven ortaliça, especialment cols, car olor de fuylles de cols podrides ha propietat de corrompre laer.

Lo terç capitol es de les coses que fan pestilencia particular e apropiada solament a I. alberch.

I la raho perque pestilencia particular ve solament a I. alberch pot eser sutzea dalberch en totes les maneres dessus dites, ho per altra raho, axi com si lalberch ero loch offegat e mal euentable, ho en loch reumatici.

Encara per altra raho, ço es á saber si los del alberch auien menjat blat ho begut vi qui fossen corromputs, car ja es estat trobat que per aquesta raho morien tots quants estaven en I. alberch. Perque do regla general que tothom se deu guardar de beure vi engessat, car ha a cremar la sanch el fetge e secar los pits e fa venir dissintiria. Encara deu hom ab diligencia esqui-

uar de femar viynnes, car lo vi daytals viynnes es fort putrefacible, lo qual engenre febres diverses e apostemes. Encara ebete e engroseix los espirits e no conforta les vertuts. Mas no es axi del malgrainer car fe || marlo, especialment ab femta de porch e regarlo conuinentment ab aygua freda, fa miyllorar tot son fruyt.

Encara hi ha altra raho. Co es a saber participacio ab altre malalt qui ha malaltia pestilencial, car ja auem vist e hoit per personnes dignes de fe que morie lo malalt e morien los servidors de semblant malaltia, ho que encara lo metge el confessor.

Per ques quart tot metge que no age desig de temps de pestilencia per cupiditat de pecunia, car si ho fa designe la sua mort mesexa, ho dalcun son amich, per lo qual a reembre, si no es fiyll dauaricia e de tenacitat volrie auer donat tot lo tresor del mon.

En lo terç article se declaren los seynals de la pestilencia d'amont dita, que es mudament del aer en sa substancia, lo qual ha .II. capitols. Lo primer es dels seynals que signiffiquen pestilencia esdeuenidora.

Los seynals de la pestilencia que es mudament del aer en ses qualitats, nols vuyl posar, car son clars e maniffests a tots aquells qui saben posar differencia entre calt e fret. Perque entenç a dir solament los seynals de la pestilencia que es mudament e corrupcio del aer en sa substancia, hon es a saber que alcuns seynals signiffiquen pestilencia esdeuenidora. E hani daltres que signiffiquen pestilencia ja present. Los seynals que signiffiquen pestilencia esdeuenidora son aquests. Co es a saber inflamacions ques fan en laer. E daquestes hani dalcunes que estan en un loch ||| segons jutgament de nostres huylls, axi com estela comada. E dich be segons jutgament de nostres huylls, car segons veritat la estela comada no esta continuadament en .I. loch ans segueix continuadament lo maniment d'una planeta ho de planetes, en virtut de les quals es estada engenrada.

Mas hani daltres inflamacions que son mouibles, e daquestes alcunes ni ha que apparen de gran quantitat, les quals son apellido drach. E aquesta fo vista en leyda per moltes notables personnes dignes de fe en lan de .MCCCXLV. lo derrer dia de Febrer prop dalba, la amplea de la qual ere maior que una gran asta de lança e la longuea segons estimacio verdadera, ere de mes

de .XX. astes de lança. E auie maior resplendor que degun lamp. Axi que a tots aquells qui la veeren feu molt gran pahor. Hani daltres qui aparen solament a quantitat duna grossa biga, hani daltres que aparen a manera duna asta de lança, hani de tals que han discontinuacio, axi com senflame una partida après altra, la qual inflamacio es appellada cabra saltant ho estels bolants.

De les quals inflamacions damontdites auegades ni ha qui fan lur mouiment devers la terra. E hani de tals que fan lur mouiment a ensus deuers lelament del foch.

E si hom me demane perque les inflamacions damontdites fan lur mouiment devers la terra com sien de natura de foch. El mouiment de foch de sa natura sie pujar a ensus devers lo cel. Dich que || aytals inflamacions no fan aytal mouiment per lo foch, ans seguexen la materia hon aytal inflamacio ses engendra, car si hom estave en .I. loch alt e metie foch a estopa, e le-
xaue caure la estopa, certa cosa es que la estopa creman anarie a terra. Tot axi meseix en nostre proposit.

E si hom me demane perque alcunes de les inflamacions dessus dites son en gran quantitat e altres de pocha: dich que aços fa segons la multitut de les exelacions que pugen de la terra en la regio del aer per la virtut del sol, e per virtut de coniuuccions dalcunes planetes. Hon dich que auegades sesdeue es pot esdeuenir que alcuna molt gran inflamacio de les damont dites, cau sobre alcuna Ciutat ho en alcun boscatge, e creme una gran partida de terra, per lo qual cremament, moltes males vapors e fumositats se mesclen en laer, el corrompen, el giten de sa natura, el enverinen. Lo qual cas es esdeuengut de feyt en aquest an present, en la Turquia.

Empero no contrast que deus totpoderos per la maluestat de les gents daquella regio, e del vehins daquella, no pogues auer trames foch del cel, ho creat de nou en la terra qui cremas e dissipas tota aquella gent, axi com dissipas aquelles dues Ciutats per pecat contra natura de carnalitat. Ço es a saber Sodoma e gomorra segons ques litx en la sancta Scriptura (Al marge: «Genesis XIX capitulo») perque tot feel crestia deu pendre castigament e correccio || del cas damont dit, axi com fa lo petit infant can veu ferir e disciplinar son compaynno.

Donchs apar que aytal seynnal de pestilencia, no es solament seynnal, ans engenre e fa pestilencia. Mas car tota cosa que al nostre enteniment represente çò que ha a venir pot esser dit seynnal. Emperamor daço generalment parlan totes les coses

que fan ho engenren pestilencia en laer ho en les gents poden esser dites seynnal, sien se costellacions, ho vents ho altres coses. Perque can veem que alcuna mala coniuncio se fa de planetes qui son enemigues á la nostra vida, conexem que el temps esdeuenidor seran malalties e mortaldats. Axi eleix can veem que en liuern ha regnat molt lo vent austral ho mari e son estades moltes pluges, e semblantment se prosegueix la primauera, conexem quel estiu e lautumpne sera pestilencial. E axi meseix ho podem declarar en les altres coses que fan pestilencia.

Ay encara altre seynnal de pestilencie esdeuenidora. Ço es a saber can en laer ha molt souent gran diuersitat, axi que ades fa calor mortal, e tantost apres ho en lendendema fa gran fret, ho en .I. dia meseix les matinades son fredes e les vesprades caldes, ho per lo contrari.

Lo segon capitol es de les seynnals que signifiquen pestilencia en laer ja present.

I os seynnals que signiffiquen pestilencia ja present en laer son axi com ter || bolament en laer, car ades parra que dege ploure e puixs no plou. Ay altre seynnal encara, que tot laer es carregat de pols. Encara hi ha altre seynnal que ja sie çò que laer de si no age neguna color, empero par que sie groch ho cetri. Altre seynnal hi ha encara molt cert, çò es a saber que les serps e les sangartaylles, els luerts e altres reptilles, e les granotes son en gran habundancia e ixen de les cuaernes de la terra ho de la aymga pus abhora que no han acostumat.

Encara hi ha altre seynnal quels ocells fugen de sos nius e lexen de couar los ous. Ay encara altre seynnal que les malalties sont molt falses, car lo malalt sera temprat deffora en ses carns e dintre prop lo cor sera lo foch e la cremor molt gran. Hoc encara auegades lo malalt nos sentira gran febre nil metge ab lo tocament no la trobara, el pols no sera molt mudat de sa naturalitat. E les urines auran seynnal de digestio. El malalt se mor sobtadament. El metge esta marauyllat axi com aquell que no sap que li ha esdeuengut.

Encara los que han febre pestilencial, no son calts de fora, e mouen grans basques, axi que no poden assegurar. E han lalende el flat molt corromput e molt pudent, axi que lur aliende e lur flat sostenir, es gran cosa.

Altre seynnal hi ha, que en aytal temps regnen molt febres pestilencials, de les quals ja auem feyta mencio |||| les quals seguexen e accompaynnen males exidures e apostemacions, axi com antrachs ho mala bufaynna, pigota e cuchs, e altres maluades malalties. Perque can hom veu en les gents engendrar e multiplicar aytals febres, e aytals malalties, pot hom leugerrament conixer que en laer ha putrefaccio e corrupecio en sa substancia.

Lo darrer seynnal es, que la fruya es tota entechada, el blat cuyllit daquell an, nos pot saluar, ans nix olor molt estraynna. El pa feyt daquell no rete sabor ni olor, segons que ha acostumat en altres ans.

Lo quart article es de la alteracio e del mudament que fa laer pestilencial en les coses viuents, e especialment en lo nostre cors, lo qual ha. II. capitols. Lo primer capitol es del mudament que fa laer qui es pestilencial en ses qualitats.

Es a saber que laer pestilencial en ses qualitats per sobre calor cremē erbes, e blats, e arbres, seque la terra e tol lo nondiment a totes les plantes perques sequen e moren. E si es pestilencial per sobre fredor, axi meseix los tol la vida. Perque veem que alcuns arbres axi com torongers no poden viure en terra molt freda. E jo dich que en valencia ho en Mayllorqua ho en barchinona porie fer tan gran fret aleun an que tots los torongers hi morrien. E en leyda porie fer tan forçor fret aleun an, que no solament torongers hi morrien, ans hi encara hi morrien totes les erbes e tots los arbres. E aquest meseix aer axi fret, pot tenir gran dampnatge al nostre cors.

Hon es a saber que laer ha a alterar lo nostre cors en moltes maneres || ço es a saber deffora e dintre. Deffora, car si es molt calt, obre les porositats del nostre cors e fa resolucio de la calor natural e dels spirits. Perque afflaqueix les vertuts e fa assedar e done destalent, e fa resolucio de la sanch soptil e fa engroguir lo cuyr, perque en les terres molt caldes les gents son negres, e lur negrea tire a citrinitat axi com en Cerdynna e en Cicilia. E fa encendre e seynnorejar la colera.

Mas a dins fa alteracio, car sens tot migava al cor per reffredar lo, e per mitigar la sua gran calor perque aytal aer escalfa fortement lo cor els espirits, e la sanch arterial, e fa la colera seynnorejar a totes les altres humors multiplicant aquella, e fortiffican e aguan les sues qualitats que son calor e se-

quetat. Perque aytal aer pot esser raho de tota malaïtia ques engendre hos fa de colera.

E si per aventura laer es excellentment fret, ha axi meseix a alterar e fer mudament en lo nostre cors deffora e dintre. Deffora fa tancar les porositats del nostre cors. E si es tan fret que pusque fer penetracio dins lo nostre cors, mortifica la calor natural, per ques trobe que molt hom es mort per gran fret. Encara fa apoplexia, ço es dit ajustament ho apostemacio del cervell, per la qual hom soptament port lo moviment el sentiment, axi que nos coneix apenes de la persona si es morta ho viua, ni en pols ni en alendar.

Perque a prouar si son morts ho vius pren hom .I. floch de lana fort prima e fort sobtil e pose lals hom prop los forats del nas ho a la boca, e si poch ni molt alenden, la lana se ||| mou per laer que ix e entre per los forats del nas e de la bocha. Encara fa hom altra proua, ço es a saber quels pose hom un gubell plen vertent daygua sobrelo pits, endret lo cor. E si per auentura lo cor ha degun mouiment, veu hom moure laygua. E si per auentura nos mou, liurar pots lo pacient als capelans. Altres seynnals hi ha, mas aquestes cumplen e basten de present.

E ja sie aço que posar aquestes seynnals, sie exir de nos tre proposit. Empero jols e volgut posar per proffit comu. Car cert so que molts homens e moltes dones, a qui esdeue aquesta malantia, se cuyden los vulgas que sien morts, e molts ne sotaren qui son vius. Perque conseyllaria que aytals a qui ve aytal accident soptosament, ffossem guardats e esprouats per bons metges diligentment e nans que hom los soterras. Ho que hi fos observat al meyns lo conseyll davicenna, qui vol que aytals sien esperats a soterrar al meyns per .LXX. e dues hores, que son III. dies naturals entegres e cumplits.

Encara fa aytal aer excellentment fret epilepsia, que voi aytant dir com mal de caure, fa encara paraliticament. E tortura de cara e duylls e de bocha.

Mas laer qui es fret e no ha molt excellent fredor ha a fer bona digestio, e fa daltres proffits al nostre cors. Mas || car aytal aer no es pestilencial. Emperamor daço non entench pus a fer mencio.

Lo segon capitول es del mudament qui fa laer qui es pestilencial en sa substància.

l aer pestilencial per putrefaccio e mudament de su substanc-

cia fa molts e diversos mudaments en lo nostre cors, hi en diverses maneres. Car el corromp, hi enverine totes les fruytes els blats. E corrompent aquests, corromp los humors del nostre cors.

Encara mes aquest aer corromput e podrit alendan e respiran, entre sens tot miga al cor. Per que podrix e corromp la sanch arterial ques fa es engendre dins les cellas del cor. Corromp encara e podrix los esperits uitals, lo qual sanch corrumput va del cor per les venes que posen les quals son apelades arteries, als altres membres. E la damont dita putrefaccio ho corrupcio de sanch per vicinitat, corromp e pudrix l'altra sanch.

E aquesta sanch, a les vegades fa ajustament dins la substancia del cor, e engendre ho fa apostema en lo cor. Avegades natura sen desix, el tramet a les exoles, qui son axi com a latrina ho albelo del cor, e fa aqui ajustament ho apostema. Avegades lo tramet al fetge, el fetge trametlo al angonal, axi com a la sua latrina ho albelo e fa aqui apostema. Auegades aquela sanch podrida bull, axi com fa lo most, e va ales partides deffora. Engendres pigota, e sa |||| rampion. E auegades la putrefaccio en especial se fa en la fleuma perque sengendren euchs de diuerses maneres. Mas vuyll posar una regla general, que ab totes les malantries dessus dites es tots temps febre continua, ho duna humor, ho de moltes, segons que les humors prenen impressio ho putrefaccio del aer pestilencial.

E si hom me demane, si la febre es primera, e en apres venen les malantries dessus dites ho si es lo contrari, ço es a saber que la febre sie sequela ho accident de les apostemacions dessus dites. Dich que la febre es primera, e en apres se seguexen les apostemes, e la pigota per manera de atermenament de la febre pestilencial damont dita.

En lo quint article principal se pose lo regiment de preservacio, e ha dues parts principals, la primera es del regiment quis deu obseruar contra laer pestilencial en ses qualitats. E ha. II. capitols. Lo primer es del regiment contra laer pestilencial por excellencia de calor.

s i laer es pestilencial per excellencia de calor. En aytal temps deu hom estar en lochs frets naturalment ho artificialment. Naturalment axi com en la serrania en arago, ho en la

montaynna de prades en Cataluynna. Deu hom encara estar e dormir en cases soterranies que agen finestres ||| especialment apart de trasmontana, per çò que laer no sia reumaticch ni offegat. Car aytal aer fa molt gran dampnatge al cap e als pits e als pulmons.

Artificialment pot hom refredar laer en moltes maneres. Çò es a saber que hom face regar lo sol de la cambra ab uinagre e ayqua ras. E que hom git pel sol de terra, estremitats de salzes, e fuylles de canes, e de ceps blanchs, e rams de murta, e roses. Encara poden esser feyts oreylles plens de roses seques, e que sien posats al cap del lit. Encara pot hom fer distillacions daygua en diuerses parts de la cambra, que ualrran aytant, com si exie font uiua en la cambra. Ho prengue hom una gran chonqua plena daygua molt freda, e estigue en mitx de la cambra, e ab una escudela traguen hom de la ayqua puys que lay torn hom, dalt vessan la escudela. Ho sien preses lençols baynnats en ayqua freda, e sian esteses en qualche perxa.

Encara deu hom portar tals vestedures e tals folradures que no facen inflamar la sanch, ans la tempren e la reffreden, axi com vestedures de seda ho de li dilicat e prim. E axi meseix deu se hom guardar que no vase apareyllat de pendre fret, car esdeues auegades que en lo temps damont dit soptament sobreue alcun vent fret e penetrant. Perque en aytal cas deuse hom guardar destar en loch ||| hon aytal vent fret buff, axi com si venie per canal. Perque es bona cautela aguardar se daquest periyll en tot temps portar jubet prim de li ho de seda folcit de coto, car aytal vestedura ha a fer totes les coses damont dites. Çò es a saber que guarde dinflamar la sanch, e guarde axi meseix de pendre fret soptament, perque los lombarts qui son maestres de viure en lo mon, nuylls temps van meynns daytal vestedura.

Encara deu hom continuar en aytal temps viandes fredes, axi com carabaces e melons, leytugues e verdolagues e cogombres, e axi deles altres, si donchs a çò no contrastauen alcun cas particular, axi com gran flauea ho destemprament de ventreyll. Deu hom encara en aytal temps esquiuuar beure vi de gran força per sa natura, axi com vi grech ho de vernaça, car en aytal temps vins qui ab poca daygua son molt amerats, son miyllors. Encara deu hom esquiuuar en aytal temps beure vins engessats ho conservats ab alum, ho ab calç car aytals vins han a cremar la sanch e les humors. Deu hom encara usar en aytal temps, agraç e vinagre, e such de toronges e de limons si donchs alcun cas particular no

ho vedaua axi com fredor de bocha de ventreyll ho sequetat de pits, ho tos, ho cadarn, e axi daltres coses semblants.

Lo segon capitol es del regiment contra laer pestilencial per excellencia de fredor.

C an laer es pestilencial per sobre fredor, deu hom elegir lochs calts naturalment ho artifficialment. Naturalment axi com ||| es regne de valencia hol camp de Tarragona. E deu hom dormir en cambra hon lo sol pusque entrar, e age ses finestres deues sol ixent ho deues mig jorn. E si per auentura ha finestres deues trasmontana, sien molt diligentment tanquades.

Artifficialment pot hom escalfar laer en aquesta manera. Co es a saber que hom face foch en la cambra de sarments ben seques ho de romer, ho de ginebre, ho doliver. El foch sie clar sens fum aytant com ferse pora, car lo fum es dampnos als huylls ho al pits.

Empero en lestar prop del foch sie observada aytal cautela. Co es a saber que hom tingue la esquena girada al foch, car estar girat faz a faz al foch fa dos dampnatges, la. I. que tol la digestio, tiran la calor natural als membres deffora; laltre que afflaueix la vista, perque a qui plau estar ab la cara girada vers lo foch, deu tenir alguna cosa dauant los huylls.

Encara deu hom portar en aytal temps tals vestedures e tals folradures que agen a contrastar ab la fredor deffora, e agen a retenir la calor natural, axi com son draps de fina lana, especialment tints en grana e folradura feyta del gris del vayre e folradura de lebres ho de coniylls ho de fins aynnins. E vestir se estret en aytal temps es cosa profitosa. E en especial deu tothom guardar los peus el cap de fret, car aquests membres son luynn del cor, qui es font de calor, e maiorment can se pose a dormir, car en lo dormir la calor natural va tota als membres qui son dedins.

Encara en aytal temps deu hom fer exercicis de gran trevayll, axi com anar caçar |||| a peu ho saltar ho luytar ho jugar desgrima. Guardan cascu sa honestat segons son grau e son estament. E per lo contrari si laer ha pestilencia de calor, los exercicis dessus dits deuen esser esquiuvats.

Encara mes en aytal temps deu hom mengar viandes caldes e grosses, en sa substancia axi com cols, e xiriuiat e pastanagat, e molto, e gallines e axi de les altres semblants. Encara deu hom

... per lo salir ho havent ho nient desgracia
En d'istra quarta p[er]sona regnos los reys
e san clement. D[omi]n[us] lo contrario se lo ha posto
lloca e valores que no desfia de su rey le son
que s'aprecien. / ... En d'istra mes en avrel temps
ben hom negar que es el caldero e gresos en
el subtempero no con calor e excesivo e perda
negar e molar e gallines e noves estos altres platos
blancos. Tercera dia han isto en avrel temps
caldo en d'istra mes con xantil ho de fabre e mos
rava e vinya. D[omi]n[us] que feo ha poden saber
es en el realme de castilla con creyde ha venida
e en d'istra altra cosa q[ue] ha traxido q[ue] es
pimer. / El q[ue] es grande p[er]sona padron q[ue] es
padron q[ue] es p[er]sona d'arrado q[ue] es corona
d'arrado / 2. 33 etas e medias q[ue] es 100000000
si fizo en moneda rubia eza de d'arrado q[ue] es 3.
grosos mas q[ue] galano q[ue] es 2. 1. 1 millo
mas grosos mas q[ue] galano q[ue] es 2. 1. 1 millo
ademas fizo un gran p[er]sollat q[ue] ha de
el p[er]sollat q[ue] ha de p[er]sollat q[ue] ha de
Del qual p[er]sona q[ue] es pres
al q[ue] es mengor ab pa[er] corrat ho ab neutro
/ En d'istra mes en avrel Socors q[ue] en lo re
gime p[er]sollat ho q[ue] es ressredder fer ab dulce
cias p[er]sollat e mesura ean q[ue] es q[ue] es moltis
d'engordes q[ue] es en temps q[ue] es gran calor alou q[ue] es
gran malalma q[ue] es frigore q[ue] es sobre visita consto
frigore q[ue] es en temps q[ue] es gran frigore alou q[ue] es
gran malalma q[ue] es calor q[ue] es fabre q[ue] es consto
caldeas.
La segonda persona principal d'istra article / es
el regnos q[ue] es den obispo con leir pastores
el q[ue] es q[ue] es subtempero / En qual ha de ser q[ue] es
la p[er]sona q[ue] es recopilacion q[ue] es q[ue] es pedir e con
tempo en el subtempero.

en laer es penitencial o penitentia
o corripión o la sustancia de un
grande filo fin que trae la penitencia o
rengida por el mero he que avea por
si es voluntad o arbitrio de la ha esti ayunta
lo dantes de corde pafmes que se venia sin pro
rabo de rora alred e libratione ave cum per
pafmenta salam tenebro le y alcunha
merte se plantea en la corripión ha
penitencia o el aer se vengada per tres
peccata bo y merte merte / pocho nalon en sus
cas los remedios esti aer e medecina levar
zglt que legar ha a desfazar Salmo e con
permisio se por el Sur e respiro de la fiamma
elipta lo qual es elas alzgar seys en
lo segon mundo lo qual es elas nle uno
nomis xodion capitulo ben se con nos
cavat te domini alio capitulo et pre corrip
p que eterna equum et stabla queo et pia
regina / aer de cuatro veces en la m se vuela
ta voluntaria q con deus no vol / sante no
podan / Dioso en lugor q de la mar a el poder
de los peccato convertirlos / lo mayor ro
mey q en este caso podan sin luc q respo
negan mres peccata e mres selfillemento
Quan cordial contendo e vocal confesio de
bra e de foye confessacio a teu / mres
Sera penitencia o ab lo planteo retomo / don
a questo co et ltu / la qual regenera nos fe
figurare en q capitulo oracao q son / m
res / Etatis si aborta fuit in diu sic post
longa / aut corrupta aer ave grava / sacra
aut rubigo et afflixer en el minimo ad
patris obsecundos omnis plaga misera m
mitas / tueri deneratio et impensio que

Facsímil del full 10 r. del Manuscrit

usar en aytals temps salses caldes, axi com dayll ho de pebre e mostaya, e uruga. E aquells qui fer ho poden, poden usar vi, naturalment calt axi com grech ho vernaça e axi dels altres, ho artificialment calt axi com piment.

Els grans seynnors poden usar piment que sie feyt daytals especies. R. cinamomi alitimi .i. uncia. $\frac{3}{3}$ electi et mundi $\frac{1}{2}$, uncia. granorum paradisi florum cinamomi cubebarum domesticarum ana .i. drag. gariof. macis galang. ana .ii. drag. nucis mus. unam grossam panis zuccari, et optimi vini et odoriferi utriusque quantum sufficit, fiat nectar vel pigmentum.

Del qual pot esser pres a la fi del mengar ab pan torrat ho ab neules.

Empero do una aytal doctrina que en lo regiment descalfar ho de reffredar sie ab diligencia servada regla e mesura, car esdeues moltes de vegades que en temps de gran calor alcu pren greu malaltia de fredor per sobre usar coses fredes. E en temps de gran fredor alcu pren greu malaltia de calor per sobre usar coses caldes.

La segona partida principal daquest article, es del regiment que deu obseruar contra laer pestilencial en sa substancia. La qual ha .VII. capitols. Lo primer es de la rectificacio del aer podrit e corromput en sa substancia ||

c an laer es pestilencial per putreffaccio e corrucio de sa substancia, deuem guardar si la sua corrupcio ho putreffaccio es venguda per nostres merits ho per nostres peccats, ho si es venguda per infeccio de la terra ho de la aygua ho daquestes coses josanes, ho es venguda per raho de coses altes e sobiranes, axi com per influencia dalcuna coniuncio ho a esguardament de planetes. Car si la corrupcio ho putreffaccio de laer, es venguda per nostres peccats ho per nostres merits, poch valen en aquest cas los remeys de la art de medicina, car aquell qui ligue ha a desligar. E a aço a confermar se pot enduyr .I. test de la sancta Escriptura, lo qual es estat allegat dessus en lo segon article, lo qual es escrit Deutoronomij .XXVIII. capitulo, hon se diu axi *Percutiat te dominus ulcere egypti, et partem corporis per quam stereora egeruntur scabie quoque et prurrigine, ita ut curari nequeas.* Diu se encara vulgarment, que can deus no vol, sants no poden. Car no es degu que a la ma ni al poder de deu pugue contrastar. Empero lo maior remey que en aquest

cas podem auer, si es que reconegam nostres pecats e nostres defalliments aven cordial contriccio e vocal confessio, dobra e de feyt satisfaccio a deu per verdadera penitencia, e ab lo prohisme reten e donan a quascu çó del seu. Lo qual regiment nos fo figurat regum IIIº capitulo octauo hon se diu axi *ffames si aborta fuerit in terra aut pestilentia, aut corruptus aer, aut eru- go, locusta aut rubigo, et afflixerit eum et inimicus eius portas obsi- dens, omnis plaga universa infirmitas, cuncta deuoratio et impre- catio que ||| acciderit omni homini de populo tuo israel Si quis cog- noverit plagam cordis sui habendo veram contritionem. Et ex- panderit manus suas in domo hac Hoc est habendo recursum ad sacrosanctam Romanam ecclesiam, et ad eius vicarios, humili- ter petendo veniam de obmissis. Tu exaudies in celo in loco habi- tationis tue et repropiciaberis et facies ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris cor ejus quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum, ut timeant te cunctis diebus quibus vivunt super faciem terre, quam ledisti patribus nostris.*

Mas si la putrefaccio del aer es venguda de la terra ho de la aygua en aytal cas deu hom elegir per estar e per viure los lochs alts e les montaynnes. Mas si la putreffaccio es venguda per influencia dalcuna coniuncio, ho esguardament de planetes, En aytal cas deu hom elegir per estar e per viure, los lochs baixs e les cambres soterranies, e deu hom tenir en aytal cas les finestres de les cambres e les espiylleres diligentment tanquades.

E face hom foch en la cambra de leynna certa, axi com de romer e de murta, ho de cipres quen pogues auer gran habun- dancia, ho de ginebre ho desticados arabich ho de lauendula qui es dita vulgarment espigol.

Els grans seynnors poden usar perfum de les coses ques se- guexen R. ligni aloes, ambre grisie ana .ii. drag. mirre obtime et electe olivani puri ana .i. uncia. canifore storacis calamite ana . $\frac{1}{2}$. uncia. rosarum rubarum siccarum .ii. drag. sandali macassarini, foliorum mirti ana . $\frac{1}{2}$. uncia. pulverizentur omnia grosso modo, et incorportentur cum lapdano puro, vel cum aqua rosacea de domas, en la qual || sie dissolta la camfora dessus dita e sien ne feytes pillules ho trocischs, dels quals en braces ne sien meses. I. ho II. ho aytants com menester ni face.

Encaras pot fer perfum a grans seynnors duna confeccio molt preciosa qui es dita gallia muscata, ho duna altra qui es appellada confeccio nere.

Mas la gent cominal pot usar daytal regiment. Co es a saber que fassen foch en lurs alberchs, e en lurs cambres, de romer ho de ginebre, e poden fer perfum dencens e de mirra ho daltres coses que sien de bon mercat axi com cimiam e erba tur. E jo dich que solament fer foch es cosa que rectifique molt laer podrit en sa substancia. E conseyll que aquest regiment sie continuat com sie uns dels pus principals e dels pus necessaris. Encara dich que es molt profitosa cosa regar lo sol de la cambra ab aygua ros e vinagre.

Lo segon capitol es del regiment del exercici.

e n aytal temps se deu hom fort guardar de fer exercici de gran trevayll, car aytal exercici es raho e occasio de tirar molt aer al cor, lo qual com sie podrit e enuerinat, corromp lo cor e la sua sanch els espirits. Perque fa les impressions damont dites en lo quart article.

Lo terç capitol es de les viandes e de les medicines qui preseruen lo nostre cors deles malalties pestilencials.

Lo regiment deles viandes e deles medicines, les quals han a preseruar lo nostre cors de malalties pestilencials deu esser aytal, Co es a saber que hom menx e begue al meynns que porra, especialment lo beure deu esser |||| temprat ni conseyll que en aytal temps sostingue hom gran set. Encara dich que usar molt en totes viandes vinagre, e agraç e such de toronges e de limons e totes coses agres, es cosa molt profitosa, e vi clar e verdos es miyillor que dolç, car vi que ha dolçor es pus putrefactible e fort disposit ques conuertisque en colera. Encara deu hom esquiuuar en aytal temps, ocells quis nodrixen prop des-taynns, axi com fotges e oques e aneçs e altres carns humides en sa natura, axi com porcells e aynnells. Encara deuen esser esquiuats en aytal temps peixs vistosos, axi com morenes e anguiles, e peixs bestiguals axi com dalfi, muçola e troynn, e sos semblants. Especialment conseyll que sien esquiuats los peixs damont dits e tots altres, en cas que sien corromputs e mal olents. E si alguna vegada es necessitat de mengarne, conseyll que sien elegits peixs loables, segons la regio. Axi com salmo, e esturio, rogets ho molles e pegells e palaygues, e axi de sos semblants e sien apareyllats en vinagre ho en sols. E fre-gits ho en brases valen mes en aytal temps.

De les fruytes dich que aquelles valen mes en aytal temps que tiren a acetositat, axi com guindoles, e malgranes agres e taperes en sols.

Vist e declarat quals viandes son profitoses, e quals son a esquiuuar en aytal temps, raho es que façam mencio de les medicines que han a preservar lo nostre cors de les malalties pestilencials. Hon dich que pendre .III. vegades la setmana per lo mati una dragma ho .III. diners pesants de fina triaga, es || cosa molt profitosa, especialment sil cors es purgat en la manera que farem mencio dauall en lo seguent capitol.

Encara hi ha una confeccio molt maraueyllosa e sobiranament lohada per avicenna e per Resis in .IIII.º almassoris medicina que dien que anch hom quen prengues a quantitat duna dragma quascun mati ab una onza de vi ben ayguat no mori aquell an per pestilencia daer. La qual confeccio se fa duna partida daloe cicotri, e de la meytat^o meynnns de mirra, e de saffra aytant com de la mirra. E qui la volra fer don aytal recepta al especier R. aloe cicotrini .i. uncia. mirre obtime et electe croci orientalis ana .½. uncia. pulvericentur omnia et conficiantur cum aqua rosacea et fiant pillule vel trocisci.

Encara hi ha una confeccio molt maraueyllosa, si es feyta verdaderament e lealment, la qual es dita metridatum la qual ha tanta defficacia segons que dien alcuns aprouats actors de medicina que quin use quascun mati a quantitat duna faua, degun toxech ni degun veri no li pot tenir dan. Perque lo Rey de Pont qui ere apellat metridatum del qual la confeccio damont dita pres nom seguns una enterpretacio com nagues usat quascun mati per .I. an en la quantitat^o damontdita, e fos assetjat en una Ciutat de son regne per Pompey Rey dels Romans, volen mes si ocuire que venir viu en mans de sos enemichs, nos poch ocuire ab negun veri perque veen aço ocis se ab .I. coltell.

Encara es profitosa cosa de mengar en aytal ||| temps en deju, duna erba que ha nom escabiosa. E si de la herba ere feyta aygua per distillacio de foch lent, axi com se fa la aygua ros, daytal aygua porien usar personnes deliquades.

Dich encara que beurel such duna erba que es appellada capud monachi, es de gran profit e de gran efficacia per a contrastar a tota materia uerinosa que no vingue nis acost al cor, perque es sobiran remey beure del such damont dit contra antrach, ho mala bufaynna. Encara es cosa prouada contra aques-

ta mesexa malaltia, la qual se fa en temps de pestilencia les demes vegades posar sobre la bufaynna un sagell de cera noua lo qual sie feyt segons que deffora es figurat en la marge (1). Empero conseyllaria que en tot cas lo cors fos purgat axi per cristeri com per altres euacuacions, el membre pacient fos tocat ab foch ho ab cauteri potencial feyt de conseyll de metge aprouat.

Encara hi ha altre remey, ço es a saber beure del such duna erba ques appellada bruneta. E posar sobre la bufaynna daquesta erba mesexa picada ab lo such e ab tota sa substancia, es cosa profitosa.

Dich encara que feyta la cauterizacio damont dita serie molt profitosa cosa aplicar ventosa per tirar la materia verino. sa a enfora. E alcuns plomen lo ses a .I. gall ho a una gallina, e posenlo sobre la bufaynna per tirar la materia verinosa. E aquets remeys cumplen de present.

Lo quart capitol es del regiment del dormir.

i car apres lo mengar naturalment se segueix lo dormir. Dich que per a dormir deu || esser elegida cambra segons les condicions damont dites en lo regiment del aer.

Lo cinquen capitol es del regiment del nostre cors, quant a purgacio, e quant a sagnia.

c ar pochs son aquells qui en mengar e en beure no facen excess. Emperamor daço conseyllaria quel cors fos purgat ab porga leugera e sens periyll. E car porga nos deu pendre sens que primerament no sie estat pres exarop, vuyll fer mencio primerament del exarop lo qual pot esser aytal per a grans seynnors. R. endivie novelle, rostri porcini, e partite scolopen-drie recentis capilli veneris recentis ana manipulum unum, buglosse cum toto, foliorum borraginis ana manipulos duos, seminis melonum cucurbitae ana . $\frac{1}{2}$ uncia. seminis acetose, sandali macassarini ana .j. drag. sandali auri et rubei .j. drag. florum molarum, borraginis et buglosse ana . $\frac{1}{2}$. uncia. florum nenufaris .j. uncia. camfore in ligatam, .j. drag. aceti albi .ii. uncias. aque scabiose extracte per distillationem .iii. uncias. panis zucare .XIV. uncias. fiat sirupus diligenter clarificato et perfecte cocto.

(1) Al marge no hi ha res.

Del qual exarop pot esser pres de mati e de vespre a quantitat de deu cuylleres, e .XV. daygua euya que sie tebea. Empero conseyllaria quel soper fos lexat en cas que de vespre dege hom pendre del exarop.

Mas la gent comunalment porie usar del exarop seguent R. siripi endiuie, siripi violacei, siripi de capilli veneris ana .iii. uncias. oxiacere simplicis, vel siripi acetosi .!/₂. libram misceantur.

Lexarop acabat de pendre prengues aytal porga ho coladura, la qual es apropiada a porgar colera e |||| fleuma. R prunorum damasçanorum numero .XII. anisii marati ana .ii. drag. seminis melonum .!/₂ uncia. curbit. vene. gumosi et ponderosi intimus et exterius mundati vel loco ejus agaricis non antiquati .ii. drag. zinziperis albi et mundati .j. drag. uuarum passarum mundatarum .j. uncia. florum borraginis et buglossae manne electe ana .!/₂ uncia. fiat decoctio in qua dissolvatur cassiefistule mundate .!/₂ uncia, Per als deliquats ho .j. uncia per als altres in fine addatur reubarberi electi de quantitat dun escrupal a .III. escrupols. ho .I. drag. ho mes ho meynns segons la condicio de la persona.

Empero car la diuersitat dels particulars fa mudar la obra del metge, conseyllaria que en aquest regiment fos demanat conseyll de bon metge e de aprouat. Car una porga no pot esser bona en tot temps ni a tot hom, axi com una çabata no pot venir be a tot peu.

Ffeyta la damont dita euacuacio, a poch de temps pot hom fer sagnia de la vena que es dita mediana, ho de tot lo cors per euentar la sanch, de quantitat de .III. a .III. onzes ho mes ho meynns segons la condicio de la persona, e segons maior ho menor necessitat.

E si hom me demane en qual quadra de la luna val mes la sagnia. Dich que en la terça quadra. Encara dich que val molt mes en mig de la damont dita terça quadra, si donchs no ho vedaua que la luna en aytal temps fos en seynnal contrari a sagnia, axi com gemini, leo, virgo, capricornus e axi dels altres.

E daquest regiment eleix es esquiuuar ab gran diligencia jaure carnalment ab fembra. Car ja sie ço que fer excess en la cosa damont ||| dita en tot temps sie cosa de gran dampnatge al nostre cors. Empero en aytal temps asseynnaladament e notable fa gran dan e gran dampnatge.

Encara dich que en aytal temps acostumar danar al baynn

es cosa fort dampnosa, car lo baynn fa obrir les porositats del cors. Per les quals laer corromput entre e fa forta impressio en lo nostre cors e en les nostres humors.

Lo .VI.en capitol es del regiment dels accidents dela anima, los quals son axi com ira, goig, temor, tristicia, angoixa, e axi dels altres.

d ich que en aytal temps goyg e alegre es molt proffitos si donchs per accident ab lo goyg no entremescle hom alcun mal regiment, ho de viandes ho de luxuria e axi de les altres coses.

Mas entrels altres accidents que deuen esser esquiuats en aytal temps, si es pahor e yimaginacio. Car per yimaginacio sola pot venir alcuna malaltia, car trobes que alguns son estats tisichs per sola yimaginacio, hoc encara es de tan gran força e de tan gran virtut que fa mudar la forma e la figura al infant ho ala creatura, en lo ventre de la mare.

F a prouar la gran efficacia e la gran vertut de la nostra yimaginacio en lo nostre cors e en les nostres obres podem adur per prouacio primerament la sancta Scriptura car legitim. Genesis. XXX. capitulo que les oueylles e les cabres, les quals guardaué jacob, per yimaginacio e guardament de les verges que eren de diuerses colos les quals jacob posaué dauant a aqueles, en lo punt que concebien parien en apres aynnels e cabrits de diuerses colos e plapats de blanch e de negre.

Encara a prouar aço meseix poden aportar e induir una aytal experientia. Car si hom pose .I. quayrat de fust en terra plana, no hi ha degu no vage de laun cap al altre sens sostenniment axi que no caura. E si aquell meseix cairat es posat en loch fort alt e de gran periyll, no hi aura ||| degu, gos assajar de passar sobre aquell quayrat meseix. Perque apar manifestament que tota aquesta diuersitat ve de part de la yimaginacio. Car en lo primer cas hom no ha pahor, e en laltre a pahor. Donchs manifesta cosa es que hauer yimaginacio de morir en aytal temps e auerne pahor es cosa molt dampnosa e de gran periyll. Perque degu nos deu esperdre ni desesperar, car aytal pahor fa gran dampnatge, e no fa degun proffit.

Per que conseyll que en aytal temps per degun mort no sie sonat seynn ni campana, car molt ne prenen mala yimaginacio los malalts, can hoen sonar los seynns.

Encara hi ha una altra manera de preseruacio molt bona e molt proffitosa, ço es a saber toldre e esquiuar totes aquelles co-

ses que poden fer pestilencia ho epidimia. Empero hani dalcunes a les quals no es en nostre poder de contrastar, axi com son coniuncions ho esguardaments de planetes e influencia daquelles, e axi com vents, e axi de les altres. Mas si son tals coses que si pusque contrastar, aquelles deuen esser toltes e remogudes, e cessara la pestilencia que sospere a venir per occasio daquelles. Per que pot hom recorrer al segon article principal, e deu hom pensar e guardar quals coses fan e engeneren pestilencia ho universal ho particular. E si per auentura aquelles se poden toldre, deuense toldre. E a aço se deuen esforsar los seynnors e lurs officials, loffici dels quals es guardar utilitat e profit comunal, al qual deu esser postposat tot altre be e proffit || particular.

E car en aytal temps, les malalties e les morts poden venir per diuerses rahons, car esdeves que alcuns moren per cuchs altres qui moren per apostema quis fa en lo cor e altres per altra raho. Conseyllaria que en aytal temps, daquells que axi moren soptanament, que alcuns ne fossen huberts e guardats diligentment per los metges, car mils e pus certament se poran prouehir de remeys de preseruacio contra les coses que fan les malalties o les morts damont dites.

Lo VII.^{en} capitol es del regiment de preseruacio en especial contra cuchs e lombrichs.

e car segons que dit havem, en temps de pestilencia venen febres e morts soptanes per cuchs e per lombrichs. Emperamor daço vuyll posar regiment de preseruacio contra aquells. Hon dich que en aytal cas es cosa profitosa mengar de mati aylls, e beure al vespre con hom se deu gitar .II. glops ho .III. de vinagre. Encara dich que purgar lo ventreyll, els budells ab pillules de gerapigra galieni ho ab cristeri, es proffitosa cosa a contrastar que nos engenren cuchs ni lombrichs en los lochs damontdits. Car cuchs generalment sengenren de fleuma. Perque tolre aquella es tolre lengenrament dells. Encara deu hom esquiuuar de mengar les viandes de que leugerament se fan cuchs, axi com leyti cireres e generalment tota fruyta dolça, e legums especialment con son tendres e no son seques, axi com faues tendres, e axi de les altres, e cols, e blets, e espinachs. E generalment tota vianda fleumatica e viscosa,

Encara pot ||| hom usar de penre quasqu mati de la se-

ment duna erba que ha nom centaurea, en altra manera dita segment dalexandria, e sie mesclada ab mel. Ho sie feyta poluora de corn de ceruo e daloe cicotri, de la qual sie presa a quantitat de una drag. ab mel. Ho sie pres del such duna erba que ha nom enula campane a quantitat de miga onza e daquest remey diu avicenna que es maraveylos. Ho sie feyta poluora duna cosa ques dita granum nil, en altra manera dit carcamus qui volgarment es dit sanent ho levor de safra bort e sie presa demati ab leyt ho ab mel e daquest remey diu auicenna que hociu les serps en lo nostre cors, e les gite deffora.

Dich encara que poluora feyta duna rahiua que ha nom dipitanus qui vulgarment es apellat erba de tuniq pres ab mel es molt profitosa en aquest cas. Ho sie feyta poluora de lupins amargosos axi eleix hi es molt apropiat beure del such de les fuylles del presseguer. E la triaga maior ha proprietat docuirels. E gerapigra galieni ha proprietat docuirels, e de gitarlos del cors. Hon es a saber que alcuns prenen coses per ocire los cuchs, e can son morts romanen en lo cors, e podrixense, es conuertexen en veri dels quals se segueix molt gran dampnatge. Per que es bona cautela mesclar ab les coses quels hocien alguna cosa laxatiua, axi com senet ho curbit e axi de les altres.

Mas per als delicats pot esser feyt aytal exarop R. foliarum ab sintii presicarie enule campane hisopi, centauree, endiuie, rute, ana .i. scrup. germandree genciane prassii ana $\frac{1}{2}$, scrup. cartami lupinorum amarorum ana $\frac{1}{2}$, unc. cornu cerui || aloe cicotrini, ana ii. drag. seminis centauree, seminis porri ana.ii.drag. medulle vel nuclei presicorum .i. unc. coriandi preparati in aceto passulato $\frac{1}{2}$, unc. follicolorum sene .i. et $\frac{1}{2}$, unc. curbit electi interius et exterius mundati .ii. drag. pulpe coloquintide $\frac{1}{2}$, unc. anisi marrati zinziberis albi et mundati ana .ii. drag. liquiricie mundate .i. unc. aceti albi .iii. unc. panis zucare, quartos. V. fiat sirupus diligenter coctus et clarificatus.

Del qual sie pres quascun mati en la manera ja dessus dita.

Encara pot esser feyt aytal emplaustre. R. foliorum absinti, foliorum mente foliorum porrorum ana contundantur et in oleo et aceto cocantur vel p[ri]xentur, et fiat emplastrum, lo qual sie posat sobre'l ventre endret del melich. E si a aquest emplaustre hom mesclaue de pulpa coloquintide sobtilment pulverizada ho daloe cicotri sobtilment pulverizat ho polvora de lopins amarchs, aytal emplaustre serie molt pus forts.

Encara pot esser feyt enguent aytal. R. pulpe coloquintide

.ii. drag. nigelle, aloe cicotrini, cornu cervi combusti seminis alexandrie ana .7., unc. fellis bouini. .ii. unc. mellis quod sufficit pulvverizanda pulvverizentur, et subtiliter criblellentur, et incorporentur omnia, et fiat unguentum. Ab lo qual sie untat tot lo ventre.

E per ala gent comuna baste lenguent ques segueix. R. pulpe coloquintide $\frac{1}{2}$ unc. pulvverizetur subtiliter et incorporetur cum felle taurino.

Els infants pochs poden esser untats ab aytal unguent. R. olei absintii, olei de medulla vel nucleis presiccorum seminis alexandrie, cornu cervi adusti ana .ii. drag. cere nove quod ||| sufficit fiat unguentum mediocriter liquidum.

Lo .VI^{en}. article principal es dela pestilencia moralment entesa, lo qual ha solament .I. capitol en lo qual se pose la diffinicio daytal pestilencia.

s egons que clarament se proue, es demostre en diuerses lochs del nouell testament, ço es a saber daquell que ixque a sembrar bona sement. Mathei .XIII.º capitulo e dela sement que caygue en terra bona, luce .VIII.º capitulo. E del tresor, e de la exabega gitada en la mar e dela perla, Mathei .XIII.º capitulo e dela oveylla perduda, Mathei .XVIII.º Et luce .XV.º capitulis, e dela dragma, e del fiyll degastador luce .XV.º capitulo, e del siruent maluat Mathei .XVIII.º capitulo. e del rich qui exemplaue los seus graners luce .XII.º capitulo e deles trameses a la viynna per preu de .I. diner, Mathei .XX.º capitulo e del publica e del fariseu luce .XVIII.º capitulo e del fiyll que dix que irie ala viynna e no hi ana. Mathei .XII.º capitulo, e dela viynna en la qual auie celler. Mathei .XXI.º et luce .XX.º capitulis. E de les .X. vergens. Mathei .XXV.º capitulo. E dels .X. besants. Mathei .XXV.º capitulo. Nostre seynnor Jhesu Xrist volch usar de paraboles ço es a dir de paraulas escures, les quals moralment enteses, eren utils e profitoses a nostra instruccio. E aquesta manera elexa tench Salamo en .I. seu libre qui es apellat, Parabole Salamonis.

Per que aquell qui aura enteniment clar e sobtil, tot ço que dit avem de pestilencia naturalment entesa, pora clarament e verdadera aplicar a la pestilencia moral. E que || aço age veritat declar ho e per manera dexemple en la sua diffinicio. Es aquells qui aurau lenteniment pus alt e pus sobtil que jo,

semblantment appliquen al proposit los altres articles e capitols daquells. Car ja sie ço quel meu enteniment a aço no bast, empero cert so que cosa es que ferse pot.

Dich donques que moralment parlant de pestilencia, la sua diffinicio es aytal. Pestilencia es mudament contra natura de coratge e de pensament en les gents per lo qual venen enemitzats e rancors guerres e robaments, destruccions de lochs, e morts en alcunes determinades regions oltra cors acostumat en aquelles.

Dich primerament que moralment parlan *pestilencia es mudament contra natura de coratge e de pensament*. Car axi com la pestilencia natural fa mudament contra natura, e infeccio en la sanch del cor, e en la vertut del cor, axi la pestilencia moral semblantment fa mudament contra natura en lo coratge, e en lo pensament de les gents.

Dich apres, *per lo qual venen enemitzats*, car per los pensaments contra natura damont dits los uns procuren als altres alcuna desonor ho dampnatge. Car axi com bon cor, e bona voluntat e bon pensament, procure e fa procurar a son prohisme tot be e tota honor. Axi per lo contrari lo coratge el pensament mal, lo qual ha mudament contra natura, fa e procure tot lo contrari. E car tan pregon nos fa lo foch quel fum non nisque segons vulgar prouerbi can aço se reuele nis sab, naxen en les gents enemitzats.

Dich encara *e rancors*, per aquesta raho mesexa car rancor no vol aire ||| dir sino hoy veyll, car rancor senterprete ran (cunia) cor.

Dich apres *guerres*, car propriament parlan guerra es enemitzat e rancors domens de paratge e daltres grans seynnors hon can entre aytals cau e ha loch la raho damunt dita, per necessitat ha a venir enemitzats, e rancors e guerres entre aquells.

Dich encara *e morts*. Car segons los naturals posada causa e raho suficient, per necessitat sa a seguir la obra, ira, rancor e guerra es causa e raho suficient de morts. Per que en aytal pestilencia morts de necessitat senseguexen.

Dich encara *e robaments*. Car entre gents, entreles quals ha guerra los uns cuyden a auer dret sobre los bens dels altres, perque fan son poder docupar aquells. E car en guerres comunament son elegits homens jouens, en los quals naturalment no regne discrecio. Emperamor daço si sesdeue eas ni loch, los

que no son enemichs van en la regla dels enemichs, ço es a saber que son robats e despuyllats.

Dich encara *E dissipaments de lochs.* E aço ha loch en guerra que es entre grans seynnors. Car can ha enemitzat ni guerra entre grans seynnors cascu fa son poder com pugue dissipar viles ho castells del altre, talan affogan, e derrocan.

Apres dich *en alcunes determinades regions.* Car aytal pestilencia auegades es en Ffrança auegades en lombardia auegades en Espaynna, e axi deles altres regions. E si aytal pestilencia ere universal a totes regions. Dich que serie gran seynnal del || adueniment del fiyll dabominacio, ço es a dir Antexrist. E daçons fa testimoni monseynner sant March capitulo. XIIIº. lo qual diu enaxi en persona de Jhesu xrist. *Cum audieritis autem bella, et oppiniones bellorum, ne timueritis. Opportet enim fieri scilicet nondum est finis. Exsurget enim gens contra gentem et regnum super regnum, et erunt terre motus super loca et fames initium dolorum hec.*

Dich encara *oltra cors acostumat en aquelles.* Car si en alcuna regio ere cosa acostumada desser enemitzats e guerres, e robaments, dissipaments de lochs, e morts dels habitants daquella. Dich que quant a aquella regio no serie pestilencia de la qual aci parlam. Mas can en alcuna regio nouellament ve mudament contra natura, e oltra costum de coratges, e de pensaments, denemitzats e de guerres en les gents habitants daquella, e de totes les coses damont dites ere acostumat lo contrari. Dich que aço es pestilencia molt periylosa, molt mala e molt estrayana.

La qual en tot, e per tot ha semblants coses que la fan e semblants seynnals que la signiffiquen esdeuenidora ho ja present. E semblant regiment de preservacio a la pestilencia natural de la qual en tot lo tractat dessus auem feyta mencio. Mas car lo meu entitent no baste ni es sufficient à fer la aplicacio dessus dita. Emperamor daço no ne en cor de fer mencio quāt es de present. Ans vuyll enposar fi a mon tractat. Preigan e supplican nostre seynnor deus ihesu xrist que ell quins ha preseruats de la pestilencia ||| natural e moralment entesa usque lo dia duy li placie encara de preseruar a nos e a totes les altres ciutats e lochs del regne en lo temps esdeuenidor. Ens do a fer tals obres per les quals finalment siam dignes de guaynnar lo seu regne, e departicipar la sua sancta gloria. Amen.

Ffo acabat aquest tractat en lan de nostre seynnor ihesu
xrist. M. CCC. XL.VIII. en la vigilia de sent March, per Maes-
tre Jacme dagramont Maestre en arts e medicina en lo de-
rrer (1) an de la sua lectura.

(1) L' original es molt borrós: no estem segur si hi diu *derrer* ó si
hi diu *tercer*.

Index alfabétich d' autors

Agramont, Jacme d'.—Regiment de preservacio a epidimia o pestilencia e mortaldats.—Epistola... als honrats e discrets seynnors pahers e conseyll de la ciutat de leyda.	55
Arderiu y Valis, Enrich.—L' excursió á Torrefarrera y Rosselló	13
» » =L' excursió á Menarguens y Castelló de Farfanya.	22
» » =La fonética de Schädel.—Quatre mots de resposta á Mossen Alcover.	41
A. (rderiu y Valls), E. (nrich).—Bibliografía.	46
» » » =Noves	52
Estadella y Arnó, Joseph.—L' excursió á Agramunt.	34
Godás, Frederich.—L' excursió á Torrefarrera y Benavent.	20
H. (errera) y G. (es), M. (anel).—1.er concurs fotogràfich del «Centre Excursionista de Lleyda»	5
P. y C.—El Museu Arqueològich de Solsona.	40
Serra y Vilaró, Joan.—Taula romànica de Sant Jaume de Frontinyá	43
Torres, Jaume.—El pueblo de Rosselló.	16

Index geogràfich y d' assumptes

Agramunt	L' excursió á Agramunt	34
Alcover	La Fonética de Schädel: Quatre mots de resposta á Mossen Alcover	41
Arqueològich	El Museu Arqueològich de Solsona	40
Benavent	L' excursió á Torrefarrera y Benavent	20
Bibliografía		46
Castelló de Farfanyá	L' excursió á (Menarguens y) Caste- de Farfanya	22
Concurs	1.er Concurs fotogràfich del «Centre Excursionista de Lleyda»	5
Epidèmia	Regiment de preservació epidimia o pestilencia e mortaldats.=Episto- la... als... pahers e conseyll	55
Fonètica	La Fonètica de Schädel.=Quatre mots de resposta á Mossen Alcover	41
Fotogràfich	1.er Concurs fotogràfich del «Centre Excursionista de Lleyda»	5
Frontinyá	Taula romànica de Sant Jaume de Frontinyá	43
Lleyda	Regiment de preservació a epidimies o pestilencia e mortaldats.=Episto- la... als... pahers e conseyll de la ciutat de leyda	55
Menarguens	L' excursió à (Menarguens y) Castelló de Farfanya	22
Museu	El Museu Arqueològich de Solsona	40
Noves.		52
Preservació	Regiment de preservació a epidimies o pestilencia e mortaldats	55
Romànica.	Taula romànica de Sant Jaume de Frontinyá	43
Rosselló.	L' excursió a Rosselló.	22
"	El pueblo de Rosselló	16
Schädel.	La Fonètica de Schädel.=Quatre mots de resposta á Mossen Alcover.	41
Solsona	El Museu Arqueològich de Solsona	40
Taula	Taula romànica de Sant Jaume de Frontinyá	43
Torrefarrera	L' excursió á Torrefarrera y Rosselló.	22
Torreserona.	L' excursió á Torreserona y Benavent	21

Aquest volum segón del "Butlletí del
Centre Excursionista de Lleida"
sou acabat de imprimir á casa
d' En Joseph A. Pagés
lo dia 29 de Ja-
ner de
1910.
Lleida.

PUBLICACIONS del "Centre Excursionista de Lleyda"

BUTLLETI del "Centre Excursionista de Lleyda" Any I, del que sols n' hi ha 11 exemplars	15 pessetas
Any II.	6 "
EXEMPLARS escadussers de qualsevol dels números del Any I, menos lo corresponent á Octubre	1 "
LÀMINA de les pintures rupestres del Cogul.	1 "

SE VENEN A LA ADMINISTRACIÓ del BUTLLETI
Plaça de Sant Joan, 16.-Botiga